

PARAGA IRA RIANTI WONTEN ING CERBUNG TRESNA NGUMBARA

ANGGITANIPUN ITHENG SULISTYAWATI

(Kajian Psikologi Sastra)

SKRIPSI

Kaaturaken Dhateng *Fakultas Bahasa Dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta*
Kinarya Njangkepi Saperangan Sarat Nggayuh
Gelar Sarjana Pendidikan Basa Jawa

Dening:

LIRA SINTA DIAH ANGGRAENI

NIM. 09205244029

JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAERAH

FAKULTAS BAHASA DAN SENI

UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA

2014

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan “*Paraga Ira Rianti wonten ing Cerbung Tresna Ngumbara Anggitanipun Itheng Sulistyawati (Kajian Psikologi Sastra)*” menika sampun pikantuk palilah dening *pembimbing* kangge dipunujekaken salebeting *pendadaran*.

Yogyakarta, 12 Mei 2014

Pembimbing I,

Afendy Widayat, M.Phil

NIP 19620416 199203 1 002

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Paraga Ira Rianti wonten ing Cerbung Tresna Ngumbara Anggitanipun Itheng Sulistyawati (Kajian Psikologi Sastra)* menika sampun dipunandharaken ing pandadaran wonten sangajengipun *Dewan Penguji*, surya kaping Juni 2014 saha dipuntetepaken lulus.

DEWAN PENGUJI

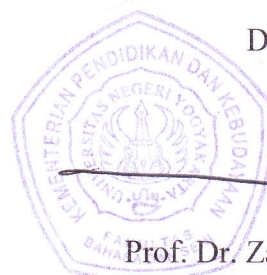
Asma	Jabatan	Tapak asma	Tanggal
Drs. Hardiyanto, M.Hum.	Ketua Penguji		11/6 '14
Sri Hertanti Wulan, M.Hum	Sekretaris Penguji		13/6 '14
Dra. Sri Harti Widyastuti, M.Hum	Penguji Utama		10/6 '14
Drs. Afendy Widayat, M.Phil.	Penguji Pendamping		11/6 '14

Yogyakarta, Juni 2014

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Dekan,

Prof. Dr. Zamzani, M. Pd.

NIP 19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingkang tandha tangan wonten ing ngandhap menika, kula:

Nama : **Lira Sinta Diah Anggraeni**

NIM : 09205244029

Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

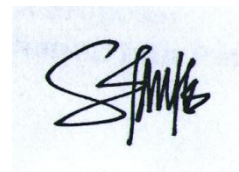
Fakultas : Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta

Ngandharaken bilih *karya ilmiah* menika damelan kula piyambak. Samangertos kula, *karya ilmiah* menika wosipun boten dipunserat dening tiyang sanes, kejawi bab-bab tartamtu ingkang kula pendhet minangka *acuan* kanthi adhedhasar tata cara saha etika nyerat *karya ilmiah* ingkan gumum.

Seratan ing wedharan menika kaserat kanthi saestu. Menawi kasunyatanipun kabukten bilih wedharan menika boten leres, bab menika dados tanggel jawab kula pribadi.

Yogyakarta, Mei 2014

Panyerat,

Lira Sinta Diah Anggraeni

SESANTI

“Seseorang yang berhasil itu terbentuk karena adanya tempat yang hebat”

PISUNGSUN

Kanthi raos syukur dhumateng Allah SWT *karya ilmiah* menika kula
pisungsungaken dhateng : tiyang sepuh kula, Bapak Solikun saha Ibu Eny
Rohbawani ingkang sampun paring panyengkuyung saha donga pangestu.

PRAWACANA

Alhamdulillah wa Syukurillah tansah konjuk dhumateng Allah SWT ingkang sampun paring lumubering rahmat, barokah, saha hidayah dhateng panyerat satemah saged ngrampungaken jejibahan nyerat skripsi kanthi irah-irahan “***Paraga Ira Rianti wonten ing Cerbung Tresna Ngumbara Anggitanipun Itheng Sulistyawati (Kajian Psikologi Sastra)***” menika kanthi nir ing sambekala. Skripsi menika kaserat kangge njangkepi salah satunggaling sarat pikantuk *gelar* Sarjana Pendidikan.

Skripsi menika saged pungkasan anggenipun nyerat amargi awit sampun dipunsengkuyung saking mapinten-pinten *pihak*. Awit saking menika, panyerat ngaturaken agunging panuwun kanthi tulus dhateng.

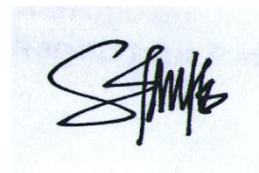
1. Bapak Prof. Dr. Zamzani, minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni ingkang sampun paring kalodhangan anggen kula nyerat skripsi menika.
2. Bapak Dr. Suwardi, M. Hum. Minangka Ketua Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun maringi bimbingan saha pandom salebeting kula sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah.
3. Bapak Afendy Widayat, M. Phil. Minangka *pembimbing* ingkang tansah kanthi sabar saha tlatos maringi bimbingan tumrap panyerat.
4. Bapak Ibu Dosen Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring kawruh mawarni-warni inggih ingkang murakabi tumrap panyerat.
5. *Dewan penguji* sadangunipun Ujian Tugas Akhir Skripsi ingkang sampun paring pitedah saengga anggen kula damel skripsi saha ujian saged katampi.
6. Bapak saha Ibu ingkang sampun paring panyengkuyung kaliyan donga tumrap panyerat.
7. Kanca-kanca Pendidikan Bahasa Jawa mliginipun kelas G 2009, sarta sadaya pihak ingkang boten saged kula sebutaken sadaya ingkang sampun paring

donga saha panjurung tumrap panyerat saengga skripsi menika saged kaimpun.

Temtu kemawon skripsi menika dereng saged kawastanan sae, jangkep, menapa malih sampurna. Pramila saking menika sadaya pangandikan menapa dene panyaruwe ingkang tumuju murih langkung sae, jangkep, saha sampurnaning skripsi menika, tansah katampi kanthi bingahing manah saha atur agunging panuwun. Wasana kanthi raos andhap asor panyerat gadhah pangajap mugi-mugi skripsi menika saged murakabi tumrap pamaos saha panyerat.

Yogyakarta, Mei 2014

Panyerat,

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Lira Sinta Diah Anggraeni', is centered on a light blue rectangular background.

Lira Sinta Diah Anggraeni

WOSING ISI

	Kaca
IRAH-IRAHAN	i
PASARUJUKAN	ii
PANGESAHAN	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA	vii
WOSING ISI	ix
DHAFTAR <i>TABEL</i>	xi
DHAFTAR <i>LAMPIRAN</i>	xii
SARINING PANALITEN	xiii
 BAB I PURWAKA	 1
A. Dhasaring Panaliten.....	2
B. Underaning Perkawis	3
C. Watesaning Perkawis	4
D. Wosing Perkawis	4
E. Ancasing Panaliten.....	4
F. Paedahing Panaliten	5
 BAB II GEGARAN TEORI	
A. Cerbung.....	6
B. Hakikat Paraga wonten ing Karya Sastra.....	7
1. Paraga Wanita saha Watakipun	10
2. Gegayutanipun Paraga Wanita kaliyan Paraga Priya.....	11
3. Paraga Wanita saha Perkawisipun	12
4. Wujud <i>Penyelesaian</i> Perkawis	13

C. Psikologi Sastra	15
D. Panaliten ingkang Laras	21
BAB III CARA PANALITEN	
A. <i>Pendekatan</i> Panaliten.....	22
B. Sumbering Data lan Fokus Panaliten.....	22
C. Cara Ngempalaken Data	22
D. Pirantining Panaliten.....	23
E. Cara Nganalisis Data	27
F. Cara Ngesahaken Data	28
BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN	
A. Asiling Panaliten	29
B. Pirembagan.....	40
BAB V PANUTUP	
A. Dudutan.....	104
B. Implikasi.....	106
C. Pamrayogi.....	106
KAPUSTAKAN	107
LAMPIRAN	109

DHAFTAR TABEL

Kaca

- Tabel1 : Data Wujud Perkawis ingkang Dipunlampahii dening Paraga Ira wonten ing Cerbung *Tresna Ngumbara* Anggitanipun Itheng Sulistyawati.....32
- Tabel2 : Data Panyebab Perkawis ingkang Dipunlampahi dening Paraga Ira wonten ing Cerbung *Tresna Ngumbara* Anggitanipun Itheng Sulistyawati34
- Tabel3 : Data Usaha Paraga Ira kangge Ngrampungaken Perkawis wonten ing Cerbung *Tresna Ngumbara* Anggitanipun Itheng Sulistyawat.....38

DHAFTAR LAMPIRAN

Kaca

<i>Lampiran 1</i> : Tabel Analisis Wujud Perkawis ingkang Dipunalami dening ParagaIra wonten ing Cerbung <i>Tresna Ngumbara</i> Anggitanipun Itheng Sulistyawati	109
<i>Lampiran 2</i> : Tabel Analisis Panyebab Perkawis ingkang Dipunalami dening Paraga Ira wonten ing Cerbung <i>Tresna Ngumbara</i> Anggitanipun Itheng sulistyawati	120
<i>Lampiran 3</i> : Tabel Analisis Usaha Parga Ira kangge Ngrampungaken Perkawis wonten ing Cerbung <i>Tresna Ngumbara</i> Anggitanipun Itheng Sulistyawati.....	135
<i>Lampiran 4</i> : Cerbung <i>Tresna Ngumbara</i>	148

**PARAGA IRA RIANTI WONTEN ING CERBUNG TRESNA NGUMBARA
ANGGITANIPUN ITHENG SULISTYAWATI**

(Kajian Psikologi Sastra)

Dening Lira Sinta Diah Anggraeni

NIM. 092052440129

SARINING PANALITEN

Panaliten menika gadhah ancas kangge ngandharaken perkawis paraga wanita wonten salebeting cerbung *Tresna Ngumbara*. Panaliten menika ngandharaken wujud perkawis, panyebab perkawis lan usaha kangge ngrampungaken perkawis paraga Ira wonten salebeting cerbung *Tresna Ngumbara*.

Panaliten menika kalebet panaliten *deskriptif*. Data wonten ing panaliten menika awujud wujud perkawis, panyebab perkawis lan usaha kangge ngrampungaken perkawis. Sumber datanipun inggih menika cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati. Panaliten menika dipuntaliti kanthi pendekatan *psikologi sastra*. Cara ngempalaken data saking panaliten menika mawi cara maos saha nyerat. Data dipunanalisis mawi cara analisis *deskriptif* kanthi tindak *kategorisasi*. Cara kanggen gesahaken data wonten ing panaliten menika ngginakaken *validitas semantik, reliabilitas interrater* lan *intrarater*.

Asiling panaliten menika ngandharaken: (1) wujud perkawis, inggih menika was sumelang, ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan*, bingung, kaduwung, kuciwa, putus asa, butarepan; (2) panyebab perkawis inggih menika Ira sampun dangu ngentosi Kris, Ira butarepan dhateng kris, Ira ngraosaken katresnan ingkang lepat, Ira kemutan nalika dipunsiya-siya dening Bardi, Ira ngrusak pager ayu, Ira ngraosaken lingsem nglampahi patrapan menika, Ira kwatos bilih kewanguran, Kris angslup tanpa jejak, Ira nandhang lara brangta, Ira kaget nalika tamu menika Rina, Ira lan Kris kewanguran, Ira pikatuk surat putusan dinas, Ira sampun mboten saged dados guru, Ira kuciwa nglampahi katresnan ingkang semu, Ira ngraosaken bingung kaliyan raos tresnanipun dhateng Kris; (3) usaha kangge ngrampungaken perkawis inggih menika *represi, rasionalisasi, pengalihan, regresi, apatis, proyeksi, reaksi formasi, agresi*, lan *stereotype*;

BAB I

PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Sastra minangka andharan tiyang gesang ingkang awujud pengalaman. Andharan-andharan kasebut wonten ing karya sastra saged awujud lisan utawi seratan inggih menika satunggaling penggalih ingkang dipuntuangaken lumantar basa. Basa ingkang dipuninterpretasikaken wonten ing karya sastra ingkang awujud seratan inggih menika cerbung ingkang nyariosaken babagan pagesangan. Paraga-paraga ing cerbung nggadhahi karakter ingkang mawarni-warni saengga saged dipundadosaken panaliten. Penokohan dipunkaji kangge mangertosi kados pundi perwatakan saking paraga-paraga wonten ing cerbung kasebut.

Wonten ing cerbung penganggit nyariosaken babagan solah bawa paraga-paraga kadosta pengalaman piyambak, pengalaman tiyang sanes utawi namung khayalan kemawon. Lika-liku pagesangan wonten ing karya sastra miturut penganggit ingkang saged narik kawigatosan pamaos dipuntuangaken dados cariyos sambung kanthi irah-irahan *Tresna Ngumbara*.

Perkawis wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara* menika arupi sanget. Penganggit ngupiya nglebetaken gagasan-gagasan ngengingi perkawis kasebut antawisipun: perkawis selingkuh, perkawis moralitas. Perkawis kasebut nyiptakaken persepsi piyambak kangge pamaos. Asringipun pamaos gadhah *perkiraan-perkiraan* piyambak kangge ngrampungni perkawis wonten ing cariyos sanajan dereng temtu leres *perkiraan* kasebut. Prastawa-prastawa

ingkang *seru* wonten gegayutanipun saengga medhalaken panyebab perkawis ingkang *kompleks*, asringipun dipunremeni para pamaos.

Panaliten menika badhe ngrembag cariyos sambung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati. Cerbung menika mundhut perkawis pagesangan wanita ingkang jejeripun guru. Perkawis-perkawis pagesangan wanita mboten uwal saking perkawis ingkang *kompleks*, tuladhanipun perkawis asmara, kasetyanan, harga diri, selingkuh, kasusahan, kapinujon, nepsu saha sedaya ingkang dipunlampahi tiyang gesang.

Cariyos sambung *Tresna Ngumbara* menika ngandharaken perkawis ingkang dipunlampahi paraga utama wanita. *Drama* pagesangan menika dipunlampahi dening Ira Rianti ingkang jejeripun guru wonten ing kitha Magelang. Ira menika randha sampun sekawan taun, kagungan putri setunggal asmanipun Lian. Dados randha menika mboten gampil, sedaya beban pagesangan dipunraosaken piyambak. Satunggaling dinten Ira kepanggih kaliyan Puja Krisnawan. Priya ingkang saged dados panglipur manahipun Ira. Kris, panyebutipun Ira menika sanes bujangan ugi sanes dhudha, ananging Kris menika garwanipun wanita sanes asmanipun Rina. Ira saha Kris asring *komunikasi* tanpa dimangertosi garwanipun Kris, tiyang kalih menika panggih wonten mergi lajeng dolan wonten ing kitha sanes.

Tetepungan antawisipun Ira kaliyan Kris dipunlampahi kanthi *gejolak* batin. Perkawis-perkawis medal saking setunggal-setunggal ndadosaken mubal ing pagesangan Ira. Saking perkawis wonten ing sekolahan, kepala sekolahipun dhawuhi Ira supados nyedhaki Pak Ilham minangka nunggal desa saha kanca wiwit sekolah rumiyin. Ira rumaos didhodhog manahipun,

geneya awakipun piyambak tansah dolanan sandiwara, nalika kanca-kanca sami umyek, prihatin tumrap guru menika tumindakipun nerak susila. Sejatosisipun ing manah lingsem piyambak, amargi lelampahan ingkang mboten leres menika piyambakipun ugi nglampahi.

Cerbung menika nggadhahi cariyos ugi *kasus-kasus* ingkang *menarik* dipunteliti amargi saperangan paraga wonten ing cerbung menika nggadhahi *reaksi emosional* ingkang *ekstrim* kangge ngrampungni perkawis pagesangan tumrap perkawis-perkawis sosial. *Pandangan* paraga-paraga ngengingi *nilai-nilai* pagesangan, nemtokaken putusan ingkang sae saha awon, kuciwa saha keduwung, perkawis keluarga, *perselingkuhan* saha sapanunggalipun kaemot wonten ing cerbung menika. Ketawis saking perkawis ing nginggil, cerbung menika *menarik* dipunteliti ngginakaken *pendekataan psikologi sastra*.

B. Underaning Perkawis

Saking dhasaring panaliten menika saged dipundhut undheraning perkawis ingkang saged dipununder inggih menika mekaten:

1. Paraga Ira Rianti saha watakipun.
2. Paraga Ira Rianti saha padamelanipun.
3. Paraga Ira Rianti saha wujud perkawisipun.
4. Paraga Ira Rianti saha *faktor* ingkang jalari perkawisipun.
5. Gegayutanipun paraga Ira Rianti saha paraga kakung.
6. Paraga Ira Rianti saha cara ngrampungni perkawisipun.
7. Paraga Ira Rianti saha *relevansi* perkawisipun.

C. Watesaning Perkawis

Ningali saking perkawis ingkang kaandharaken wonten ing underaning perkawis, pramila menika mboten sedaya dipunrembag wonten ing panaliten menika. Watesan menika dipunlampahaken supados panaliti menika mboten medal saking pokok bahasan ingkang dipunangkat. Pokok bahasan ingkang dipunangkat wonten ing panaliten inggih menika:

1. Wujud perkawis ingkang dipunlampahi paraga Ira Rianti wonten ing cerbung Tresna Ngumbara
2. Panyebab perkawis pagesangan paraga Ira Rianti wonten ing cerbung Tresna Ngumbara.
3. Ira Rianti ngrampungaken perkawisipun wonten ing cerbung Tresna Ngumbara.

D. Wosing Perkawis

Inkang dados wosing perkawis saking panaliten menika:

1. Menapa kemawon wujud perkawis ingkang dipunlampahi paraga Ira Rianti wonten ing cerbung Tresna Ngumbara?
2. Menapa kemawon panyebab perkawis pagesangan paraga Ira Rianti wonten ing cerbung Tresna Ngumbara?
3. Kados pundi paraga Ira Rianti ngrampungaken perkawisipun wonten ing cerbung Tresna Ngumbara?

E. Ancasing Panaliten

Saking wosing perkawis menika saget kapundhut ancasing panaliten:

1. Ngandharaken paraga Ira Rianti saha wujud perkawis ingkang dipunlampahi wonten ing kempalan cerbung Tresna Ngumbara.

2. Ngandharaken paraga Ira Rianti saha panyebab ingkang jalari perkawis ingkang dipunlampahi wonten ing kempalan cerbung Tresna Ngumbara.
3. Ngandharaken caranipun paraga Ira Rianti ngrampungaken perkawis ingkang dipunlampahi wonten ing kempalan cerbung Tresna Ngumbara.

F. Paedahing Panaliten

Panaliten menika nggadahi 2 paedah, inggih menika:

a. Paedah Teoritis

Panaliten menika saged dados pangajeng maringi *kontribusi* kangge perkembanganipun ilmu sastra, mliginipun nambah wawasan kajian sastra ngginakaken sudut pandang psikologi sastra.

b. Paedah Praktis

Panaliten menika saged dados pangajeng nyaosi pengetahuan masyarakat ngengingi makna karya sastra wonten ing salebeting kempalan cerbung Tresna Ngumbara kapacak wonten majalah Djoko Lodang, ngengingi kaum wanita saha babagan pagesangan mawi sudut pandang pengarang wanita, sarta saged dipungginakaken kangge referensi-referensi kangge panaliten-panaliten saklajengipun.

BAB II

GEGARANING TEORI

A. Cerbung

Cariyos sambung inggih menika satunggaling cariyos utawi karangan ingkang mboten namung sepisan kaemot wonten ing majalah utawi *media massa*, ananging kaemot mapinten-pinten. Cariyos sambung menika asringipun dawa amargi teknik panyariyosipun saget jangkep sedaya, antawisipun satunggal prastawa kaliyan prastawa salajengipun ugi saha jangkep panuturanipun saking babagan sepisan tumuju babagan ingkang langkung mlebet wonten cariyos sambung kasebut.

Cariyos sambung kanthi basa Jawi minangka asiling karya penganggit Jawi Modern saha dados *genre* sastra wonten ing *khasanah* kesusastraan Jawi Enggal. Medalipun cariyos sambung menika ing wiwitanipun angsal kathah sokongan saking *surat kabar* utawi majalah ingkang dados wadhah kangge monceraken sastra menika. Karya sastra mliginipun cerbung kathah nawaraken perkawis *kemanusiaan* saha pagesangan. Penganggit ngraosaken perkawis kasebut kanthi lebet ing manah ingkang salajengipun dipunadharaken malih lumantar fiksi miturut pandanganipun (Burhan Nurgiyantoro, 2012:2).

Suripan Sadi Hutomo (1987:5) ngandharaken bilih cariyos sambung minangka wiwitan saking perkembangan novel Jawa modern. Cariyos sambung nggadhahi peranan ingkang wigati minangka salah satunggaling wujud sarana saha prasarana kangge karya sastra Jawa ingkang saget dipundhadosaken objek panaliten dumugi sakmenika.

Cariyos sambung nggadhahi struktur ingkang sami kaliyan novel, cariyos cekak utawi roman, inggih menika wonten tema, amanat, penokohan, saha latar wonten salebeting cariyos. Kabentenan menika dipuncaosaken *bagian demi bagian, periode demi periode* kanthi runtut wonten majalah utawi *surat kabar*, menawi cariyos cekak, roman utawi novel mboten dipuncaosaken kanthi *periodik*.

Aminuddin (1995:66) ngandharaken bilih karya fiksi menika nggadhahi unsur-unsur ngliputi (1) penganggit utawi narrator, (2) wosing saking penganggitipun, (3) media lumantar awujud basa, (4) elemen *fiksional*, saengga ndadosaken satunggaling wacana. Unsur-unsur ingkang sampun diandharaken wonten ing nginggil menika minangka unsur-unsur pembangun karya fiksi piyambak.

Unsur-unsur karya sastra kaperang dados kalih, inggih menika unsur intrinsik kaliyan unsur ekstrinsik. Unsur intrinsik inggih menika unsur-unsur ingkang mbangun karya sastra piyambak (Nurgiyantoro, 2012:2). Saking unsur intrinsik menika saget dipundamel satunggaling cariyos sambung, ingkang awujud unsur intrinsik wonten ing salebeting cariyos antawisipun tema, cariyos, plot, paraga, latar, sudut pandang saha gaya bahasa. Ananging wonten ing panaliten menika namung ngrembag babagan paraga utawi *penokohan*.

B. Hakikat Paraga wonten ing Karya Sastra

Paraga minangka *unsur* ingkang wigati wonten ing salebeting karya sastra nggadhahi *peranan* wigati kangge nglampahaken prastawa wonten ing cariyos. Kawontenanipun paraga ing cariyos gayut kaliyan panyiptanipun

perkawis. Ing babagan menika paraga nggadhahi *peranan* wigati damel perkawis wonten salebeting cariyos.

Wonten salebeting karya sastra asring dipunwicantenaken bilih *penokohan* mboten saget dipunuwalaken gegayutanipun kaliyan paraga. *Istilah* paraga nedahaken tumrap paraga, paraga cariyos wonten salebeting cariyos, lajeng *penokohan* nedahaken panggenan kangge paraga-paraga tertamtu kanthi watak tertamtu wonten salebeting cariyos. *Penokohan* inggih menika *pelukisan* gambaran kanthi gamblang tumrap tiyang ingkang dipuntingalaken wonten cariyos (Jones lumantar Nurgiyantoro, 2012:165).

Paraga wonten ing karya sastra limrahipun dicaosi jiwa supados katingal gesang. Babagan menika ngandharaken bilih paraga nggadhahi drajat *lifelikeness* utawi *keseperthidupan* (Nurgiyantoro, 2012:168). Paraga wonten ing cariyos saget gesang kanthi nyata, nglampahi padamelan ingkang sami kaliyan tiyang gesang. Kados menika *kehebatan* penganggit kangge nyaosi *penjiwaan* tumrap paraga fiksi saengga saget katinggal gesang.

Saben paraga nggadhahi watak piyambak – piyambak. Paraga menika nggadhahi *pribadi*, watak saha sipat-sipat ingkang *karakteristik*. Sami kaliyan tiyang gesang wonten ing pagesangan nyata, ugi nggadhahi sipat tiga *dimensi*, pramila menika paraga ugi nggadhahi *dimensi* ingkang sami inggih menika *dimensi fisiologis, sosiologis, saha psikologis* (Wiyatmi, 2006:30). *Dimensi fisiologis* gayutanipun kaliyan titikan sarira antawisipun yuswa, jinising kelamin, kawontenan slira, ciri-ciri pasuryan, saha sapanunggalipun ingkang wonten gegayutan kaliyan fisik. *Dimensi sosiologi* kagungan ciri-ciri pagesangan masyarakat, *tingkatan pendidikan*, pandangan gesang, agama,

aktivitas sosial saha keturunan. *Dimensi psikologis* inggih menika dhasaring perkawis jiwa, tuladhanipun *mentalitas*, *ukuran moral*, *keinginan*, *perasaan pribadi* saha *tingkat kecerdasan*.

Paraga wonten ing fiksi limrahipun dipunperang miturut jinising piyambak-piyambak. Miturut *keterlibatan* wonten wosing cariyos, paraga fiksi dipunperang dados kalih, inggih menika paraga *sentral* utawi paraga utama saha paraga *periferal* utawi paraga tambahan. Paraga utama inggih menika paraga ingkang dipunutamakaken panyariyosanipun saha nemtokaken *perkembangan alur* kanthi jangkep. Paraga tambahan minangka paraga ingkang medalipun langkung sekedhik saha kawontenanipun mboten kathah kadosta paraga utama. Paraga tambahan limrahipun medal bilih wonten gegayutan kaliyan paraga utama (Nurgiyantoro, 2012:176-178).

Miturut watak utawi *karakter* dipunmangertosi paraga sederhana, *simple* utawi *flat character* saha paraga *kompleks*, *complex* utawi *round character*. Paraga sederhana inggih menika paraga ingkang nggadhahi satunggal *kualitas* pribadi tertentu saha namung nonjolaken satunggal sisi kemawon. Paraga ingkang *kompleks* inggih menika paraga ingkang saget dipuntingali saking sedaya sisi pagesangan (Nurgiyantoro, 2012:181-184).

Miturut Abrams lumantar (Nurgiyantoro, 2012:194) paraga ing fiksi nggadhahi watak ingkang saget dipungambaraken kanthi langsung saha mboten langsung. Gambaran kanthi langsung menika sami kaliyan gambaran watak paraga kanthi *telling* utawi *analitik*. Gambaran paraga ingkang mboten langsung sami kaliyan gambaran kanthi *showing* utawi *dramatik*. Metode gambaran watak paraga kanthi langsung (*telling*, *analitik*) kirang langkung

sami kaliyan metode diskursif. Wonten ing metode diskursif penganggit namung nyariyosaken tumrap pamaos babagan karakter paraga. Kanthi metode mekaten penganggit nyebataken kanthi langsung *kualitas* paraga-paraganipun

Metoge gambaran watak paraga mboten langsung minangka metode gambaran watak tokoh ingkang dipunandharaken kaliyan paraga-paraga piyambak lumantar tembung-tembung saha tumindhak piyambakipun. Metode mboten langsung sipatipun *lifelike* saha nyaosi *partisipasiaktif* tumrap pamaos wonten cariyos, lumantar raga-*an* cariyos kasebut dados netral saha ngambang ing sedaya prastawa ugi wosipun, lajeng kersanipun pamaos kangge nglampahi dialog kanthi lampahing cariyos menika saengga pamaos nemtokaken pilihanipun piyambak (Sayuti, 2000:91-92).

a. Paraga Wanita saha Watakipun

Paraga ing cariyos menika asringipun tiyang gesang, ananging ugi wonten awujud kewan utawi woh-wohan ingkang dipunumpamakaken dados tiyang gesang utawi sifat tiyang gesang (Mido, 1994:21-22). Paraga wanita minangka paraga ingkang gesang pribadinipun, watakipun, saha nggadhahi sifat tartamtu. Paraga gesang wonten ing cariyos utawi lakon, inggih menika paraga ingkang nggadhahi tiga dimensi inggih menika psikologis, fisiologis saha sosiologis.

Tiyang gesang, mliginipun wanita minangka wujud *Aku-* ingkang madosi *Engkau* amargi ingkang saged nyukani makna tumrap *diriku* inggih menika *Engkau* utawi tiyang sanes, antawisipun lare-lare saha garwa kakung (Kartono, 1989:7). Pramila menika *Aku* kedhah medal

saking dhirinipun piyambak, kangge madosi Engkau utawi tiyang sanes kangge tetepungan lan *berdialog* kaliyan Aku-lain/engkau, tuladhanipun wanita minangka tiyang gesang inggih menika gesang sesarengan kaliyan *subyek lain* inggih menika nglampahi gesang sesarengan minangka *antar subyekvitas*: mliginipun kaliyan garwa lan putra-putranipun.

Wanita menika pribadi sosial ingkang mbetahaken katresnan, dipunajeni, dipunakoni, dipunetang saha angsal status saking lingkunganipun. Wanita mboten saged *berkembang* bilih nggadhahi sifat *tertutup*, kaku. Ananging benten bilih wanita menika saged *terbuka* saengga ndadosaken *pembentukan* pribadinipun wanita sarta saged nyenengaken tiyang sanes ing sakiwa tengenipun. Wonten ing panaliten menika ingkang dipunrembag dados paragatama wanita inggih menika Ira Rianti.

b. Gegayutanipun Paraga Wanita kaliyan Paraga Kakung

Wanita minangka *individu* nggadhahi hak ingkang sami kaliyan *individu* priya. Wanita menika nggadhahi hak lelampahan ingkang sae moral utawi fisik. Lelampahan menika antawisipun dipuncaosi bebas wonten ing pangucapan, *peran* aktip wonten ing keluarga, pendidikan, pakaryan saha warga Negara ingkang sae (Kartono,1989:117). Kawontenan lelampahan kasebut dereng sedaya saget dipunangsalaken tiyang wanita, amargi wonten ing kasunyatan gegayutan antawisipun wanita kaliyan priya sejatosipun dereng laras amargi dominasi pria taksih kiyat.

Wonten ing pagesangan bebrayan tiyang kakung menika langkung dipunpercaya utawi langkung nggadhahi hak kangge nglampahi keputusan ingkang gayutanipun kaliyan babagan wigati. Benten kaliyan wanita, wanita menika kirang wantun ngrampungni perkawis saha narima ing pandum, menika dados kahanan ingkang limrah. Babagan mekaten ingkang minangka salah satunggaling pengakuan *dominasi* priya tumrap wanita kanthi mboten sadar. Sejatosisipun drajat wanita menika wonten ing salebeting masyarakat sanes minangka kodrat ananging minangka satunggaling tiyang ingkang dipunciptakaken utawi dipunkonstruksikaken kaliyan masyarakat (Wiyatmi, 2006:8).

Paraga-paraga priya ing panaliten paraga Ira Rianti wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati antawisipun paraga Puja Krisnawan, Fauzan, Ilham, Ismairi saha Junarta.

c. Paraga Wanita saha Perkawisipun

Tiyang gesang minangka *individu* mboten saget uwal saking perangan perkawisipun. Wonten ing kasunyatanipun wonten perangan perkawis ingkang asring dipunadhepi tiyang gesang menika. Tuladhanipun perkawis ingkang gegayutanipun kaliyan tiyang gesang, sosial, gegayutanipun tiyang gesang kaliyan Gusti Pangeran, saha lingkunganipun. Perkawis menika sifatipun saget *universal*, ananging ugi saget *khusus* utawi *pribadi* (Nurgiyantoro, 2012:98). Wonten ing karya fiksi asring dipuntingali prastawa-prastawa saha perkawis-perkawis ingkang dipuncariyosaken, amargi lincahipun imajinasi penganggit, saged katingal nyata lan saestu kedadosan.

Wujud prastawa wonten ing cariyos, kadosta ingkang sampun dipunandharaken ing nginggil awujud prastawa fisik utawi batos. Prastawa fisik nggayutaken lelampahan fisik, wonten *interaksi* antawisipun paraga ing cariyos kaliyan menapa ingkang kedadosan wonten ing njawi piyambakipun. Prastawa batos inggih menika menapa ingkang kedadosan wonten ing batos, manahipun paraga. Sedaya wujud prastawa menika raket gayutanipun, saget ndadosaken wujud prastawa setunggal kaliyan sanesipun (Nurgiyantoro, 2012:123-124).

d. Wujud *Penyelesaian* Perkawis

Usaha kangge ngrampungaken perkawis inggih menika wonten *represi, sublimasi, proyeksi, pengalihan, rasionalisasi, reaksi formasi, regresi, agresi lan apatis, fantasi lan stereotype*. Miturut Freud, represi inggih menika *mekanisme pertahanan ego* ingkang langkung kuwat lan jembar. “*Tugas represi ialah mendorong keluar implus-implus id yang tak diterima, dari alam bawah sadar dan kembali ke alam bawah sadar*”. *Sublimasi* kedadosan menawi lelampahan ingkang gadhah paedah kanthi cara sosial lan nggantosaken pangraos ingkang mboten mranani. *Proyeksi* inggih menika sikap utawi tindak tanduk ingkang nuwuhaken tabtaban (kecemasan) dhateng tiyang sanes.

Pengalihan inggih menika *pengalihan* pangraos boten remen tumrap salah satunggaling objek dhateng objek sanesipun. *Rasionalisasi* gadhah ancas kangge ngirangi raos kuciwa nalika kita gagal anggenipun nggayuh salah satunggaling tujuan, kangge nyaosi kita *motif* ingkang saged dipuntarima tumrap tindak tandukipun. *Rasionalisasi* kadadosan

menawi *motif* nyata saking tindak tandukipun individu boten saged dipuntarima dening *ego*. *Reaksi formasi* inggih menika, “*represi akibat implus anxitas kerap kali diikuti oleh kecenderungan yang berlawanan yang bertolak belakang dengan tendensi yang ditekan*”. *Regresi* inggih menika tindak tandukipun tiyang dewasa kados dene lare (*retrogressive behavior*), utawi nalika tiyang dewasa asikep kados dene tiyang ingkang boten gadhah kabudayan (*primitivation*). *Apatis* inggih menika wujud sanes saking *reaksi* tumrap *frustasi*, “*sikap apatis dengan cara menarik diri dan bersikap seakan-akan pasrah*”. *Fantasi*, inggih menika nalika kita ngadhepi perkawis ingkang kathah sanget, kadhang kala kita pados ‘*solusi*’ kanthi mlebet ing donya *khayal*, *solusi* ingkang adhedhasar *fantasi* tinimbang *realitas*.

Agresi saged awujud langsung lan *pengalihan*. *Agresi* langsung inggih menika ingkang dipunlampahaken kanthi langsung dhateng salah satunggaling tiyang utawi objek ingkang minangka sumber *frustasi*. *Agresi* ingkang dipunalihaken inggih menika menawi salah satunggaling tiyang ngalami *frustasi* ananging boten saged nglampahaken kanthi marem dhateng sumber *frustasi* kasebat amargi mboten cetha. *Stereotype* inggih menika *konsekuensi* sanes saking *frustasi*, inggih menika tindak tanduk ingkang dipunlampahaken kanthi wongsal-wangsul (Minderop, 2010)

Penyelesaian wonten ing cariyos saget dipunkategorikaken dados kalih golongan inggih menika *penyelesaian tertutup* saha *penyelesaian terbuka*. *Penyelesaian terbuka* saha *penyelesaian tertutup* nedahaken

wonten pungkasan saking cariyos fiksi ingkang sampun rampung, cariyos sampun telas miturut *tuntutan logika* cariyos ingkang dipunkembangaken. Sawetawis kangge *penyelesaian terbuka* nyaosi kasempatan tumrap pamaos supados nderek mikiraken, *mengimajinasikan*, mahyakaken kados pundi pungkasan saking cariyos menika. Pamaos dipuncaosi kabebasan kangge nyukani wosing piyambak *tempat kosong* miturut pemahamanipun. Pamaos *bebas* kangge mahyakaken pungkasan cariyos kasebut, sanajan mboten *bertentangan* kaliyan *tuntutan logika* saking cariyos ingkang dipunkembangaken.

C. Psikologi Sastra

Psikologi minangka satunggaling disiplin ilmu ingkang naliti tiyang gesang kanthi sedaya solah bawa minangka dados objek, ananging sastra ugi micarakaken babagan bilih tiyang gesang dados sumbering panyariosan. Antawisipun psikologi saha sastra sedayanipun minangka *disiplin ilmu* ingkang benten, ananging wonten panaliten karya sastra sedaya *ilmu* menika saged dipunginakaken kanthi sesarengan saha kanthi *terkait*, amargi nggadhahi objek ingkang sami. Sedaya menika fokusipun wonten ing pagesangan tiyang.

Psikologi wonten ing karya sastra sampun mboten babagan enggal, amargi paraga-paraga wonten ing karya sastra kedhah dipungesangaken, dipunjiwai supados saged dipuntangel jawabaken kanthi cara psikologis. Penganggit kanthi sadar utawi mboten sampun ngrasukaken jiwaniipun tiyang wonten ing karyanipun. Babagan menika katingal saking *pencitraan* paraga

ing cariyos saha lingkungan cariyos ing lampahan cariyos (Rene Wellek, 1995:41).

Psikologi saha sastra, sedayanipun nggadhahi gegayutan ingkang raket, sedayanipun sami nggadhahi objek tiyang gesang. Psikologi mucalaken salah bawa saha jiwa tiyang gesang, ananging bilih sastra micarakaken babagan pagesangan tiyang gesang. Amargi nggadhahi objek ingkang sami, pramila menika sedayanipun mbok bilih saget kangge mbiyantu. Gayutan psikologi saha sastra inggih menika bilih psikologi minangka ilmu ingkang saget selaras(*relevan*) amargi saking proses pemahaman karya sastra saged dipuntimba ngengingi ajaran saha kaidah psikologis (Andre Hardjana, 1995:60).

Psikologi sastra inggih menika kajian sastra ingkang ningali karya minangka *kreativitas* kejiwaan. Penganggit ngginakaken cipta, rasa saha karya wonten salebeting karyanipun. Para pamaos ugi caos pramayogi bilih karya menika mboten saget uwal saking kejiwaan piyambak-piyambakipun (Suwardi Endraswara, 2003:96).

Pandangan Rene Wellek saha Austin Warren kaliyan Andre Hardjana lumantar Endraswara (2003), psikologi sastra nggadhahi sekawan *kemungkinan* panaliten, antawisipun:

1. Panaliten tumrap psikologi pengarang minangka *tipe pribadi*. Studi menika langkung arahipun psikologi seni. Panaliten menika ngupiyakaken nangkep kondisi kejiwaan penganggit menika ngasilaken karya sastra.

2. Panaliten *proses kreatif* wonten gayutanipun kaliyan kejiwaan. Studi menika gayutanipun kaliyan psikologis *proses kreatif*.
3. Panaliten hukum -hukum psikologis dipunterapaken wonten karya sastra. Wonten gayutanipun studi menika saged dipunarahaken wonten teori-teori psikologi, tuladhanipun: psikoanalisis wonten ing salebeting teks sastra.
4. Panaliten dampak psikologis teks sastra tumrap pamaos. Studi menika langkung condong ing arah-arrah aspek pragmatik psikologis teks sastra tumrap pamaosipun.

Pendekatan psikologi sastra tumrap teks dipunlangsungkan migunakaken cara deskriptif, ananging ugi asring nyaketi *penafsiran* ingkang asring dipunginakaken wonten ing psikoanalisis miturut Freud. Wonten satunggal titik panggih antawisipun panaliten sastra kaliyan teori psikoanalisis, mliginipun ngengingi metodenipun. Teori Freud migunakaken *alam bawah sadar* kangge ngandharaken pola tumindhakipun tiyang gesang saha *penyimpangan* tertemtu (Dick Hartoko saha B. Rahmanto, 1986:127). *Cermin* pagesangan saking karya sastra nyiptakaken tingkah laku berbudaya saengga babagan menika saget dipunkaji kanthi cara psikologis saking sisi kejiwaan tiyang wonten salebeting karya sastra minangka individu ingkang nggadhahi pangajeng-ajeng.

Ferud nyerat teges istilah *psikoanalisa* ingkang dipunserat kangge kamus ilmiah Jerman. Wonten ing kamus menika, piyambakipun mbedakaken tigang teges, inggih menika mekaten. (1) Tembung “*psikoanalisa*” dipunginakaken kangge nedahaken salah satunggaling metode

panaliten tumrap *proses-proses psikis* (kados dene impen). (2) istilah menika ugi nedahaken salah satunggaling cara kangge ngobati gangguan-gangguan psikis ingkang dipunalami dening tiyang sakit *neurotis*. (3) istilah ingkang sami dipunginakaken ugi wonten teges ingkang langkung jembar kangge nedahaken sedaya kawruh *psikologi* ingkang saged ngginakaken metode saha cara kasebat (Freud, 1984:xiii).

Saking maneka warni cabang *psikologi*, *psikoanalisis* ingkang langkung kathah gegandhenganipun kaliyan sastra amargi paring teori kawontenaning *dorongan bawah sadar* ingkang gadhah pangaribawa tumrap tindak tandukipun manungsa. *Pelopor psiko-analisis* inggih menika Sigmund Freud . *Prinsip-prinsip psiko-analisa* inggih menika:

- a. *Lapisan kejiwaan yang paling dalam (rendah) adalah lapisan bawah sadar (libido) atau daya hidup, yang berbentuk dorongan seksual dan perasaan-perasaan lain yang mendorong manusia mencari kesenangan dan kegairahan.*
- b. *Pengalaman-pengalaman sewaktu bayi dan sewaktu kanak-kanak, banyak mempengaruhi sikap hidup di masa dewasa. Yang paling terkenal dalam hal ini adalah ikatan kasih antara anak perempuan dengan ayahnya dan antara anak laki-laki dengan ibunya.*
- c. *Semua buah pikiran, betapapun kelihatannya tidak berarti, masih tetap penting bila dihubungkan dengan daerah bawah sadar.*
- d. *Konflik emosi, pada dasarnya konflik antara perasaan bawah sadar dengan keinginan-keinginan yang muncul dari luar.*

- e. *Emosi itu sendiri bersifat dwirasa. Tidak ada emosi dari satu jenis. Benci dan sayang saling bercampur. Seorang laki-laki mungkin membenci seorang wanita tetapi sekaligus juga tertarik kepadanya.*
- f. *Sebagian konflik dapat diselesaikan atau disembunyikan dengan cara yang dapat diterima. Apabila dia mampu keluar dari konflik itu, disebut sublimasi, tetapi bila gagal ia akan menyerupai neurosis yaitu konflik emosi di dasar jiwa (Semi, 1985:47).*

Teori psikoanalisa ingkang dipuntepangaken kaliyan Freud gegayutanipun kaliyan fungsi saha perkembangan mental tiyang gesang (Minderop, 2010:11). Teori ingkang asring dipunginakaken wonten panaliten sastra inggih menika teori Freud babagan kapribaden. Kapribaden tiyang gesang saged kawujud saking prastawa-prastawa ingkang sampun nate dipunlampahi. Konflik ugi saged ndadosaken jalaranipun kapribaden tiyang gesang.

Psikoanalisa menika kalebet ing golongan ilmu jiwa, sanes ilmu jiwa kedokteran wonten ing pangertosan lawas saha sanes ilmu jiwa babagan penyakit jiwa ananging saget dipunsebut ilmu jiwa ingkang *luar biasa*. Sampun pesti bilih psikoanalisa sedayanipun mboten namung ilmu jiwa biasa, ananging minangka satunggaling cabang saha ugi saget saking sedayanipun *ilmu jiwa* (Hall, 1980:24).

Teori menika nganalisis pagesangan jiwa tiyang gesang dumugi *alam bawah sadar*, amargi minangka dados *makhluk individu* tiyang gesang menika asring nglampahi konflik batin wonten manahipun. Psikologi menika

ilmu ingkang nyinauni tindhak tandhuk saha *aspek kejiwaan* tiyang gesang. Wonten saperangan kajian psikologi ingkang gayutanipun kaliyan panaliten menika inggih menika *psikologi kepribadian*. Babagan menika ngemutaken bilih panaliten menika nganalisis bab tingka lakunipun tiyang gesang, gunanipun ngasilaken *tipologi* kapribaden tertemtu miturut paraga kasebut.

Sigmund Freud (1984) ndamel perangan susunan kapribaden tiyang gesang, wonten tiga perangan:

1. *Das Es* utawi *Id*, inggih menika aspek biologis saha saperangan *lapisan kejiwaan* ingkang paling dasar. *Id* menika wosipun babagan ingkang dibekta saking lair, inggih menika naluri naluri (*seksual saha agresif*) kalebetipun pangajab-ajab ingkang *direpresi*. *Id* minangka *reservoir* energi psikis ingkang nglampahaken *ego* saha *super ego*.
2. *Das Ich* utawi *Ego*, minangka aspek psikologi saking kapribaden ingkang medhal amargi kabetahan kangge gegayutan kaliyan donya ingkang nyata (*realita*). *Ego* inggih menika *deviratid* ingkang tugasipun dados perantara kebetahan *instingtif* kaliyan *keadaan lingkungan* kangge madosi objek ingkang tepat guna. Minangka aspek *eksekutif* kapribaden, *ego* ngginakaken energi psikisingkang dipunkuasai kangge *mengintegrasikanketiga aspek kepribadian*,supados medalkaselarasan batin saengga gayutan antawisipun pribadi kaliyan donya njawi saget ngginakaken energi psikis kanthi sae.
3. *Das Uber Ich* utawi *The Super Ego*, minangka aspek psikologis kapribaden ingkang fungsipun nemtokaken leres lepatipun. Kanthi mekaten, tiyang gesang menika tumindhakipun kedhah trep kaliyan

moral masyarakat. *Super Ego* kawujudaken lumantar *jalan internalisasi*, inggih menika pepali utawidhawuh saking njawi dipunolah saengga saget mancaraken saking lebet.

D. Panaliten ingkang Laras

Panaliten ingkang jumbuh kaliyan panaliten menika antawisipun panaliten ingkang dipunkatidhakaken dening Yuyun Yuliati kanthi irah-irahan “*Perwatakan Tokoh dalam Novel Donyane Wong Culika Karya Suparta Brata (Sebuah Kajian Psikologi Sastra)*”. Ancasing panaliten kasebat inggih menika ndeskripsikaken konflik psikis paragatama wanita, perwatakan paragatama wanita lan pesen utawi amanat ingkang dipuncaosaken kaliyan penganggit tumrap para pamaos lumantar perwatakan paraga Kasmita minangka paragatama. *Relevans*ipun panaliten kasebat inggih menika sami-sami ngginakaken teori *psikoanalisis* Sigmund Freud.

Panaliten ingkang laras sanesipun inggih menika panaliten “*Penokohan dalam Novel Langite Obah Karya Esmiet (Sebuah Tinjauan Sastra)*” kaliyan Septiana. Panaliten kasebat saged laras amargi sami-sami naliti babagan psikologi sastra, ndeskripsikaken perwatakan paragatama, faktor ingkang njalari perkawis paragatama. Ananging ugi wonten bedanipun amargi paneliti kasebat ugi ndeskripsikaken *perkembangan jiwa* ingkang dipunalami paragatama saha *perbedaan gejala jiwa* para paraganipun.

BAB III

CARA PANALITEN

A. Pendekatan Panaliten

Pendekatan ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika inggih pendekatan *psikologi sastra*. *Psikologi sastra* inggih menika pirembagan sastra ingkang ningali sastra minangka aktivitas kejiwaan (Endraswara: 2003:96). Pendekatan menika dipunginakaken amargi jumbuh kaliyan ancas panaliten, inggih menika ndeskripsikaken perkawis paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati. *Teori psikologi sastra* ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika ngginakaken teori *psikoanalisis* Sigmund Freud.

B. Sumbering Data lan Fokus Panaliten

Sumbering data saking panaliten menika inggih cerbung *Tresna Ngumbara*, anggitanipun Itheng Sulistyawati ingkang kapacak wonten majalah *Djoko Lodang* Yogyakarta, edisi 30 – 40, sasi Desember 2012 dumugi Maret 2013.

Fokus saking panaliten menika tumrap perkawis wonten gandheng rapetipun kaliyan *pendekatan psikologis* ingkang dipunalami dening paraga Ira.

C. Caranipun Ngempalaken Data

Cara ngempalaken data mawi maos kanthi wongsal-wangsul, salajengipun mawi nyatet utawi nyerat (Endraswara, 2011:162). Panaliti maos cariyos cerbung menika kanthi premati saha wongsal-wangsul supados pikantuk data ingkang dados fokusing panaliten menika, paring tandha tumrap

perangan tartamtu ingkang jumbuh kaliyan wosing perkawis, nerangaken perangan ingkang jumbuh kaliyan wosing perkawis, lajeng mahyakaken sedaya data-data ingkang sampun dipunpikantuk saking cara-cara kasebat. Sasampunipun maos kanthi premati, lajeng nyerat data wonten ing kartu data. Panyeratan ingkang dipunlampahaken inggih menika nyerat asiling deskripsi lan kutipan utawi nukilan-nukilan data ingkang wonten cerbung *Tresna Ngumbara* ingkang awujud ukara utawi sub ukara.

D. Pirantining Panaliten

Pirantining panaliten inggih menika sarana panaliten awujud saperangkat piranti ingkang dipunginakaken kangge ngempalaken data minangka bahan pengolahing data panaliten. Adhedhasar cara ngempalaken data, pirantining panaliten tumrap cerbung *Tresna Ngumbara* inggih menika kartu data ingkang dipunginakaken dening panaliti ingkang awujud tabel. Kartu data dipunginakaken kangge nyerat kutipan arupi ukara, paragraf, saha wacana ingkang jumbuh kaliyan kabetahaning panaliten saking asil maos, kategorisasi, analisis saha deskripsi babagan wujud perkawis paragatama, panyebab perkawis ingkang dipunalami dening paragatama, saha kupiya kangge ngrampung ing perkawisipun paragatama wanita wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati. Saben konsep data dipunserat wonten ing tabel jumbuh kaliyan kategorisasipun. Wonten ing ngandhap menika tabel ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika.

Tabel 1. Data wujud perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*.

No. Data	Kutipan Data	Episode / Kaca	Watak	Struktur Kapribaden			Wujud Perkawis
				<i>Id</i>	<i>Ego</i>	<i>Super Ego</i>	
1	<p>“Adhuh, kok malah njiwit salahku ki apa?” pitakone Kris karo pringisan.</p> <p>“Jare rawuh jam papat, iki wis jam pira?” sengol Ira wangsulan.</p>	1/2	Sereng	✓	✓		Kuciwa

Katrangan Tabel:

No. Data : inggih menika angka urutan saking data ingkang dipunpendhet

Kutipan Data : inggih menika kutipan data ingkang dipunpendhet sajing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati ingkang dipunginakaken wonten panaliten menika.

Episode/Kaca : inggih menika angka episode lan kaca saking kutipan ingkang dipunpendhet saking cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati

Watak : inggih menika watakipun paragatama wanita ingkang saged dipuntingali saking kutipan data.

Struktur Kapribaden : inggih menika penggolongan jinising konflik adhedhasar saking teori Sigmund Freud, inggih menika *Id, Ego, Super Ego*.

Wujud Perkawis : inggih menika spesifikasi perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira (paraga Ira) wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati.

Tabel 2. Data panyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*.

No. Data	Kutipan Data	Episode / Kaca	Wujud Perkawis	Paraga ingkang Ndadosaken Perkawis	Panyebab Perkawis
1	<p><i>“Adhuh, kok malah njiwit salahku ki apa?” pitakone Kris karo pringisan.</i></p> <p><i>“Jare rawuh jam papat, iki wis jam pira?” sengol Ira wangsulan.</i></p>	1/2	Kuciwa	Kris	Ira sampun dangu ngentosi tekane Kris

Katrangan Tabel:

No. Data : inggih menika angka urutan saking data ingkang dipunpendhet

Kutipan Data : inggih menika kutipan data ingkang dipunpendhet sajing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati ingkang dipunginakaken wonten panaliten menika.

- Episode/Kaca : inggih menika engka episode lan kaca saking kutipan ingkang dipunpendhet saking cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati
- Wujud perkawis : inggih menika spesifikasi perkawis ingkang dipunalami dening praga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati.
- Panyebab Perkawis : inggih menika dhasar dumadosing perkawis tumrap paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati.

Tabel 3. Data kupiya paraga Ira ngrampungaken perkawis ingkang wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*.

No. Data	Kutipan Data	Episode / Kaca	Wujud Perkawis	Kupiya kangge Ngrampungaken	Konteks Cariyos
1	<p>“Adhuh, kok malah njiwit salahku ki apa?”</p> <p>pitakone Kris karo pringisan.</p> <p>“Jare rawuh jam papat, iki wis jam pira?”</p> <p>sengol Ira wangsulan.</p>	1/2	Kuciwa	Rasionalisasi	Ngendelaken sikap nepati janji

Katrangan Tabel:

- No. Data : inggih menika angka urutan saking data ingkang dipunpendhet
- Kutipan Data : inggih menika kutipan data ingkang dipunpendhet sajing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng

Sulistyawati ingkang dipunginakaken wonten panaliten menika.

Episode/Kaca : inggih menika engka episode lan kaca saking kutipan ingkang dipunpendhet saking cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati

Wujud perkawis : inggih menika spesifikasi perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira onten ing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati.

Kupiya kangge ngrampung : inggih menika kupiya saking paraga Ira kangge ngrampung perkawisingkang dumados wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*.

Konteks Cariyos : inggih menika adhedhasar saking kutipan data.

E. Caranipun Nganalisis Data

Cara nganalisis data wonten ng panaliten menika ngginakaken cara analisis *deskriptif* kanthi tindak *kategorisasi*. Cara *deskriptif* dipunginakaken amargi data-data wonten ing panaliten menika awujud paragraf wonten ing salah satunggaling cariyos, mliginipun cerbung sahingga minangka data kualitatif. Pirembagan wonten ing panaliten menika dipunlampahken kanthi cara *deskriptif*, inggih menika paneliti nerangaken deskripsi ngengingi sedaya ingkang nedahaken wontenipun wujud perkawis paragatama wanita, panyebab perkawis tumrap paragatama wanita, kupiya paragatama wanita kangge ngrampungaken perkawis wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*.

Kategori ateges nyusun kategori-kategori, inggih menika salah satunggaling tumpukan ingkang dipunsusun adhedhasar pamikiran, *intuisi*,

pamrayogi utawi *kriteria* tartamtu (Moleong, 1994:193). Cara *kategorisasi* inggih menika rentetan asiling lampah analisis. Cara menika dipunginakaken kangge ngelompokaken perangan cariyos ingkang jumbuh kaliyan wujud perkawis, panyebab perkawis, lan kupiya kangge ngrampungaken konflik. Saksampunipun dipunlampahaken *kategorisasi*, data dipuncawisaken mawi tabulasi (penyajian data awujud tabel) saha *deskripsi*.

F. Caranipun Ngesahaken Data

Cara kangge ngesahaken data wonten ing panaliten menika ngginakaken *validitas semantik*, *reliabilitas intrarater*, lan *reliabilitas interrater*. *Validitas semantik* inggih menika naliti data ingkang awujud tetembungan, ukara, wacana, dialog, monolog, interaksi antawising paraga, lan prastawa saking sedaya data ingkang dipunpikantuk kangge naliti data kasebat menapa saged dipunparingi teges miturut kaliyan konteksipun (Endraswara, 2006:164). *Reliabilitas intrarater* inggih menika kanthi cara maos tumrap sumbering data ingkang awujud cerbung kanthi wongsal-wangsul ngantos pikantuk asil data ingkang sami. *Reliabilitas interrater* mawi cara diskusi kaliyan kanca sejawat ingkang dipunanggep gadhah intelektual lan kapasitas apresiasi sastra ingkang mumpuni. Wonten ing babagan menika asiling panaliten dipunrembag kaliyan Murniatun Hidayah. Murniatun Hidayah menika alumni mahasiswi Fakultas Bahasa dan Seni UNY ingkang nggadahi wawasan ingkang wiyar wonten ing bidang sastra saha nggadahi potensi bilih dipunajak pirembagan ngengingi babagan ingkang taksih ragu.

BAB IV

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGANIPUN

A. Asiling Panaliten

Bab sekawan menika wosipun babagan pirembagan lan asiling panaliten ingkang sampun dipunlampahi. Wos saking asiling panaliten saha pirembagan inggih menika ngengingi wujud perkawis paraga Ira Rianti, panyebab perkawis tumrap paraga Ira Rianti, kupiya paraga Ira Rianti kangge ngrampungaken perkawis wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati. Pendekatan ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika inggih pendekatan *psikologi sastra*. Pirembagan tumrap asiling panaliten dipunjumbuhaken kaliyan wosing perkawis lan ancasing panaliten.

Asiling panaliten wonten ing panaliten menika ngengingi wujud perkawis paraga Ira Rianti, panyebab perkawis tumrap paraga Ira Rianti, kupiya paraga Ira Rianti kangge ngrampungaken perkawis pagesangan ingkang wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati. Tigang pokok perkawis menika badhe dipunbabar awujud tabel rangkuman lan data ingkang langkung jangkep wonten ing lampiran. Kangge langkung cetha, dipunbabar wonten ing ngandhap menika.

1. Sinopsis *Cerbung Tresna Ngumbara Anggitanipun Itheng Sulistyawati*

Cerbung anggitanipun Itheng Sulistyawati kanthi irah-irahan *Tresna Ngumbara*, cariyosipun cekap muyeg. Perkawis ingkang dipunlampahi Ira Rianti minangka Guru SD ingkang sampun randha kagungan putra setunggal. Ira menika kalebet wanita mandhiri, sregep, tegas saha tanggel jawab. Gadhah tetepangan

kaliyan priya asmanipun Kris (Puja Krisnawan). Sesrawungan menika sampun mlampah gangsal wulan saking *facebook*. Saking tetepangan ing *facebook* menika lajeng dipunterasaken tetepangan langsung. Ira kados manggihi kanca kangge ngleremaken sedaya panandhang, kalebet raos ngelak katresnan ingkang sampun mboten saged dipunkendhaleni. Ira sampun nate bebrayan, ananging nalika bebrayan rumiyin Ira dipunkhianati kaliyan garwanipun Bardi. Bardi nalak Ira supados saged nggarwa Tatik, kanca nunggal kelas nalika sekolah SMP dumugi kuliah.

Ira saha Kris nglegakaken sewulan sepindhah kangge ngesokaken ubaling asmara. Tiyang kekalih menika sami adus napsu, mboten maelu menapa ingkang dipuncecep menika madu utawi racun, ingkang baku sedaya kangen lan ngelak ingkang sumimpen sami-sami dipunsuntak. Wonten ing papan sanes Rina garwanipun Kris cubriya, amargi Kris menika mboten saged dipuntelpon. Sampun tigang wulan Kris menika polahipun benten, menawi wonten griya telponipun dipungembol, menawi tindakan dipunpejah telponipun ugi sakmenika langkung sregep wungu gasik, sregep macak, ugi nuruti kekajenganipun Rina.

Wonten ing sekolah Ira dipunutus kaliyan Kepala Sekolah kangge pados pawartos ingkang leres amargi wonten *gosip* bilih Pak Ilham salah satunggaling guru wonten ing papan Ira mucal menika kewarungan anggenipun tumindhak sedheng kaliyan guru sekolah sanes. Ira rumaos didhodhog manahipun, amargi piyambakipun kedhah *main sandiwara*, nalika kanca-kanca umyek, prihatos wonten guru tumindhakipun nerak susila. Ing dinten sanes, Ira kaget angsal SMS nyasar tumuju ing piyambakipun. Saking basa SMS menika Ira saged nebak ingkang SMS piyambakipun inggih menika Rina garwanipun Kris. Ira mboten

jenjem manahipun, amargi sewayah-wayah Rina saged kemawon nglabrag Ira wonten sekolahan.

Lelampahan menika mboten dipunpenggalih kaliyan Ira saha Kris, bilih Rina menika ngluru anggenipun Kris tindak. Papan ingkang dituju Kris saha Ira rame anggenipun wartawan ingkang jeprat-jepret saha polisi ingkang nggrebeg papan menika. Ira saha Kris mboten saged kumecap, polahipun kewarungan kados mekaten. Wonten kedadosan mekaten pungkasanipun Ira dipundakwa ngelanggar tindak nerak susila, lelanyahan kaliyan garwanipun tiyang sanes. Ira sampun mboten pantes pikantuk sebutan guru, jabatan guru menika dipuncopot lan Ira namung pikantuk jabatan staff tata usaha wonten ing kantor UPT Kecamatan Sidamulya ingkang tebih saking griyanipun.

2. Perkawis Paraga Ira Rianti wonten ing *Cerbung Tresna Ngumbara Anggitanipun Itheng Sulistyawati*.

Tiyang gesang minangka *individu* mboten saget uwal saking peranan perkawisipun. Wonten ing kasunyatanipun wonten peranan perkawis ingkang asring dipunadhepi tiyang gesang menika. Tuladhanipun perkawis ingkang gegayutanipun kaliyan tiyang gesang, sosial, gegayutanipun tiyang gesang kaliyan Gusti Pangeran, saha lingkunganipun. Perkawis menika sifatipun saget *universal*, ananging ugi saget *khusus* utawi *pribadi* (Nurgiyantoro, 2012:98). Wonten ing karya fiksi asring dipuntingali prastawa-prastawa saha perkawis-perkawis ingkang dipuncariyosaken, amargi lincahipun imajinasi penganggit, saged katingal nyata lan saestu kedadosan.

Wujud prastawa wonten ing cariyos, kadosta ingkang sampun dipunandharaken ing nginggil awujud prastawa fisik utawi batos. Prastawa fisik

nggayutaken lelampahan fisik, wonten *interaksi* antawisipun paraga ing cariyos kaliyan menapa ingkang kedadosan wonten ing njawi piyambakipun. Prastawa batos inggih menika menapa ingkang kedadosan wonten ing batos, manahipun paraga. Sedaya wujud prastawa menika raket gayutanipun, saged ndadosaken wujud prastawa setunggal kaliyan sanesipun (Nurgiyantoro, 2012:123-124). Paraga-paraga sanes ingkang wonten gegayutanipun kaliyan Ira wonten ing salebeting cariyos *Tresna Ngumbara* antawisipun Kris, Rina, Pak Ilham, Lian saha Pak Junarta.

Sipat wonten ing dhirinipun Ira antawisipun raos ajrih, mikir jero, sereng, sumeh, sabar, wangkod, mboten rumaos, lingsem, rumaos piyambak, cilik ati, lan judes menika dadosaken sedaya wujud perkawis menika medal ing pagesanganipun Ira. Wujud perkawis paraga Ira Rianti wonten ing cerbung menika wonten ing tabel 1. Tabel menika dipunrujuk saking data ngengingi wujud perkawis wonten ing lampiran.

Tabel 1. Data Wujud Perkawis ingkang Dipunlampahi Dening Paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara* Anggitanipun Itheng Sulistyawati.

No.	Sipat	Struktur kapribaden			Wujud perkawis	No. Data
		<i>Id</i>	<i>Ego</i>	<i>Super Ego</i>		
1	Raos ajrih, mikir jero, sereng, sumeh, sabar,	√	√		Was sumelang (<i>kecemasan</i>)	12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 25, 26, 28, 29, 30
2	Sereng, wangkod, mboten rumaos,	√	√		Ngraosaken katresnan saking <i>perselingkuhan</i>	3, 4, 6, 8, 10, 11
3	Sereng, lingsem		√	√	Bingung	24, 31
4	Raos ajrih		√	√	Sedhih	22
5	Rumaos	√	√		Kaduwung	23, 27, 32, 34

	piyambak, sereng					
6	Sereng, cilik ati	✓		✓	Kuciwa	1, 5, 7, 9, 36, 37
7	Mikir jero, Sereng	✓	✓		Putus asa	16, 17, 33, 35
8	Judes	✓	✓		Butarepan	2

Adhedhasar saking tabel rangkuman wonten ing nginggil menika nedhahaken bilih Ira nglampahi perkawis. *Perkawis* ingkang dipunalami dening Ira menika wonten wolung wujud, inggih menika saking was sumelang ingkang dipunpangribawani dening sipat raos ajrih, mikir jero, sabar, sumeh lan sereng lajeng struktur kapribaden ingkang dominan wonten ing *sistem ego*; *perkawis* ingkang awujud ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan* dipunpangribawani dening sipat sereng, wangkod, mboten rumaos lajeng sistem kapribaden ingkang dominan wonten ing *sistem id*; *perkawis* awujud bingung dipunpangribawani dening sipat sabar lan kisinin lajeng struktur kapribaden ingkang dominan wonten ing *sistem super ego*; *perkawis* awujud sedhih dipunpangribawani dening sipat raos ajrih struktur kapribaden ingkang dominan wonten ing *super ego*; *perkawis* awujud kaduwung dipunpangribawani dening sipat rumaos piyambak lan sereng lajeng struktur kapribaden ingkang dominan wonten ing *sistem ego*; *perkawis* awujud kuciwa dipunpangribawani dening sipat sereng, cilik ati, pendendam lan struktur kapribaden ingkang dominan wonten ing *sistem id*; *perkawis* awujud putus asa dipunpangribawani dening sipat sereng, mikir jero lajeng struktur kapribaden ingkang dominan wonten ing *sistem ego*; *perkawis* awujud butarepan dipunpangribawani dening watak judes, lajeng struktur kapribaden ingkang dominan wonten ing *sistem id*. Saking wolung wujud perkawis menika, ingkang asring dipunalami dening Ira inggih menika perkawis ingkang awujud was

sumelang, *perselingkuhan* lan kuciwa. Wonten ing tabel menika ing kolom struktur kapribaden tanda (✓), ateges bilih struktur kapribaden menika ingkang dominan. Lajeng, tanda (√), ateges *konteks psikologis* ingkang wonten ing sakiwa-tengenipun.

3. Panyebab Perkawis ingkang Dipunalami dening Paraga Ira wonten ing Cerbung *Tresna Ngumbara* Anggitanipun Itheng Sulistyawati

Panyebab perkawis inggih menika sedaya ingkang ndadosaken wontenipun *ketegangan*, *ketegangan* ingkang wonten ing dhiri piyambak utawi *ketegangan* ingkang kadadosan antawisipun tiyang kaliyan perkawis ingkang wonten ing jawi piyambakipun. Sipat wonten ing dhirinipun Ira menika ingkang ndadosaken perkawis ing salebeting cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati wonten ing tabel 2. Tabel menika dipunrujuk saking data panyebab perkawis wonten ing lampiran.

Tabel 2. Data Panyebab Perkawis ingkang Dipunalami Dening Paraga Ira wonten ing Cerbung *Tresna Ngumbara* Anggitanipun Itheng Sulistyawati.

No.	Wujud Perkawis	Paraga ingkang Ndadosaken Perkawis	Panyebab Perkawis	No. data
1	Was sumelang	Kris, Rina	Rina kwatos bilih kewanguran	12, 13, 14, 18, 19, 21, 25, 26, 28, 29, 30
		Kris	Kris angslup tanpa jejak	15
		Rina	Ira kaget nalika tamu menika Rina	20
2	Ngraosaken katresnan saking <i>perselingkuhan</i>	Kris	Ira tresna kaliya priya ingkang sampun kagungan garwa	3, 4, 6, 10, 11
		Kris	Ira ngerusak pager ayu	8
3	Bingung	Rina	Ira kaget nalika tamu menika Rina	22, 24

		Rina	Ira lan Kris kewurangan dados geger amargi wonten polisi.	31
4	Kaduwung	Rina, Kris	Iran ngerusak pager ayu.	23, 27
		Kris, Rina	Ira pikantuk surat putusan saking Dinas	32
		Kris	Ira kuciwa nglampahi katresnan ingkang semu.	34
5	Kuciwa	Kris	Ira sampun dangu ngentosi tekane Kris	1
		Bardi	Ira kemutan nalika dipunsiya-siya dening Bardi	5, 7, 9
		Kris	Ira ngraosaken bingung kaliyan rasa tresnanipun dhateng Kris.	40, 41
6	Putus asa	Kris	Ira nandhang lara brangta	16
		Kris	Kris angslup tanpa jejak	17
		Kris	Ira sampun mboten saged dados guru	33, 35
7	Butarepan	Kris	Ira butarepan kaliyan Kris	2

Wonten tabel ing nginggil menika panyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira inggih menika *perkawis* awujud was sumelang dipunsebabaken amargi Ira kwatos bilih kewangunan, Kris angslup tanpa jejak lan Ira kaget nalika tamu menika Rina; *perkawis* ingkang awujud ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan* dipunsebabaken amargi Ira ngraosaken katresnan ingkang lepat lan Ira ngrusak pager ayu; lajeng *perkawis* ingkang awujud bingung dipunsebabaken amargi Ira kaget nalika tamu menika Rina, Ira lan Kris kewurangan dados geger amargi wonten polisi; *perkawis* ingkang awujud kaduwung dipunsebabaken amargi Ira rumaos lepat sampun ngrusak pager ayu,

Ira pikantuk surat putusan saking Dinas, Ira kuciwa nglampahi katresnan ingkang semu; *perkawis* ingkang awujud kuciwa dipunsebabaken amargi Ira sampun dangu ngentosi tekane Kris, Ira kemutan nalika dipunsiya-siya Bardi, Ira bingung kaliyan rasa tresnanipun; *perkawis* ingkang awujud *putus asa* dipunsebabaken amargi Ira nandhang lara brangta, Ira kwatos bilih kewanguran, Ira sampun mboten saged dados guru; lan *perkawis* ingkang awujud butarepan (*cemburu*) ugi dipunsebabaken amargi Ira cemburu kaliyan Kris. Saking tabel menika ugi saged dipunmangertosi bilih panyebab *perkawis* ingkang langkung dominan ingkang dipunalami dening Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanippun Itheng Sulistyawati, inggih menika Ira kwatos bilih kewarungan.

4. Kupiya Paraga Ira Kangge Ngrampungaken Perkawis wonten ing Cerbung *Tresna Ngumbara* Anggitanipun Itheng sulistyawati.

Perkawis inggih menika babagan ingkang biasanipun wonten ing pagesangan nyata lan *fiksi*. Saben perkawis boten saben-saben saged dipunrampungaken. Wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati menika, boten sedaya *perkawis* saged dipunrampungaken. Adhedhasar asiling panaliten ingkang sampun dipunlampahaken, dipunpikantuk asil ngengingi usaha paraga Ira kangge ngrampungaken *perkawis*. Usaha-usaha menika antawisipun *represi*, *proyeksi*, *rasionalisasi*, *pengalihan*, *regresi*, *fantasi*, *apatis*, *sublimasi*, *reaksi formasi*, *agresi*, lan *stereotype*.

Miturut Freud, *represi* inggih menika *mekanisme pertahanan ego* ingkang langkung kuwat lan jembar. Tugas *represi* inggih menika mendorong medal *impuls-impuls id* ingkang dipuntampi, saking alam sadhar lan wangsul wonten ing alam bawah sadhar. *Sublimasi* kadadosan menawi lelampahan ingkang gadhah

paedah kanthi cara sosial lan nggantosaken pangraos ingkang boten mranani. *Proyeksi* inggih menika asikap utawi tindak taduk ingkang nuwuhaken tabtaban (*kecemasan*) dhateng tiyang sanes.

Pengalihan inggih menika *pengalihan* pangraos boten remen tumrap salah satunggaling objek dhateng objek sanesipun. *Rasionalisasi* gadhah ancas kangge ngirangi raos kuciwa nalika kita gagal anggenipun nggayuh salah satunggaling tujuan, kangge paring kita *motif* ingkang saged dipuntampi tumrap tindak tandukipun. *Rasionalisasi* kadadosan menawi *motif* nyata saking tindak tandukipun individu boten saged dipuntampi dening *ego*. *Reaksi formasi* inggih menika, “*represi akibat impuls anxitas kerap kali diikuti oleh kecenderungan yang berlawanan yang bertolak belakang dengan tendensi yang ditekan*”. *Regresi* inggih menika tindak tandukipun tiyang dewasa kados dene lare (*retrogressive behavior*), utawi nalika tiyang dewasa asikep kados dene tiyang ingkang boten gadhah kabudayan (*primitivation*). *Apatis* inggih menika wujud sanes saking *reaksi* tumrap *frustasi*, “*sikap apatis dengan cara menarik diri dan bersikap seakan-akan pasrah*”. *Fantasi*, inggih menika nalika kita ngadhepi perkawis ingkang kathah sanget, kadhang kala kita pados ‘*solusi*’ kanthi mlebet ing dunya *khayal*, *solusi* ingkang adhedhasar *fantasi* tinimbang *realitas*.

Agresi saged awujud langsung lan *pengalihan*. *Agresi* langsung inggih menika ingkang dipunlampahaken kanthi langsung dhateng salah satunggaling tiyang utawi objek ingkang minangka sumber *frustasi*. *Agresi* ingkang *dipunalihaken* inggih menika menawi salah satunggaling tiyang ngalami *frustasi* ananging boten saged nglampahaken kanthi marem dhateng sumber *frustasi* kasebat amargi boten cetha. *Stereotype* inggih menika *konsekuensi* sanes saking

frustasi, inggih menika tindak tanduk ingkang dipunlampahaken kathi wongsal-wangsul (Minderop, 2010). Wonten ing ngandhap menika tabel rangkuman asiling panaliten ngengingi usaha paraga Ira kangge ngrampungaken *perkawis* ingkang wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati.

Tabel 3. Data Kupaia Paraga Ira Kangge Ngrampungaken Perkawis wonten ing Cerbung *Tresna Ngumbara* Anggitanipun Itheng Sulistyawati.

No	Kupaia kangge Ngrampungaken	Wujud perkawis	No. Data	Konteks Cariyos
1	<i>Represi</i>	Ngraosaken katresnan saking <i>perselingkuhan</i>	3	<i>Menekan</i> salah satunggaling pangraos.
			10	Emut kaliyan tumindakipun
		Kaduwung	34	<i>Menekan</i> salah satunggaling pangraos
		Kuciwa	36, 37	Ngindari Kris
2	<i>Rasionalisasi</i>	Kuciwa	1	Ngandelaken sikap nepati janji
		Ngraosaken katresnan saking <i>perselingkuhan</i>	8	Emut kaliyan tumindakipun
		Was sumelang	26	Males kaliyan guyonanipun Kris
3	<i>Pengalihan</i>	Was sumelang	12	Pindah papan supados mboten kewanguran
			30	Ngraosaken mboten jenjem
4	<i>Regresi</i>	Ngraosaken katresnan saking <i>perselingkuhan</i>	6	Dados kados dene wanita ingkang purwaduksina.
5	<i>Apatis</i>	Sedhih	9	Asikep pasrah menapa kemawon ingkang badhe kedadosan
		Was sumelang	19	Narima kasunyatan ingkang mboten dipunkajengaken amargi emut kaliyan tumindhakipun.
		Bingung	22	Asikep pasrah menapa kemawon ingkang badhe kedadosan
		Keduwung	23	Asikep pasrah menapa kemawon ingkang badhe

				kedadosan
			32	Narima kasunyatan ingkang mboten dipunkajengaken amargi emut kaliyan tumindhakipun.
		Putus asa	33	Narima kasunyatan ingkang mboten dipunkajengaken amargi emut kaliyan tumindhakipun.
			35	Asikep pasrah
6	<i>Proyeksi</i>	Ngraosaken katresnan saking <i>perselingkuhan</i>	11	Narima kasunyatan ingkang mboten dipunkajengaken
		Bingung	24	Bingung dhateng Kris amargi mbikak wadi
7	<i>Reaksi formasi</i>	Keduwung	27	Emut kaliyan tumindakipun nerak susila
		Was sumelang	28	Emut kaliyan tumindakipun nerak susila
8	<i>Agresi</i>	Kuciwa	7	Kris dados panglipur manah
		Was sumelang	15, 18	Males kaliyan tumindakipun Kris ingkang angslup tanpa jejak
		Putus asa	17	Pasrah anggenipun Ira pados pawartosipun Kris
9	<i>Stereotype</i>	Bingung	31	Pasrah dipungarebeg dening polisi kaliyan Rina lan Rani

Tabel wonten ing nginggil menika tabel usaha paraga Ira anggenipun ngrampungaken perkawisipun. *Perkawis* ingkang dipunalami dening paraga Ira menika dipunrampungaken kanthi cara *represi*, *rasionalisasi*, *pengalihan*, *regresi*, *apatis*, *proyeksi*, *reaksi formasi*, *agresi*, lan *stereotype*. Wujud *perkawis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *represi* inggih menika ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan*, kaduwung lan kuciwa kanthi *menekan* salah satunggaling pangraos, emut kaliyan tumindhakipun lan ngindari Kris. Wujud *perkawis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *rasionalisasi* inggih menika kuciwa, butarepan, ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan* lan was sumelang kanthi

motif ngendelaken sikap nepati janji, cemburu kaliyan Kris, emut kaliyan tumindhakipun lan males kaliyan guyonan Kris.

Wujud *perkawis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *pengalihan* inggih menika awujud was sumelang kanthi pindah papan lan ngraosaken mboten jenjem. Wujud *perkawis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *regresi* inggih menika awujud ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan* kanthi dados kados dene wanita ingkang purwaduksina. Wujud *perkawis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *apatis* inggih menika awujud sedhah, was sumelang, putus asa, bingung lan kaduwung kanthi asikep pasrah lan narima kasunyatan ingkang mboten dipunkajengaken amargi emut dhateng dosanipun. Wujud *perkawis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *proyeksi* inggih menika awujud ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan* lan bingung kanthi narima kasunyatan ingkang mboten dipunkajengaken lan bingung dhateng Kris amargi mbikak wadi.

Wujud *perkawis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *reaksi formasi* inggih menika awujud kuciwa, was sumelang lan kaduwung kanthi Ira kemutan nalika dicidrani garwanipun, lan emut kaliyan tumindhakipun nerak susila. Wujud *perkawis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *agresi* inggih menika awujud kuciwa, was sumelang lan putus asa kanthi Kris dados panglipur manah lan males tumindhakipun Kris. Wujud *perkawis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *stereotype* inggih menika awujud bingung kanthi pasrah dipungarebeg dening polisi kaliyan Rina lan Rani.

B. Pirembagan

Kados dene ingkang sampun dipunandharaken wonten ing nginggil, bilih panaliten menika badhe ngrembag tigang pokok perkawis ingkang jumbuh kaliyan ancasing panaliten, inggih menika wujud perkawis paraga Ira, panyebab perkawis tumrap paraga Ira, kupiya paraga Ira kangge ngrampungaken perkawis, wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati. Bab wujud perkawis badhe dipunrembag rumiyin, lan dipunlajengaken panyebab saha kupiya ingkang dipunginakaken kangge ngrampungaken perkawis menika. Cara kasebat dipunlampahaken amargi perkawis wonten salah satunggaling cariyos temtu kemawon wonten sebab lan kupiya paraga anggenipun ngrampungaken perkawis menika. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag tiga pokok perkawis menika mekaten.

1. Wujud Perkawis Paraga Ira wonten ing Cerbung *Tresna Ngumbara* Anggitanipun Itheng Sulistyawati

a. Was Sumelang (*kecemasan*)

Was sumelang utawi *kecemasan* inggih menika kawontenan menapa kemawon ingkang ngincim salah satunggaling tiyang. Sedaya *konflik* lan wujud saking *frustasi* ingkang dados pepalang tumrap individu anggenipun tumuju wonten ingkang dados ancasipun menika minangka salah satunggaling sumber *kecemasan*. Inciman ateges saged awujud inciman *fisik*, *psikis*, lan sedaya *tekanan* ingkang ndadosaken *kecemasan*. Kawontenan menika dipunlampahi dening pangraos ingkang boten tentrem ingkang katitik mawi tembung kwatos, ajrih, boten bagya ingkang saged dipunraosaken (Hilgard lumantar Minderop, 2010: 27).

Nalika Ira nembe mlampah-mlampah kaliyan Kris wonten ing kitha Solo, mboten sengaja anggenipun nyipeng wonten hotel ingkang sami kaliyan Pak Ilham lan Guru Tk. Ira lajeng raos mboten jenjem wonten hotel menika. Ira enggal-enggal ngajak Kris supados pados hotel sanes ingkang aman, mboten wonten ingkang ningali kesahipun Kris lan Ira. Wonten ing ngandhap menika kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

“Mengko bengi pindhah yo, mas?” Ira njaluk kanthi banget. Kris ethok-ethok ora nggape, Ira banjur nyedhaki, ngrangkul terus ngarasi pipine Kris sing malah mapan turon karo ethok-etok merem. “Mas, aku diwangsul sik ta. Apa ra melas nek aku dikonangi dilaporke, terus aku dipecat?” Ira njejeri turon karo tangane ngelus-elus rambute Kris. (Djaka Lodang edisi 36, 2013:51)

Ira ngraos was sumelang menawi tumindhakipun kaliyan Kris nyipeng wonten hotel menika kewanguran kaliyan Pak Ilham. Ira kwatos bilih nasipipun sami kaliyan Pak Ilham dipunmutasi. Pramila menika, Ira ngajak Kris supados pindah panggenan pados hotel ingkang aman, mboten kewanguran kaliyan Pak Ilham lan Guru Tk menika.

Ira ngraosaken awakipun mboten sekeco wiwit wau dalu, wongsal-wangsul dhateng kamar mandi, sinambi pringisan kaliyan nyepengi padaran. Lian putranipun radi kwatos ningali Ibunipun gerah. Sanajan sampun sarjana gadhah pacangan ananging nalaripun dereng nyandhak bilih gerahipun Ibune amargi penggalhipun saweg peteng, kagubed perkawis. Menika kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Ananging kang sumimpen ing atine Ira pancen barang nyalawadi, ora kena nganti keprungu anake. Seminggu kepungkur Kris nelpon kanthi swara groyok, sajak bingung nyritakake yen bojone muntap jalaran wis krungu yen Kris duwe dhemenan sing jarene guru randha anak siji. (Djaka Lodang edisi 37, 2013: 2).

Ira kaget lan bingung, wadi ingkang dipunsimpen menika sampun kewarungan dening garwanipun Kris. Ketambahan Kris mboten saged dipunhubung, njalari Ira mikir ingkang warni-warni. Sejatosisun Ira pengen panggih kaliyan Kris kangge nglurusaken perkawis menika. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

“Aku gek diawasi terus Ir, ora bisa lunga sakepenake,” semature Kris cekak.

Telpon ditutup, lan nganti tekan dina iki wis luwih sepuluh dina, Kris ora bisa ditelpon lan uga ora nelpon. Ira banget anggone nelangsa, sedhih, lan uga nyimpen was sumelang. (Djaka Lodang edisi 37, 2013: 2).

Kepireng swantenipun Kris ngendhika mekaten, Ira ngraosaken was sumelang ndadosaken penggalih lan manahipun Ira buyar. Ira sedhih lan nelangsa njalari mboren gadhah kekarepan nedha, wusanane Ira kumat lara maagipun, malah ketambahan awakipun ngraos benter, njalari ngantos kalih dinten wiwit dinten Setu awan Ira mboten medal saking griya.

Sedaya perkawis menika dipunsimpen rapet-rapet kaliyan Ira. Sampun ngantos tiyang sanes cubriya, kenging menapa Ira sedhih lan nelangsa. Tata lair dipundamel sumringah dening Ira, kupiya kangge pados pawartos Kris mboten nemu kasil, malah wonten *facebook* ugi mboten wonten, kados dene Kris angslup dipunulu alun segara. Panandhang ingkang kaanggep enggal saged rampung pungkasanipun tambah mubal kados dene gandhanipun bathang. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Atine kaya dijuwing-juwing nganggo lading amarga wis wiwit wingi sore dheweke nampa sms ancaman sing surasane gawe mrinding.

Ana salah siji isine muni,”Bu Guru kok kelakuane kaya lonthe, dolanan bojone liyan.” Uga ana sing muni, “Mbok ngilo, anake wis prawan kok isih kluyuran karo lanangan.” Ananging sing banget miris

olehe nampa iki mau esuk ana SMS sing surasane, “Kapan-kapan aku arep ketemu kowe Bu Guru, arep tak jak lapor menyang kepalamu ben bina,” (Djaka Lodang edisi 37, 2013: 2).

Sedaya SMS wau mboten dibales, amargi Ira mboten mangertos saking sinten, ananging ningali saking isine mesthi wonten sesambungan rapet kaliyan sesidheman katresnan antawisipun piyambakipun lan Kris. Ananing ewa semanten Kris mboten saged dipunhubung, ndadosaken Ira kados kabotan panyangga nanggung perkawis tanpa wonten ingkang saged dipunajak ngrembag lan nimbang raos menika.

Ira was sumelang nampi sms ingkang wosipun ngancem piyambakipun. Pikiran lan manahipun sampun mboten saged *konsentrasi* kaliyan pakaryanipun. Panandhang ingkang dipunanggep enggal saged medal pungkasanipun langkung mubal kados dene gandhanipun bathang. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Dina-dina candhake Ira mung tansah was sumelang, ketir-ketir lan rumangsa ana kang ngancam uripe. Ewa semana, isih kuwat nylamur kanthi tetep makarya kanthi sregep, sengkut, lan tanggung jawab. Ora aneh yen suwe-suwe awake Ira katon kuru, praupane ora sumringah, sanajan mesem lan gumuyu, ora bisa nutupi yen ana kang sumimpen. (Djaka Lodang edisi 37, 2013:2)

Was sumelang dipunraosaken dening paraga Ira. Ira taksih kemutan babagan sms ingkang tumuju ing piyambakipun. Sms nyasar ananging wosipun *peringatan* bilih tiyang ingkang ngirim sms badhe tetepungan kaliyan Ira menika tansah ngebaki pikiranipun, mboten dangu dumadakan Ira wonten tamu. Tamu menika Rina garwanipun Kris

Ira kaget, ananging nyoba diumpetake kanthi esem sing embuh apa jarwane, tangan diulungake aweh salam marang tamu sing gawe pitakonan atine iki.

“Tepungake mbak, aku Rina ibune Rani lan Ndari, bojone Mas Krisnawan,” pangucapane wong wadon mau tatas canthas. (Djaka Lodang edisi 37, 2013:51)

Tamu wanita yuswanipun kinten-kinten kawandasa taun, ngagem rasukan batik warno coklat tuwa, rikmanipun sepamidhangan, kulitipun kuning, pawakanipun lencir, ngagem sendhal kulit ingkang warninipun sami kaliyan tas cilik ingkang dipuncangklong. Tanpa tedheng aling-aling tamu wanita menika ndamel kaget lan was sumelang mawi swantenipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Kaya bledheg nyamber ing tengah awan, swarane Rina sing sejatine mung alon, ora nganggo nesu, ora mbengok, ananging wis bisa nyuwek-nyuwek dhadha lan ngobong kupinge Ira. (Djaka Lodang edisi 37, 2013:51)

Ira ngraosaken bingung, kedah kados pundi anggenipun nampi tamu ingkang mboten dipunkajengaken. Menawi dipunusir mboten pantes, menawi mboten enggal kesah saged ngundang perkawis ingkang mbilaheni. Kamangka Rina mboten kendel anggenipun micara. Ira mendel, mboten kepingin wangsulan, amargi menapa kemawon ingkang dipunucapaken sedaya tibanipun lepat, amargi tumindak ngrusak pager ayu menika estunipun lepat kanthi pawadan menapa kemawon. Ira lenggah dheleg-dheleg nyobi ngleremaken manah, nampi tamu ingkang mboten dipunkajengaken rawuhipun. Mboten ngertos kadospundi kedadeanipun Kris mbikak wadi ingkang kedahipun disimpen rapet.

Dinten Rebo nalika Ira nembe mawon medal saking papan seminar ing gedung Wanita Utama Magelang, nembe mawon badhe nyebrang kepireng swanten ingkang nyeluk piyambakipun. Kaget campur bingung Ira noleh, saiba

kagetipun mangertosi sinten ingkang nyeluk Ira. Priya ngagem celana jeans biru, kaos biru, suryakanca cemeng, ngawe saking mobil.

“Cepet ta, mlebu sik, urusan liya pikir mengko!” pambengoke Kris.

Tinimbang malah ana sing meruhi, Ira enggal mlebu mobil, ora let suwe wis sapejangong ana jok ngarep, mobil mlaku alon-alon menggok ngiwa. (Djaka Lodang edisi 38, 2013:2)

Ira taksih bingung, amargi sampun janji kaliyan Rina bilih Ira mboten sesrawungan malih kaliyan Kris, ananging dinten menika Kris methuki Ira. Mobil menika mlampah alon-alon menggok ngiwa, arahipun benten kaliyan arah tumuju griyanipun. Kaleresan saged tetepungan kaliyan Kris, Ira lajeng kepingin matur penting, ananging dipuntampik kaliyan Kris. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Ira trima meneng yen Kris wis metu guyonane ngono kuwi, tiwas kesel olehe ngethuprus ora bakal direwes. Sanajan atine ketir-ketir kuwatir yen olehe patemon iki kadenangan karo Rina apa mata pitane. (Djaka Lodang edisi 38, 2013:2)

Ira ngraosaken mboten jenjem nalika dipunajak Kris mlebet mobil. Pasuryanipun katingal was sumelang, mboten kados adate menawi tetepungan kaliyan Kris. Sakedhap-sakedhap Ira noleh wingking ngraosaken kados dipunbuntuti. Ira menika sampun janji kaliyan Rina mboten badhe methuki Kris malih. Ananging Kris ngayemaken Ira bilih Rina kaliyan Rani saweg kesah tumuju Ciamis.

Wonten raos ayem sakedhik ing batosipun Ira, sinambi dedonga mugimugi menapa kemawon ingkang dipunngendhikakake Kris estu leres, mboten namung damel bungah manahipun lan was sumelang kemawon. Ira nelangsa anggenipun mirengaken wadulan saking Kris. Ngantos mboten krasa astanipun

Kris dipungegem kados kepingin paring kakuwatan. Ira dereng mangertos badhe dipunajak wonten pundi kaliyan Kris menika.

“Terus iki aku arep dijak menyang ngendhi, mas? Aku temen-temen wedi lho, yen nganti kadenangan, aku sing bakal ngundhuh perkarane,” Ira takon alon.

“Wis rasah digagas sik ta. Aku kangen pengen ketemu, pengen adon asmara karo kowe, titik!” wangsulane Kris ethok-ethok nyentak. Ira mung meneng wae, sanajan atine bingung antarane seneng ananging uga bingung yen nganti Rina ngerti patemon iki.

“Mas aku wedi tenan lho,” pambisike Ira. (Djaka Lodang edisi 38, 2013:2 & 51)

Wonten ing papan menika Kris nyuwun pangapunten kaliyan Ira, amargi Kris menika mboten setiti, mboten mbusak sms lan gambar fotonipun Ira. Kris ugi mboten ngira bilih Rina saged nekad ngelabrak Ira wonten sekolahan. Kanthi nyuntak raos ingkang sumimpen ing dhadha Kris nyariosaken bilih Rina kanthi raos pongah blaka bilih sejatosipun Rani menika sanes putranipun. Ira mboten saged kumecap, tiyang kekalih menika sami umyeg kaliyan batosipun piyambak-piyambak. Ira namung saged katrem ing raos trenyuh ingkang mboten saged dipunandharaken. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

“Yen awake dhewe lunga iki uga diawasi cecunguke bojomu, piye mas?” Ira takon alon-alon nalika Kris wis menyat saka pangkone.

“Wis ben. Aku wegah mikir, arep dikonangi, dilaporke, sakarepmu. Sing baku kowe wis ngerti apa isine atiku. Mrene, Ir!” wangsulane Kris mantep. (Djaka Lodang edisi 38, 2013:52)

Taksih wonten raos was sumelang, mboten jenjem ing manahipun Ira. Kedadosan ing dinten kepungkur nalika patemonan kaliyan Rina ing sekolahan menika nilar raos ajrih bilih kewanguran kaliyan garwanipun Kris lan Ira ugi kwatos bilih lelampahan menika dipunmangertosi dugi pusat. Mboten kebayang bilih piyambakipun saged dimutasi kados pak Ilham.

b. Ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan*

Selingkuh inggih menika tumindakipun *pasangan* (*suami/istri*) mbagi tresnanipun kaliyan tiyang sanes. Tumindak *suami/istri* nggadhahi sesambungan kaliyan tiyang sanes tanpa *ikatan perkawinan*, menawi dipunmangertosi utawi kewanguran kaliyan garwanipun saged dipunsebut tumindak nglarani, nguciwani, ngianati, nyidrani *kesepakatan awal* nalika bebrayan.

Selingkuh menika nikmat bilih mboten *mengikat* lan bilih mboten kewanguran. Ndadosaken gesang langkung mawarni lan makaryanipun langkung mepeng. Perkawis ing *masa lalu* lan kosongipun *emosional* tumrap pasanganipun saged ndadosaken panyebab *perselingkuhan*. Sesambungan kasebut tanpa raos tresna asih lan dipundhasari kaliyan napsu tanpa raos pracaya.

Sedaya faktor menika paring pangaribawa tumrap jiwaning paraga, *perselingkuhan* ingkang dipunlampahaken minangka wujud kangge medal saking raos sepi kuciwa saking masalalunipun. Ira kaliyan sedaya perkawis ingkang dipunalami, ndadosaken Ira mboten jenjem ing manahipun. Amargi tumindak tiyang-tiyang ingkang wonten ing sakiwa tengenipun, ingkang ndadosaken Ira nglampahaken bab menika minangka wujud *pemberontakan* diri. Gatosaken kutipan wonten ing ngandhap menika.

“*Embuh, Mas. Wiwit sepisanan Mas Kris nelpon aku, swaramu wis gawe horeg atiku, kaya-kaya tekan seprene durung bisa dak lalekake wewayangan pisanan awake dhewe geguyon lewat tilpon kae,*” wangsulan Ira karo nyelehake sirah ing pundhake Kris. (Djaka Lodang edisi 31, 2012:2)

Perselingkuhan ingkang dipunlampahi dening Ira menika jalaran kepanggih kaliyan priya ingkang saged damel Ira ngraosaken endahing katresnan,

kamangka tiyang kalih menika mboten saged dipunwastani adon katresnan, amargi Kris menika kagungan putra garwa. Ananging mboten mangertos menapa tegesipun, kekalihipun kados dene wonten tetepungan ing manah ingkang radi ngrekaos menawi dipunonceki isen-isenipun. Sanajan batosipun umyeg rembugan piyambak antawisipun pengin jaga endahing kekancan, tanpa nerak paugeran, ananging ugi ubaling rasa branta ingkang mboten saged dipunendhani, nyumet nafsu birahi ingkang ujug-ujug tumut ngreridhu lampah.

Ubaling asmara sing mula bukane mung merga krungu swarane, kaya-kaya wis ngobong nalare Ira. Ing njero atine mung ana rasa pasrah, kepingin nyecep endahing asmara kang kaya dene udan ing mangsa ketiga. Sasuwene patang taun dadi randha anak siji, Ira bisa njaga saka godha lan maneka warna lelemern kang ora pantes dilakoni. Ananging embuh apa kang njalari, nalika pirang sasi kepungkur tetepungan karo Kris, banjur sok gojegan ana telpon, Ira kaya dene nemu kanca kanggo ngleremake kabeh panandhang, kalebu rasa ngelak katresnan kang wis ora bisa dikendhaleni. Apa maneh bareng bisa sapejagong, ubaling asmara sangsaya ndadra, meruhi jebul Kris dedeg piadege gagah, eseme pait madu, kulite sawo mateng, wis sarwa agawe ora kuwawa endha. (Djaka Lodang edisi 31, 2012:2)

Perselingkuhan ugi dipunlampahi dening Ira nalika Kris ngajak Ira tetepungan malih, sampun sesasi kepungkur kedadosan ing Hotel Raditya, Ira lan Kris sejatosipun banget anggenipun kepingin ngraosaken malih endahing polah asmara. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Sanajan jejer guru sing ngesuhi pawongan kang pantes tinuladha, Ira kaya wis lali purwaduksina. Gedhene katresnan, ngelake jiwa, lan tipise iman, njalari Ira pinter banget dadi paraga kembang plastik, endah ananging palsu, ora ana arum lan segere. (Djaka Lodang edisi 32, 2013:2).

Supados Ira saged tetepungan kaliyan Kris menika, Ira kedhah damel pawadan dinas luar kitha. Untung kemawon Ira kalebet guru ingkang pinter lan saweg magang dados calon Kepala Sekolah. Begjanipun kagungan uteg encer,

siyosipun Ira saged nemu pawadan kangge putranipun menawi pikantuk surat tugas ndherek diklat wonten ing kitha salatiga. Tumuju kanca-kanca guru, Ira cekap nelfon jalaran wonten tugas kelompok ingkang kedah dipunrampungaken kanthi panaliten lapangan.

Ira rumaos luput sampun nerjang pager ayu. Sampun dangu Ira ngampet anggenipun sepi ing manah, amargi bebrayanipun ingkang kedhah bibar. Lajeng mboten sengaja Ira sawung kaliyan Kris. Ira ngraosaken ngelak anggenipun adon katresnan, saged tetepungan kaliyan Kris ingkang saged ndamel Ira kesupen sinten piyambakipun, sinten Kris ingkang dados lawan ubaling napsu asmara menika. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

“Lha, kowe sing kudune dadi tuladha laku apik, malah ketemu aku wong sing ora duwe trapsila. Kowe katut nerak pager merga nuruti aku sing ora entuk katresnan saka bojo,” celathune Kris alon.

“Ora, mas. Aku dhewe sing luput, ora merga mas Kris. Aku pancen salah nerjang pager ayu, jalaran awake dhewe ketemu nalika padha-padha bungah butuh kanca kanggo ngasok rasa lan golek tamba,” wangsulane Ira ngampet nangis. (Djaka Lodang edisi 33, 2013:2).

Saremenipun Ira pados pawadan ancik-ancik tembung katresnan. Kamangka katresnan ingkang satuhu, mesthi den lambari resiking manah, sanes napsu ingkang ngawu-awu pamer kabisanan mboten njejegake tatanan. Gurit tintrim nambah tatune ndalu dene jalma ingkang pinaringan drajat kamulyan minangka begawan kapinteran, pandhitaning ngilmu, kanthi tetenget guru dening kalah kaliyan kridaning hawa, nyembah tindak angkara, kesupen purwaduksina. Menapa pralambang jagad sampun caket wancinipun kukut, menapa bumi saestu kirang kebak lelampahan. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Njero atine sing paling bening sejatine dheweke isin nglakoni patrap kang cengkah karo kamulyane drajat minangka guru. Kabeh

pangucap lan pitutur kang tansah diwulangake marang para muride kaya-kaya mbengung ana kupinge, ndhodhog jantunge sing dumadakan rasane nyeri, linu lan atine keranta-ranta. (Djaka Lodang edisi 35, 2013:2)

Nalika rapat ing sekolah, papan palenggahan pak Ilham kothong, lajeng bu Tia nyuwun pirsu kaliyan guru sanes kenging menapa pak Ilham absen. Kasunyatanipun wonten kabar angin sriwang sriwing ing sekolahan papan Ira mucal. Sampun langkung kalih minggu wonten pawartos bilih pak Ilham kewanguran anggenipun tumindak sedheng kaliyan guru sekolah sanes. Pawartos menika ingkang ndadosaken Ira main sandiwara. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Sadalan-dalan Ira mikir, kaya didhodhog atine, geneya dheweke kudu main sandiwara maneh nalika kanca-kancane umyek, prihatin dene guru kok tumindak nerak susila. Kamangka ing batine isin banget, dene laku kang ora bener iku dheweke uga nglakoni.

“Ah, nanging aku rak landhesan tresna. Apa salah wong duweni katresnan?” bengoke batin Ira karo tetep mikir piye carane ngrampungni sakabehane. (Djaka Lodang edisi 35, 2013:51).

c. Bingung

Wujud konflik ingkang kaping tiga ingkang dipunpanggiaken wonten ing panaliten menika inggih bingung. Bingung inggih menika kuwur manahipun boten mangertosi menapa ingkang badhe dipunlampahaken (Kamus Basa Jawa, 2001: 64). Raos bingung ingkang dipunadhepi dening paraga amargi boten mangertosi menapa ingkang badhe dipunlampahaken.

Ira ngraosaken bingung, sampun mboten jenjem malih kawiwitan Ira srawung kaliyan Kris. Ira rumaos lampahipun piyambak wonten ingkang ngawasi. Mboten mangertos sinten tiyangipun menika, ananging dinten-dinten pungakasan menika Ira asring pikantuk sms ingkang wosipun mboten ngenaki manahipun.

Pasuryanipun mboten sumringah, sanajan mesem lan gumuyu, mboten saged nutupi ingkang sumimpen ing manahipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

“Sampeyan kaget ya, kok aku ngerti sapa njenengan?” pitakone Rina alus.

Ira mung ndhungkluk bingung kudu piye anggone ngadhepi tamune iki. Yen arep diusir ora pantes, yen ora enggal lunga bisa ngundhang perkara kang banget mbilaheni.(Djaka Lodang edisi 37, 2013:51).

Bingung kedah kados pundi ngladheni tamu ingkang wicantenipun mboten kersa leren, tanpa tedheng aling-aling. Ira taksih kendel kemawon, amargi menapa kemawon ingkang dipunandharaken tibanipun lepat, amargi tumindak ngrusak pager ayu menika lepat, kanthi pawadan menapa kemawon. Ananging jejeripun menungsa mboten purun diina lan diremehaken sapadha-padha.

Ira nyobi ngleremaken manahipun, amargi pikantuk tamu ingkang mboten dipunduga sakderengipun. Tamu menika Rina garwanipun Kris. Rina sampun mangertosi bilih garwanipun Kris menika wonten ing njawi kagungan gandhengan kaliyan wanita sanes inggih menika Ira. Rina dhateng sekolahanipun Ira kangge ngemutaken Ira bilih Ira menika Guru ingkang kedhahipun tinuladha. Ananging tumindhakipun sampun nerak paugeran, nerjang pager ayu. Mekaten kutipan ingkang dipunraoaken dening Ira.

Ira lungguh dheleg-dheleg, nyoba ngleremake ati, nampa tamu sing banget ora diarep-arep tekane. Embuh kepriye kedadeane geneya kok Kris malah mbukak wadi sing kudu disimpen rapet, yen perlu suket godhong ora kena krungu. (Djaka Lodang edisi 38, 2013:2).

Manahipun Ira bingung antawisipun seneng lan sedhih saged tetepungan malih kaliyan Kris. Sanajan tetepungan menika kanthi nyolong-nyolong wekdal,

nglimpekaken saking Rina. Wonten ing mergi tumuju kitha Semarang Ira asring raos mboten jenjem, Ira ajrih bilih kesahipun kewanguran. Ananging Kris enggal-enggal ngleremaken manahipun Ira kanthi ngaras pipinipun Ira. Wonten ing kamar hotel Ira lan Kris sami nyuntak raos sedhih, nelangsa amargi mboten saged tetepungan. Tiyang kalih menika sami-sami adon raos kangen lan sami kagubet bingung njalari katresnan ingkang kedahipun dipunthes bali ngrembaka, nyumet nafsu ingkang sampun kaampet dangu menika.

Ira ngajak wangsul Kris sakmenika, amargi mboten sanjang menawi badhe nyipeng. Dereng ngantos rampung anggenipun dandan lan tata-tata, dumadakan lawang kamar dipungedhor sero, tiyang kalih menika langsung kaget mboten kinira. Kanthi gugup lawang dipunbikak, lan dereng ngantos sami caturan priya gagah ngagem jaket cemeng, suryokontho cemeng, sepatu cemeng sampun jepret-jepret ngangge kameranipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Hotel Ayu bengi kuwi dadi geger, akeh polisi. Ira lan Kris ora ngerti yen bengi kuwi Rina lan Rani anake wedok sengaja ngluru lungane Kris, nggawa bocah-bocah brandalan sing sasuwene iki dibayar saperlu ngetutake menyang ngendi wae lungane Kris. (Djaka Lodang edisi39, 2013:2).

Kris mboten saged suwala, semanten ugi Ira. Wonten ing pojok papan penjagaan kantor polsek Ungaran Ira lan Kris namung trima mbisu, wontenipun namung mangsuli *Ya* utawi *Tidak*. Malah langkung asring manthuk utawi gedheg. Ingkang baku kados pundi caranipun mboten kedhah ditahan wonten kantor polisi supados saged ngrampungaken perkawis kanthi dalan ingkang adil, jer sedaya mboten wonten saksi utawi bukti ingkang saged ndakwa, kawontenanipun namung perkawis kaluarga.

d. Kaduwung

Raos kaduwung inggih menika konflik ingkang dipunalami dening Ira. Ira kaduwung amargi ngrumaosi piyambak, rumaos piyambakipun sampun ngrusak pager ayu. Ira gadhah tekad badhe ngadhepi isin, kuciwa lan sengsara, amargi sedaya menika saking luputipun piyambak. Mekaten ingkang dipunraosaken dening Ira; *Ira isih meneng, ora pengin wangsulan, jalaran apa wae kang arep diucapake kabeh mung tiba salah, jalaran, pancen tumindhak ngrusak pager ayu iku salah, pawan apa wae. “Kok meneng wae Mbak, mbok ndongeng sing apik, kaya nek lagi SMS karo Kris kae, apa mesem-mesem kaya gambare sing disimpen ana HP ne bojoku kae,” celathune Rina maneh.* (Djaka Lodang edisi 37, 2013:51). Ira pancen lepat, luput, lan klentu. Ananging jejeripun tiyang gesang mboten purun yen diina lan dipunremehaken sapadha-padha.

Ira nyobi nrima kasunyatan kanthi raos keduwung, amargi tumindakipun ingkang mboten trapsila, nuwuhaken perkawis ingkang ageng tumrap piyambakipun. Wiwit Kris angslup pawartosipun, Ira nggadhahi tekad ngadhepi raos isin, kuciwa lan sengsara. Amargi sedaya menika jalaran saking tumindakipun ingkang mboten dipunpenggalih. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

“Ananging aku pancen salah, mas. Nresnani bojone liyan, ngrusak bebrayan,” wangsulane Ira wiwit mingseg-mingseg ngampet tangis.

“Ora ana tresna kok salah, bebrayanku wis rusak sakdurunge ketemu kowe,” Kris nyaut kanthi swara mantep. (Djaka Lodang edisi 38, 2013:2).

Tumindak ingkang mboten dipunpenggalih akibatipun ing pungkasan menika nuwuhaken raos kaduwung kangge Ira. Endahing katresnan ingkang semu

sampun ndadosaken Ira kesupen kaliyan paugeran dinas. Ira minangka guru ingkang tinuladha dipundakwa lelayahan kaliyan garwanipun tiyang sanes, saha ngginakaken pawadan dinas nalika jam dinas kangge urusan ingkang mboten sakmestipun. Ira ugi keduwung amargi cita-citanipun dados guru ingkang mumpuni kedhah muspra jalaran tumindakipun ingkang sampun ketutupan napsu asmara semu. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Kesel pikiran lan kesel awak sasuwene nem sasi ngrampungake urusan karo Rina lan Kris, saiki wis kudu dipupus kanthi nrima, sanajan laraning ati ora bisa ngono bae mari. Putusane paugeran dhinas, Ira didakwa nglanggar tindak nerak susila, lelanyahan karo bojone liyan, uga nglanggar paugeran dhinas sok lunga nalika jam dhinas kanggo urusan sing ora samesthine. Ira kaanggep wus ora pantes entuk sebutan Guru, ora pantes ngadeg ing ngarep kelas, apa maneh mimpin para guru. Sidane Ira entuk paukiman, dicopot minangka Calon Kepala Sekolah, lan mung diwenahi jabatan staf tata usaha ing kantor UPT, ing Kecamatan Sidomulya, adoh saka omahe Seminggu kepungkur atine njola entuk surat pindah tugas, malah prasasat ora kuwat nerusake urip nandhang wirang lan ati kedharang-dharang. Esuk tekan esuk maneh ora ana liya sing dilakoni mung nangis lan teturan ana kamar, ora mangan ora adus. (Djaka Lodang edisi 39, 2013:52).

Inggang ndadosaken keduwung kangge Ira, Ira sampun mboten saged dados guru, sampun mboten saged gegojegan kaliyan lare-lare, lan sampun mboten saged rame-rame piknik kaliyan guru-guru lan sedaya paseduluran inglang awis reginipun kangge Ira. Ira nelangsa sanget, dening gesang sepindhah mboten nate begja ing babagan katresnan. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Biyen nglakoni bebrayan kanthi panandhang sing abot, sanajan bisa diumpetke marang sapa wae, nganti tumekane pepisahan amarga takdir pangeran. Bareng rumangsa nemu katresnan kang endah, jebul salah, amarga sing ditresnani duweke wong liya. (Djaka Lodang edisi 40, 2013:2)

Sampun mboten migunani bilih nerusaken pakaryan, sanajan tetep angsal bayaran, sampun mboten wonten paedahipun nyambut damel ingkang mboten kados pepinganipun. Dereng malih ngrekaos ngadhepi kanca-kanca ingkang nderek wirang, sanajan Ira piyambak ingkang kedah nyangga panandhang. Namung begjanipun putranipun kanthi welas asih mboten kendhat anggenipun ngerih-erih ibunipun, supados tetep tabah saha kuwat.

e. Kuciwa

Kuciwa inggih menika raos kirang saking sapantese, kalah, rada asor, cacat lsp (Baoesastra Djawa, 1939:240). Kuciwa dipunraosaken dening Ira amargi dangu-dangu Ira mboten jenjem manahipun jalaran wayah menika ngajengipun surub taksih ngentosi Kris, ananging ingkang dipunentosi malah kasep duginipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira. *“Adhuh, kok malah njiwit salahku ki apa?” pitakone Kris karo pringisan. “Jare rawuh jam papat, iki wis jam pira?” sengol Ira wangsulan.* (Djaka Lodang edisi 30, 2012:2).

Ira enggal-enggal mlebet ing mobil, lajeng lampahipun mobil menika alon-alon. Sasampunipun lenggahe raos mapan, Ira taksih ngoberke pamer anyel, lengen kiwane Kris dipunjiwit sarosane. Tiyang kekalih menika sejatosipun dereng nate tetepungan babar pisan. Sesrawungan kekalih menika kawiwitan saking *facebook* lajeng sami-sami ijolan nomer telepon. Kangge nglipur raos kuciwa Kris ngajak Ira mlampah-mlampah, muteri kitha Ngayogyakarta pungkasanipun mampir wonten hotel Raditya saperlu kangge ngesok raos sayah.

Ira mingseg-mingseg nangis, miring ngruket awakipun Kris ingkang taksih teles kebes, ngguguk wonten dhadhanipun priya ingkang sampun ngeteraken

piyambakipun minggah gunung kanikmatan ingkang sakderengipun dereng nate dipunraosaken. Nalika bebrayan kaliyan garwanipun Ira mboten nate ngraosaken kanikmatan asmara. Mboten mangertos menapa jalaran katresnan ingkang mboten sepinten agenge, utawi Ira dereng mudheng babagan katresnan ingkang sejati. Mekaten kutipan ingkang dipuraosaken dening Ira.

“Aku marem lan trenyuh, durung nate aku diseneng-senengake priya kaya kowe nyenengake aku iki mau, mas. Aku kelingan larane ati dicidrani bojoku mbiyen,” wangsulane Ira polos. (Djaka Lodang edisi 31, 2012:51)

Sesasi sasampunipun kelampahan ing hotel raditya, Ira sejatosipun banget anggenipun kepingin malih ngraosaken endahing asmara, pepasihan malih kaliyan Kris. Agenge katresnan ngelake jiwa, lan tipise iman, njalari Ira pinter dados kembang plastik, endah ananging palsu, mboten wonten arum lan segeripun. Mboten wonten ingkang mangertos menapa ingkang sumimpen ing salebeting manah wanita, kepara sampun kebal wisa, racun, malah kados nggembol bom, ingkang sawayah-wayah saged mbilalahi. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Urip dadi randha kebak penggodha, lan wewayangan nalika omah-omah tansah disiya-siya bojone kaya dene kalodhangan iki arep males kahanan, pengin mbayar lara lapa, ora maelu wong lanang sing ditresnani isih duwe anak bojo. (Djaka Lodang edisi 32, 2013:2)

Ira lan Kris ngraosaken bebrayan ingkang mboten nuwuhaken raos bebrayan menika endah, adon katresnan kaliyan garwa. Nalika Ira bebrayan kaliyan Bardi asring dipuncidrani, malah Bardi langkung milih wanita sanes. Semanten ugi Kris bebrayan kaliyan Rina namung kangge ngumpetaken wirang kaluarganipun Rina, amargi Rina sampun ngandhut kaliyan Priya sanes. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Wis puluh-puluh bejane mas, aku lan kowe iki. Urip pisan wae ora bisa ngrasakake katresnan sing jare endah. Biyen nalika isih duwe bojo, dina-dina aku mung kaya batur manut miturut karepe bojo, lan lagi ngerti yen sejatine bojoku ora tresna aku, bareng wis sepuluh taun omah-omah, semono uga mas Kris diprawasa panguwasane bojo sing pancen bisa nguripi kanthi bandhane tinggalan wong tuwane,” panggresulane Ira

Kanthi ngampet luh sing arep tumetes, Ira mbaleni crita yen rasa lara olehe diapusi lan dikhianati dening bojone satuhu angel ilange. (Djaka Lodang edisi 33, 2013:2)

Nembe kemawon Ira saged ngraosaken katresnan ingkang sasuwé menika dereng nate dipunraosaken, enggal-enggal kedhah dipunpupus amargi tumindakipun nerak pager ayu, sanajan kangge pawadan katresnan menika mboten wonten ingkang kliru. Ananging Ira saking sakedhik nata manah saha pikiran kanthi manteb. Wewayanganipun Kris ugi sampun mboten ngreridhu malih, sanajan ing batosipun ugi melas, kepireng menawi pepujaning manah sakmenika nandhang lara brangta jalaran mboten kiyat nampi sanggan gesang ingkang mboten entheng. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Ira mlaku ngetutke anake, batine polah rebutan pilihan, atine goreng nimbang sisa tresna sing isih ana lan rasa wedi nemoni eri lan bebondhotan sing luwih perih.

Ananging teleng atine Ira isih goreng, durung bisa aweh wangsulan marang pitakone atine dhewe. Kala-kala wewayangane Kris kumleyang ana ngarepe, enggal dibuwang ben ilang kagawa mega ing angkasa. (Djaka Lodang edisi 40, 2013:2)

Katresnan menika kasunyatanipun aneh. Saged njalari kaendahan swarga donya, ananging ugi saged njalari ontran-ontran menawi ngangge pawadan napsu tanpa maelu pranatan ingkang sampun digarisaken dening Pangeran. Saestu leres menawi tresna menika mbetahaken *pengorbanan*, namung kemawon mboten wonten ingkang saged paring wangsulan menapa tresna kawiwitan saking tumindak cidra saged paring kabecikan, sedaya taksih sumimpen ing pucuking impen.

f. Putus asa

Putus asa inggih menika raos nglokro, mboten kagungan *semangat* kangge nggayuh ingkang dados pepinginanipun. Ira ngraosaken putus asa amargi Kris mutusaken sesambungan menika kanthi *sepihak*, kamangka Ira kepingin panggih malih kaliyan Kris, ananging telpon diputup kaliyan Kris njalari Ira dados bingung kedhah kados pundi anggenipun ngadhepi perkawis menika. Kupiya kangge pados pawartosipun ugi mboten pikantuk kasil. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Rasa sedhih lan nelangsa njalari ora duwe karep memangan, wusanane lara maag kumat maneh nyerang wetenge, malah ketambahan adhem panas, njalari nganti rong dina wiwit Setu awan wingi Ira ora metu seka ngomah.

Ira sing tata lair katon tetep sumringah, njero ati rasane lungkrah, kebak panandhang kang ora entheng kanggone ati kang gothang. Kabeh upaya kanggo nggoleki pawartane Kris ora bisa nemu dalan, malah ning facebook uga wis ora ana, kaya-kaya Kris angslup diulu alun segara. (Djaka lodang edisi 37, 2013:2)

Putusan paugeran dinas ndadosaken Ira putus asa, Ira dipundakwa nglanggar tindak nerak susila, lelayahan kaliyan garwanipun tiyang sanes, ugi nglanggar paugeran dinas asring kesah nalika jam dinas kangge urusan ingkang mboten samestine. Ira kaangep sampun mboten pantes pikantuk sebutan Guru, mboten pantes ngadeg ing ngarep kelas lan mimpin para guru. Sedaya menika amargi tumindakipun asmara antawisipun Ira saha Kris ingkang kewanguran dening Rina ugi polisi lan wartawan ingkang dipunbekta kaliyan Rina. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Sing ndadekake nglokro, geneya dheweke ora entuk dadi Guru, ora bisa gojegan karo bocah-bocah, ora bisa rame-rame piknik karo Guru-guru lan kabeh paseduluran sing larang banget regane kanggone Ira. Pepingin dadi Guru kuwi impene wiwit cilik, geneya saiki kudu dipupus.

Ira banget anggone nelangsa, geneya urip pisan ora nate begja ing babagan katresnan.

Kaya wis ora ana gunane maneh nerusake pakaryan, sanajan tetep entuk bayaran, ora ana paedahe nyambut gawe sing ora kaya pepingine. Durung meneh ngadhepi kanca-kancane sing mesthi wae melu wirang, sanajan Ira dhewe kudhu nyangga panandhang. (Djaka Lodang edisi 40, 2013:2)

Katresnan menika kasunyatanipun aneh. Saged njalari kaendahan swarga donya, ananging ugi saged njalari ontran-ontran menawi ngangge pawadan napsu tanpa maelu pranatan ingkang sampun digarisaken dening Pangeran. Saestu leres menawi tresna menika mbetahaken *pengorbanan*, namung kemawon mboten wonten ingkang saged paring wangsulun menapa tresna kawiwitan saking tumindak cidra saged paring kabecikan, sedaya taksih sumimpen ing pucuking impen.

g. Butarepan (cemburu)

Butarepan utawi cemburu inggih menika raos ingkang njalari Ira mboten remen bilih Kris ngajak wanita sanes. Butarepan utawi cemburu wujud saking raos tresna asih saking pasangan ingkang adon katresnan. Ira mboten lila bilih Kris badhe ngajak wanita sanes kangge ngeteraken dhateng Merapi. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira “*Mung kon ngeterke wae kok ndadak pawadan werna-werna, ya wis suk tak ngajak sapa sing gelem ngeterke,*” *panyaute Kris ethok-ethok kagol.* “*Ya, ya wis dak terke, tinimbang mas Kris diterke wong liya,*” *Ira enggal-enggal nyaut.* (Djaka Lodang edisi 30, 2012:2). Butarepan utawi cemburu saged nuwuhaken raos bingah, amargi mertandhakaken bilih tiyang menika kagungan raos tresna asih kangge nglampahi *hubungan asmara*.

2. Panyebab Perkawis ingkang Dipunlampahi dening Paraga Ira wonten ing *Cerbung Tresna Ngumbara Anggitanipun Itheng Sulistyawati*.

Panyebab perkawis inggih menika sedaya ingkang ndadosaken wontenipun ketegangan, ketegangan ingkang wonten ing dhiri piyambak utawi ketegangan ingkang kadadosan antawising tiyang kaliyan perkawis ingkang wonten ing jawi piyambakipun. Ingkang dados panyebab perkawis tumrap paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati inggih menika Ira sampun dangu ngentosi tekane Kris, Ira butarepan dhateng Kris, Ira ngraosaken katresnan ingkang salah, Ira kemutan nalika dipunsiya-siya kaliyan Bardi, Ira ngrusak pager ayu, Ira ngraosaken isin nglampahi patrapan menika, Ira kwatos bilih kewanguran, Kris angslup tanpa jejak, Ira nandhang lara brangta, Ira kaget nalika tamu menika Rina, Ira lan Kris kewanguran dados geger, Ira pikanthuk surat putusan dinas, Ira sampun mboten saged dados guru, Ira kuciwa nglampahi katresnan ingkang semu, lan Ira bingung kaliyan rasa tresnanipun.

a. Ira Sampun Dangu Ngentosi Kris

Ira sampun dangu ngentosi Kris inggih menika panyebab saking perkawis ingkang awujud kuciwa. Panyebab perkawis menika ndadosaken Ira mboten jenjem, anyel dhateng Kris. Amargi sampun janji jam sekawan, ananging Kris menika dereng katingal dumugi wayah surub. Saben-saben tiyang ingkang liwat mriku tanglet kaliyan Ira sampun sore dereng kondhur ndamel manahipun goreh. Ngraosaken mboten wonten wujudipun Kris, Ira menyat saking lincak, dereng ngantos jumangkah, dumadakan wonten mobil mandheg ndamel kaget Ira. mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

“Adhuh, kok malah njiwit salahku ki apa?” pitakone Kris karo pringisan.

“Jare rawuh jam papat, iki wis jam pira?” sengol Ira wangsulan.
(Djaka Lodang edisi 30, 2012:2)

b. Ira Butarepan Dhateng Kris

Ira butarepan dhateng Kris inggih menika panyebab saking perkawis ingkang awujud butarepan. Butarepan menika raos ingkang njalari Ira mboten remen bilih Kris ngajak wanita sanes. Butarepan wujud saking raos tresna asih saking pasangan ingkang adon katresnan. Ira mboten lila bilih Kris badhe ngajak wanita sanes kangge ngeteraken dhateng Merapi. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

“Ya pokoke ora seneng, ora kena dolan menyang Merapi karo liyane aku,” Ira nekad wangsulan jujur padha karo isi atine. (Djaka lodang edisi 30, 2012:52)

Saking kutipan ing nginggil nedahaken bilih Ira mboten remen menawi Kris menika ngajak wanita sanes kangge ndherekaken Kris dolan wonten Merapi, amargi Ira menika sampun wiwit kesengsem kaliyan Kris.

c. Ira Ngraosaken Katresnan ingkang Lepat

Ira ngraosaken katresnan ingkang lepat inggih menika panyebab perkawis ingkang awujud ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan*. Ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan* ingkang dipunlampahaken minangka wujud kangge medal saking raos sepi, kuciwa saking masa lalunipun. Ira kaliyan sedaya perkawis ingkang dipunalami, ndadosaken Ira mboten jenjem ing manahipun. Amargi tumindak tiyang-tiyang ingkang wonten ing sakiwa tengenipun, ingkang

ndadosaken Ira nglampahaken bab menika minangka wujud *pemberontakan* diri.

Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

“Embuh, Mas. Wiwit sepisanan Mas Kris nelpon aku, swaramu wis gawe horeg atiku, kaya-kaya tekan seprene durung bisa dak lalekake wewayangan pisanan awake dhewe geguyon lewat tilpon kae,” wangsulan Ira karo nyelehake sirah ing pundhake Kris. (Djaka Lodang edisi 31, 2012:2)

Saking kutipan ing nginggil menika saged dipunmagertosi jalaran saking telponan sepisan, swantenipun Kris menika ndamel horeg, bungah ing manahipun ndadosaken Ira tansah emut dugi sakmenika.

Jalaran saking patemonan kaliyan Kris ingkang sampun nuwuhaken raos bungah lan raos tresna asih ingkang dereng nate dipunraosaken dening Ira nalika bebrayan kaliyan Bardi, ndadosaken Ira kesupen kaliyan *statusipun* bilih piyambakipun randha kagungan putra satunggal lan Ira menika jejeripun guru. Ananging asmara ingkang ngreridhu manahipun menika ageng saget, saengga nalaripun Ira uwal. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Ubaling asmara sing mula bukane mung merga krungu swarane, kaya-kaya wis ngobong nalare Ira. Ing njero atine mung ana rasa pasrah, kepingin nyecep endahing asmara kang kaya dene udan ing mangsa ketiga. Sasuwene patang taun dadi randha anak siji, Ira bisa njaga saka godha lan maneka warna lelemeran kang ora pantes dilakoni. Ananging embuh apa kang njalari, nalika pirang sasi kepungkur tetepungan karo Kris, banjur sok gojegan ana telpon, Ira kaya dene nemu kanca kanggo ngleremake kabeh panandhang, kalebu rasa ngelak katresnan kang wis ora bisa dikendheli. Apa maneh bareng bisa sapejagong, ubaling asmara sangsaya ndadra, meruhi jebul Kris dedeg piadege gagah, eseme pait madu, kulite sawo mateng, wis sarwa agawe ora kuwawa endha. (Djaka Lodang edisi 31, 2012:2)

Kutipan ing nginggil menika nedahaken bilih Ira nemu kanca ingkang sreg kaliyan manahipun. Kanca kangge ngesok sedaya panandhang ingkang sampun dangu kapendem ing batosipun. Dedeg piadegipun Kris ndadosaken raos tresna

menika sangsaya ageng. Kados sampun kesupen sinten piyambakipun, pager ayu dipuntubruk kemawon.

Ira kados tiyang ingkang purwaduksina, menapa ingkang dados *peraturan* minangka piyambakipun guru sampun mboten kaemot malih. Sejatosisipun Ira menika guru ingkang kedah paring tuladha tumrap murid lan guru-guru sanes, ananging piyambakipun sampun kagodha raos tresna ingkang salah. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Sanajan jejer guru sing ngesuhi pawongan kang pantes tinuladha, Ira kaya wis lali purwaduksina. Gedhene katresnan, ngelake jiwa, lan tipise iman, njalari Ira pinter banget dadi paraga kembang plastik, endah ananging palsu, ora ana arum lan segere. (Djaka Lodang edisi 32, 2013:2)

Ing dinten sanes nalika rapat ing sekolah, papan palenggahan pak Ilham kothong, lajeng bu Tia nyuwun pirsaka kaliyan guru sanes kenging menapa pak Ilham absen. Kasunyatanipun wonten kabar angin sriwang sriwing ing sekolahan papan Ira mucal. Sampun langkung kalih minggu wonten pawartos bilih pak Ilham kewanguran anggenipun tumindak sedheng kaliyan guru sekolah sanes. Pawartos menika ingkang ndadosaken Ira main sandiwara. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Sadalan-dalan Ira mikir, kaya didhodhog atine, geneya dheweke kudu main sandiwara maneh nalika kanca-kancane umyek, prihatin dene guru kok tumindak nerak susila. Kamangka ing batine isin banget, dene laku kang ora bener iku dheweke uga nglakoni.

“Ah, nanging aku rak landhesan tresna. Apa salah wong duweni katresnan?” bengoke batin Ira karo tetep mikir piye carane ngrampungni sakabehane. (Djaka Lodang edisi 35, 2013:5)

Ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan* ingkang dipunlampahi dening Ira menika jalaran kepanggih kaliyan priya ingkang saged damel Ira ngraosaken endahing katresnan, kamangka tiyang kalih menika mboten saged

dipunwastani adon katresnan, amargi Kris menika kagungan putra garwa. Ananging mboten mangertos menapa tegesipun, tiyang kalih menika kados dene wonten tetepungan manah ingkang ngrekaos den onceki isen-isenipun. Sanajan batosipun umyeg rembugan piyambak antawisipun pengin njaga endahing kekancan, tanpa nerak paugeran, ananging ugi ubaling rasa brangta ingkang mboten saged dipunendhani, nyumet nafsu birahi ingkang ujug-ujug tumut ngreridhu lampah.

d. Ira Kemutan Nalika Dipunsiya-siya Kaliyan Bardi

Ira kemutan nalika dipunsiya-siya dening Bardi menika panyebab perkawis ingkang awujud kuciwa lan sedhih. Nalika bebrayan kaliyan garwanipun Ira mboten nate ngraosaken kanikmatan asmara. Mboten mangertos menapa jalaran katresnan ingkang mboten sepinten agenge, utawi Ira dereng mudheng babagan katresnan ingkang sejati. Ira namung saged mingseg-minseg nangis, miring ngruket awake Kris ingkang tasih teles kebes, ngguguk wonten dhadhanipun priya ingkang sampun ngeterake minggah gunung kanikmatan ingkang dereng nate dipunraosaken, sinambi keslamur nalika bebrayan kaliyan Bardi. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

“Aku marem lan trenyuh, durung nate aku diseneng-senengake priya kaya kowe nyenengake aku iki mau, mas. Aku kelingan larane ati dicidrani bojoku mbiyen,” wangsulane Ira polos. (Djaka Lodang edisi 31, 2012:2)

Saking kutipan ing nginggil saged dimangertosi nalika bebrayan rumiyin Ira dereng nate dipunseneng-senengake kaliyan garwanipun, mboten kados Kris ingkang saged ndamel Ira menika ngraosaken bingah saha marem. Kuciwa amargi dipuncidrani kaliyan garwanipun ingkang ndadosaken Ira selingkuh kaliyan Kris.

Sesasi sasampunipun lelampahan ing hotel raditya, Ira sejatosipun banget anggenipun kepingin malih ngraosaken endahing asmara, pepasihan malih kaliyan Kris. Agenge katresnan ngelakaken jiwa, lan tipise iman, njalari Ira pinter dados kembang plastik, endah ananging palsu, mboten wonten arum lan segeripun. Mboten wonten ingkang mangertos menapa ingkang sumimpen ing salebeting manah wanita, kepara sampun kebal wisa, racun, malah kados nggembol bom, ingkang sawayah-wayah saged mbilalahi. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Urip dadi randha kebak penggodha, lan wewayangan nalika omah-omah tansah disiya-siya bojone kaya dene kalodhangan iki arep males kahanan, pengin mbayar lara lapa, ora maelu wong lanang sing ditresnani isih duwe anak bojo. (Djaka Lodang edisi 32, 2013:2)

Ira lan Kris ngraosaken bebrayan ingkang mboten nuwuhaken raos bebrayan menika endah, adon katresnan kaliyan garwa. Nalika Ira bebrayan kaliyan Bardi asring dipuncidrani, malah Bardi langkung milih wanita sanes. Semanten ugi Kris bebrayan kaliyan Rina namung kangge ngumpetaken wirang kaluarganipun Rina, amargi Rina sampun ngandhut kaliyan Priya sanes. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

“Wis puluh-puluh bejane mas, aku lan kowe iki. Urip pisan wae ora bisa ngrasakake katresnan sing jare endah. Biyen nalika isih duwe bojo, dina-dina aku mung kaya batur manut miturut karepe bojo, lan lagi ngerti yen sejatine bojoku ora tresna aku, bareng wis sepuluh taun omah-omah, semono uga mas Kris diprawasa panguwasane bojo sing pancen bisa nguripi kanthi bandhane tinggalan wong tuwane,” panggresulane Ira

Kanthi ngampet luh sing arep tumetes, Ira mbaleni crita yen rasa lara olehe diapusi lan dikhianati dening bojone satuhu angel ilange. (Djaka Lodang edisi 33, 2013:2)

Saking kutipan ing nginggil saged dipunmangertosi bilih katresnan menika kasunyatanipun aneh. Saged njalari kaendahan swarga donya, ananging ugi saged

njalari ontran-ontran menawi ngangge pawadan napsu tanpa maelu pranatan ingkang sampun digarisaken dening Pangeran. Saestu leres menawi tresna menika mbetahaken *pengorbanan*, namung kemawon mboten wonten ingkang saged paring wangsulan menapa tresna kawiwitan saking tumindak cidra saged paring kabecikan, sedaya taksih sumimpen ing pucuking impen.

e. Ira Ngrusak Pager Ayu

Ira ngrusak pager ayu menika panyebab perkawis ingkang awujud ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan* lan kaduwung. Ira saestu sadar bilih ngrusak pager ayu menika ateges piyambakipun kados dene wanita purwaduksina. Mboten maelu priya ingkang adon katresnan kaliyan Ira menika sampun kangungan garwa lan putra. Ira kados nemu kanca kangge ngleremaken sedaya panandhang ingkang sasuwene menika dipunraos piyambak. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

“Ora, mas. Aku dhewe sing luput, ora merga mas Kris. Aku pancen salah nerjang pager ayu, jalaran awake dhewe ketemu nalika padha-padha bungah butuh kanca kanggo ngasok rasa lan golek tamba,” wangsulane Ira ngampet nangis. (Djaka Lodang edisi 33, 2013:2)

Ing dinten sanesipun wonten tamu ingkang madhosi Ira. Ira kaget nalika tamu menika Rina garwanipun Kris. Tanpa tedheng Rina paring pitakenan tumrap Ira. Ira kaduwung amargi rumaos piyambak, bilih piyambakipun sampun ngrusak pager ayu. Ira gadhah tekad badhe ngadhepi isin, kuciwa lan sengsara, amargi sedaya menika saking luputipun piyambak. Ira ugi mboten nggagas menapa kemawon ingkang dipunwicaraken dening Rina. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaked dening Ira.

Ira isih meneng, ora pengin wangsulan, jalaran apa wae kang arep diucapake kabeh mung tiba salah, jalaran, pancen tumindhak ngrusak pager ayu iku salah, pawan apa wae. (Djaka Lodang edisi 37, 2013:52)

Saking kutipan ing nginggil saged dimangertosi bilih lelampahanipun Ira sakmenika sampun ngrugikaken tiyang sanes lan dhiri piyambak. Tumindhak pager ayu nenika saestu lepat, kanthi pawadan menapa kemawon. Amargi tumindak nerak susila ngelanggar *norma* agama lan masyarakat.

Ira nyobi nrima kasunyatan kanthi raos keduwung, amargi tumindakipun ingkang mboten trapsila, sampun ngrusak pager ayu nuwuhaken perkawis ingkang ageng tumrap piyambakipun. Wiwit Kris angslup pawartosipun, Ira nggadhaheki tekad ngadhepi raos isin, kuciwa lan sengsara. Amargi sedaya menika jalaran saking tumindakipun ingkang mboten dipunpenggalih. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira

“Ananging aku pancen salah, mas. Nresnani bojone liyan, ngrusak bebrayan,” wangsulane Ira wiwit mingseg-mingseg ngampet tangis. (Djaka Lodang edisi 38, 2013:2).

Kutipan ing nginggil menika nedahaken bilih Ira rumaos lepat anggenipun tumindhak. Tresna asih, adon asmara kaliyan garwanipun tiyang sanes. Kados dene digodha kaliyan setan bilih raos tresna menika endah, ananging sejatosipun tresna kaliyan garwanipun wanita sanes menika rugi saget tumrap piyambakipun lan tiyang sanes

f. Ira Ngraosaken Lingsem Nglampahi Patrapan Menika

Ira ngraosaken lingsem nglampahi patrapan menika panyebab perkawis ingkang awujud ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan*. Saremenipun Ira pados pawadan ancik-ancik tembung katresnan. Kamangka katresnan ingkang satuhu, mesthi den lambari resiking manah, sanes napsu ingkang ngawu-awu

pamer kabisanan mboten njejegake tatanan. Gurit tintrim nambah tatune ndalu dene jalma ingkang pinaringan drajat kamulyan minangka begawan kapinteran, pandhitaning ngilmu, kanthi tetenget guru dening kalah kaliyan kridaning hawa, nyembah tindak angkara, kesupen purwaduksina. Menapa pralambang jagad sampun caket wancinipun kukut, menapa bumi saestu kirang kebak lelakon. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Njero atine sing paling bening sejatine dheweke isin nglakoni patrap kang cengkah karo kamulyane drajat minangka guru. Kabeh pangucap lan pitutur kang tansah diwulangake marang para muride kaya-kaya mbengung ana kupinge, ndhodhog jantung sing dumadakan rasane nyeri, linu lan atine keranta-ranta. (Djaka Lodang edisi 35, 2013:2)

Kutipan menika nedahaken bilih wonten manahipun Ira paling jero, sejatosipun Ira menika wirang anggenipun lelampahan ingkang cengkah kaliyan kamulyanipun minangka piyambakipun Guru. Ira kedhah dolanan sandiwara wonten ing ngajengipun guru-guru sanes lan para murid. Sejatosipun guru menika digugu lan ditiru, ananging menawi ningali lelampahan Ira dados wagu tur saru.

g. Ira Kwatos Bilih Kewanguran

Ira kwatos bilih kewanguran menika panyebab perkawis ingkang awujud was sumelang. Kwatos bilih kewanguran ugi dados panyebab ingkang langkung dominan, amargi meh sedaya konflik ingkang dipunalami dening paraga Ira nuwuhaken raos kwatos menawi tumindakipun kewanguran dening tiyang kathah, langkung-langkung kwatos bilih tumindakipun dumugi ing Dinas. Panyebab perkawis menika ndadosaken gesangipun Ira kebak ing raos was sumelang. Was sumelang dipunraosaken dening paraga Ira. Amargi nalika rapat wonten sekolahan, kanca-kancanipun mbahas pawartos bilih Pak Ilham kewarungan anggenipun tumindak sedheng kaliyan guru ing sekolah sanes. Ananging

piyambakipun malah dolanan sandiwara. Tumindakipun sami ingkang dipunalami dening pak Ilham.

Nalika Ira nembe mlampah-mlampah kaliyan Kris wonten ing kitha Solo, mboten sengaja anggenipun nyipeng wonten hotel ingkang sami panggenanipun Pak Ilham kaliyan Guru Tk. Ira lajeng raos mboten jenjem wonten hotel menika. Ira enggal-enggal ngajak Kris supados pados hotel sanes ingkang aman, mboten wonten ingkang ningali kesahipun Kris lan Ira. Wonten ing ngandhap menika kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Mengko bengi pindhah yo, mas?” Ira njaluk kanthi banget. Kris ethok-ethok ora nggape, Ira banjur nyedhaki, ngrangkul terus ngarasi pipine Kris sing malah mapan turon karo ethok-etok merem. “Mas, aku diwangsul sik ta. Apa ra melas nek aku dikonangi dilaporke, terus aku dipecat?” Ira njejeri turon karo tangane ngelus-elus rambute Kris. (Djaka Lodang edisi 36, 2013: 51).

Ira ngraos was sumelang menawi tumindhakipun kaliyan Kris nyimpeng wonten hotel menika dipunkawanguri kaliyan Pak Ilham. Ira kwatos bilih nasipipun sami kaliyan Pak Ilham dipunmutasi. Pramila menika, Ira ngajak Kris supados pindah panggenan pados hotel ingkang aman, mboten kawanguran kaliyan Pak Ilham lan Guru Tk menika.

Ira kaget lan bingung, wadi ingkang dipunsimpen menika sampun kewarungan dening garwanipun Kris. Ketambahan Kris mboten saged dipunhubung, njalari Ira mikir ingkang warni-warni. Sejatosisipun Ira kepengin panggih kaliyan Kris kangge nglurusaken perkawis menika. Sedaya perkawis menika dipunsimpen rapet-rapet kaliyan Ira. Sampun ngantos tiyang sanes cubriya, kenging menapa Ira sedhih lan nelangsa. Tata lair dipundamel sumringah dening Ira, kupiya kangge pados pawartos Kris mboten nemu kasil, malah wonten

facebook ugi mboten wonten, kados dene Kris angslup dipunulu alun segara. Panandhang ingkang kaanggep enggal saged luwar pungkasanipun tambah mubal kados dene gandhanipun bathang. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira

Atine kaya dijuwing-juwing nganggo lading amarga wis wiwit wingi sore dheweke nampa sms ancaman sing surasane gawe mrinding.

Ana salah siji isine muni, "Bu Guru kok kelakuan kaya lonthe, dolanan bojone liyan." Uga ana sing muni, "Mbok ngilo, anake wis prawan kok isih kluyuran karo lanangan." Ananging sing banget miris olehe nampa iki mau esuk ana SMS sing surasane, "Kapan-kapan aku arep ketemu kowe Bu Guru, arep tak jak lapor menyang kepalamu ben bina,". (Djaka Lodang edisi 37, 2013: 2).

Ira kwatos nampi sms ingkang wosipun ngancem piyambakipun. Pikiran lan manahipun sampun mboten saged *konsentrasi* kaliyan pakaryanipun. Panandhang ingkang dipunanggep enggal saged medal pungkasanipun langkung mubal kados dene gandhanipun bathang. Ira tansah mikir kados pundi caranipun supados tumindhak ingkang nerak susila mboten kewanguran dening kanca-kanca guru. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Dina-dina candhake Ira mung tansah was sumelang, ketir-ketir lan rumangsa ana kang ngancam uripe. Ewa semana, isih kuwat nylamur kanthi tetep makarya kanthi sregep, sengkut, lan tanggung jawab.

Ora aneh yen suwe-suwe awake Ira katon kuru, praupane ora sumringah, sanajan mesem lan gumuyu, ora bisa nutupi yen ana kang sumimpen. (Djaka Lodang edisi 37, 2013:2)

Saking kutipan ing nginggil nedhahaken bilih Ira ngraosaken was sumelang. Ira taksih kemutan babagan sms ingkang tumuju ing piyambakipun. Sms nyasar ananging wosipun *peringatan* bilih tiyang ingkang ngirim sms badhe tetepungan kaliyan Ira menika tansah ngebaki pikiranipun.

Dinten Rebo nalika Ira nembe mawon medal saking papan seminar ing gedung Wanita Utama Magelang, nembe kemawon badhe nyebrang kepireng swanten ingkang nyeluk piyambakipun. Kaget campur bingung Ira noleh, saiba kagetipun mangertosi sinten ingkang nyeluk Ira. Priya ngagem celana jeans biru, kaos biru, suryakantha cemeng, ngawe saking mobil. Enggal-enggal Ira nyedak supados mboten wonten ingkang mangertosi.

“Cepet ta, mlebu sik, urusan liya pikir mengko!” pambengoke Kris.

Tinimbang malah ana sing meruhi, Ira enggal mlebu mobil, ora let suwe wis sapejangong ana jok ngarep, mobil mlaku alon-alon menggok ngiwa. (Djaka Lodang edisi 38, 2013:2)

Ira taksih bingung, mobil menika mlampah alon-alon menggok ngiwa, arahipun benten kaliyan arah tumuju griyanipun. Kaleresan saged tetepungan kaliyan Kris, Ira lajeng kepingin matur penting, ananging dipuntampik kaliyan Kris. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Ira trima meneng yen Kris wis metu guyonane ngono kuwi, tiwas kesel olehe ngethuprus ora bakal direwes. Sanajan atine ketir-ketir kuwatir yen olehe patemon iki kadenangan karo Rina apa mata pitane. (Djaka Lodang edisi 38, 2013:2)

Ira mboten jenjem nalika dipunajak Kris mlebet mobil. Pasuryanipun katingal kwatos, mboten kados adate menawi tetepungan kaliyan Kris. Sakedhap-sakedhap Ira noleh wingking ngraosaken kados dipunbuntuti. Ira menika sampun janji kaliyan Rina mboten badhe methuki Kris malih. Ananging Kris ngayemaken Ira bilih Rina kaliyan Rani saweg kesah wonten Ciamis.

Wonten raos radhi ayam ing batosipun Ira, sinambi dedonga mugi-mugi menapa kemawon ingkang dipunngendhikakake Kris estu leres, mboten namung damel bungah manahipun kemawon. Ira nelangsa anggenipun mirengaken

wadulan saking Kris. Ngantos mboten krasa astanipun Kris dipungegem kados kepingin paring kakuwatan. Ira dereng mangertos badhe dipunajak wonten pundi kaliyan Kris menika.

“Terus iki aku arep dijak menyang ngendhi, mas? Aku temen-temen wedi lho, yen nganti kadenangan, aku sing bakal ngundhuh perkarane,” Ira takon alon.

“Mas aku wedi tenan lho,” pambisike Ira. (Djaka Lodang edisi 38, 2013:2 & 51)

Sejatosipun Ira kwatos lan was sumelang amargi nalika patemonan kaliyan Rina menika, Ira sampun janji mboten badhe nemoni Kris malih. Anaging dinten menika Kris ingkang methuki Ira. Kris ngajak Ira enggal-enggal mlebet mobil supados mboten wonten ingkang ningali. Lajeng mobil mlampah tumuju kitha sanes.

Wonten ing papan menika Kris nyuwun pangapunten kaliyan Ira, amargi Kris menika mboten setiti, mboten mbusak sms lan gambar fotonipun Ira. Kris ugi mboten ngira bilih Rina saged kelakon ngelabrak Ira wonten sekolahan. Kanthi nyuntak raos ingkang sumimpen ing dhadha Kris nyariosaken bilih Rina kanthi raos pongah blaka bilih sejatosipun Rani menika sanes putranipun. Ira mboten saged kumecap, tiyang kalih menika sami umyeg kaliyan batosipun piyambak-piyambak. Ira namung saged katrem ing raos trenyuh ingkang mboten saged dipunandharaken. Mekaten kutipan ingkang dipunraosakjen dening Ira.

“Yen awake dhewe lunga iki uga diawasi cecunguke bojomu, piye mas?” Ira takon alon-alon nalika Kris wis menyang saka pangkone.

“Wis ben. Aku wegah mikir, arep dikonangi, dilaporke, sakarepmu. Sing baku kowe wis ngerti apa isine atiku. Mrene, Ir!” wangsulane Kris mantep. (Djaka Lodang edisi 38, 2013:52)

Taksih wonten raos was sumelang, mboten jenjem ing manahipun Ira. Kedadosan ing dinten kepungkur nalika patemonan kaliyan Rina ing sekolahan menika nilar raos ajrih bilih kewanguran kaliyan garwanipun Kris lan Ira ugi kwatos bilih lelampahan menika dipunmangertosi dugi pusat. Mboten kebayang bilih piyambakipun saged dimutasi kados pak Ilham.

h. Kris Angslup Tanpa Jejak

Kris angslup tanpa jejak inggih menika salah satunggaling panyebab perkawis ingkang awujud was sumelang lan putus asa ingkang dipunalami dening Ira. Ira menika ngraosaken was sumelang amargi mirengaken swantenipun Kris sajak bingung nyariosaken bilih Rina sampun mangertosi menawi Kris menika gadhah dhemenan guru randha putranipun setunggal. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

“Aku gek diawasi terus Ir, ora bisa lunga sakepenake,” semauire Kris cekak.

Telpon ditutup, lan nganti tekan dina iki wis luwih sepuluh dina, Kris ora bisa ditelpon lan uga ora nelpon. Ira banget anggone nelangsa, sedhih, lan uga nyimpen was sumelang. (Djaka Lodang edisi 37, 2013:2)

Raos sedhih lan nelangsa ndadosaken Ira mboten gadhah kekarepan nedha, wusane sakit maagipun kumat malih, malah ketambahan awakipun benter, ndadosaken Ira mboten mlebet sekolah kalih dinten. Panandhang ingkang dipunraos dening Ira enggal saged rampung malah langkung mubal kados dene gandhanipun bathang. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Ira sing tata lair katon tetep sumringah, njero ati rasane lungkrah, kebak panandhang kang ora entheng kanggone ati kang gothang. Kabeh upaya kanggo nggoleki pawartane Kris ora bisa nemu dalan, malah ning facebook uga wis ora ana, kaya-kaya Kris angslup diulu alun segara. (Djaka Lodang edisi 37, 2013:2).

Kutipan ing nginggil nedahaken bilih panandhang ingkang dipunanggep saged medal malah sangsaya langkung mubal kados dene gandhanipun bathang. Sedaya menika dipunumpetaken Ira, mboten wonten ingkang mangertos sejatosipun Ira kening menapa. Kados mboten gadhah greget kangge nadhang pakaryan

i. Ira Nandhang Lara Brangta

Ira nandhang lara brangta inggih menika salah satunggaling panyebab perkawis ingkang awujud putus asa. Ira ngraosaken putus asa amargi Kris mutusaken sesambungan menika kanthi *sepihak*, kamangka Ira kepengin panggih malih kaliyan Kris, ananging telpon dipuntutup kaliyan Kris njalari Ira dados bingung kedah kados pundi anggenipun ngadhepi perkawis menika. Kupiya kangge pados pawartosipun ugi mboten pikantuk kasil. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Rasa sedhih lan nelangsa njalari ora duwe karep memangan, wusanane lara maag kumat maneh nyerang wetenge, malah ketambahan adhem panas, njalari nganti rong dina wiwit Setu awan wingi Ira ora metu seka ngomah.(Djaka Lodang edisi 37, 2013:2).

Amargi kebak ing pikiran ndadosaken Ira ambrug, maagipun kumat malih. Perkawis ingkang dipunadhepi menika mboten sepele, ketambahan Kris priya ingkang saged damel tentrem ing manahipun sakmenika angslup tanpa kabar. Ira bingung lan sedhih, amargi ngroasaken perkawis menika piyambakan.

j. Ira Kaget Nalika Tamu Menika Rina

Ira kaget nalika tamu menika Rina inggih menika panyebab perkawis ingkang awujud bingung bingung. Ira ngraosaken bingung, sampun mboten

jenjem malih kawiwitan Ira sawung kaliyan Kris. Ira rumaos lampahipun piyambak wonten ingkang ngawasi. Mboten mangertos sinten tiyangipun menika, ananging dinten-dinten pungkasan menika Ira asring pikantuk sms ingkang wosipun mboten ngenaki manahipun. Pasuryanipun mboten sumringah, sanajan mesem lan gumuyu, mboten saged nutupi ingkang sumimpen ing manahipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Ira kaget, ananging nyoba diumpetake kanthi esem sing embuh apa jarwane, tangan diulungake aweh salam marang tamu sing gawe pitakonan atine iki.

“Tepungake mbak, aku Rina ibune Rani lan Ndari, bojone Mas Krisnawan,” pangucapane wong wadon mau tatas canthas. Kaya bledheg nyamber ing tengah awan, swarane Rina sing sejatine mung alon, ora nganggo nesu, ora mbengok, ananging wis bisa nyuwek-nyuwek dhadha lan ngobong kupinge Ira.

Wonten tamu wanita ingkang madosi Ira, pikiranipun Ira sampun mboten jenjem malih. Mangetosi sinten tamu wanita menika, Ira nyobi mesem kaliyan tamunipun. Mboten liya tamu menika garwanipun Kris, Ira radi gumun kenging menapa Rina saged mangertosi sinten Ira lan papan mucalipun.

Tamu wanita yuswanipun kinten-kinten kawandasa taun, ngagem rasukan batik warno coklat tuwa, rikmanipun sepamidhangan, kulitipun kuning, pawakanipun lencir, ngagem sendhal kulit ingkang warninipun sami kaliyan tas cilik ingkang dipuncangklong. Tanpa tedheng aling-aling tamu wanita menika ndamel kaget lan was sumelang mawi swantenipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Kaya bledheg nyamber ing tengah awan, swarane Rina sing sejatine mung alon, ora nganggo nesu, ora mbengok, ananging wis bisa nyuwek-nyuwek dhadha lan ngobong kupinge Ira.

Ira ngraosaken bingung, kedah kados pundi anggenipun nampi tamu ingkang mboten dipunkajengaken. Menawi dipunusir mboten pantes, menawi mboten enggal kesah saged ngundang perkawis ingkang mbilaheni. Kamangka Rina mboten kendel anggenipun micara. Ira mendel, mboten kepingin wangsulana, amargi menapa kemawon ingkang dipunucapaken sedaya tibanipun lepat, amargi tumindak ngrusak pager ayu menika estunipun lepat kanthi pawadan menapa kemawon. Ira lenggah dheleg-dheleg nyobi ngleremaken manah, nampi tamu ingkang mboten dipunkajengaken rawuhipun. Mboten ngertos kadospundi kedadeanipun Kris mbikak wadi ingkang kedhahipun disimpen rapet.

Ira bingung, sampun mboten jenjem malih kawiwitan Ira sawung kaliyan Kris. Ira rumaos lelampahipun piyambak wonten ingkang ngawasi. Mboten mangertos sinten tiyangipun menika, ananging dinten-dinten pungkasan menika Ira asring pikantuk sms ingkang wosipun mboten ngenaki manahipun. Pasuryanipun mboten sumringah, sanajan mesem lan gumuyu, mboten saged nutupi ingkang sumimpen ing manahipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

“Sampeyan kaget ya, kok aku ngerti sapa njenengan?” pitakone Rina alus.

Ira mung ndhungkluk bingung kudu piye anggane ngadhepi tamune iki. Yen arep diusir ora pantes, yen ora enggal lunga bisa ngundhang perkara kang banget mbilaheni. (Djaka Lodang edisi 37, 2013:51).

Bingung kedhah kados pundi ngladosi tamu ingkang wicantenipun mboten kersa leren, tanpa tedheng aling-aling. Ira taksih kendel kemawon, amargi menapa kemawon ingkang dipunandharaken tibanipun lepat, amargi tumindak ngrusak

pager ayu menika lepat, kanthi pawadan menapa kemawon. Ananging jejeripun menungsa mboten purun diina lan dipunremehaken sapadha-padha.

Ira nyobi ngleremaken manahipun, amargi pikantuk tamu ingkang mboten dipunduga sakderengipun. Tamu menika Rina garwanipun Kris. Rina sampun mangertosi bilih garwanipun Kris menika wonten ing njawi kagungan gandhengan kaliyan wanita sanes inggih menika Ira. Rani dhateng sekolahanipun Ira kangge ngemutaken Ira bilih Ira menika Guru ingkang kedhahipun tinuladha. Ananging tumindakipun sampun nerak paugeran, nerjang pager ayu. Mekaten kutipan ingkang dipunraoaken dening Ira.

Ira lungguh dheleg-dheleg, nyoba ngleremake ati, nampa tamu sing banget ora diarep-arep tekane. Embuh kepriye kedadeane geneya kok Kris malah mbukak wadi sing kudu disimpen rapet, yen perlu suket godhong ora kena krungu. (Djaka Lodang edisi 38, 2013:2).

Saking kutipan ing nginggil saged dimangertosi anggenipun Ira nampi tamu ingkang mboten dipunkajengaken menika sampun ndamel bingung. Bingung saking pundi Rina saged mangertos sesambunganipun kaliyan Kris lan kenging menapa Kris menika mbikak wadi ingkang kedhahipun wadi menika dipunsimpen rapet.

k. Ira lan Kris Kewanguran

Ira lan Kris kewanguran inggih menika salah satunggaling panyebab perkawis ingkang awujud bingung. Manahipun Ira bingung antawisipun seneng lan sedhih saged tetepungan malih kaliyan Kris. Senajan tetepungan menika kanthi nyolong-nyolong wekdal, nglimpekaken saking Rina. Wonten ing mergi tumuju kitha Semarang Ira asring ngraosaken mboten jenjem, Ira ajrih bilih kesahipun kawanguran. Ananging Kris enggal-enggal ngleremaken manahipun Ira

kanthi ngaras pipinipun Ira. Wonten ing kamar hotel Ira lan Kris sami nyuntak raos sedhih, nelangsa amargi mboten saged tetepungan. tiyang kalih menika sami-sami adon raos kangen lan sami kagubet bingung njalari katresnan ingkang kedahipun dipunthes bali ngrembaka, nyumet nafsu ingkang sampun kaampet sasuwene menika.

Ira ngajak wangsul Kris sakmenika, amargi mboten sanjang menawi badhe nyipeng. Dereng ngantos rampung anggenipun dandan lan tata-tata, dumadakan lawang kamar dipungedhor sero, tiyang kalih menika langsung kaget mboten kinira. Kanthi gugup lawang dipunbikak, lan dereng ngantos sami catur priya gagah ngagem jaket cemeng, suryokonotho cemeng, sepatu cemeng sampun jepret-jepret ngangge kameranipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Hotel Ayu bengi kuwi dadi geger, akeh polisi. Ira lan Kris ora ngerti yen bengi kuwi Rina lan Rani anake wedok sengaja ngluru lungane Kris, nggawa bocah-bocah brandalan sing sasuwene iki dibayar saperlu ngetutake menyang ngendi wae lungane Kris. (Djaka Lodang edisi39, 2013:2).

Kris mboten saged suwala, semanten ugi Ira. Wonten ing pojok papan penjagaan kantor polsek Ungaran Ira lan Kris namung trima mbisu, wontenipun namung mangsuli *Ya* utawi *Tidak*. Malah langkung asring manthuk utawi gedheg. Ingkang baku kados pundi caranipun mboten kedhah ditahan wonten kantor polisi supados saged ngrampungaken perkawis kanthi dalan ingkang adil, jer sedaya mboten wonten saksi utawi bukti ingksng saged ndakwa, kawontenanipun namung perkawis keluarga.

I. Ira Pikantuk Surat Putusan Saking Dinas

Ira pikantuk surat putusan saking Dinas inggih menika salah satunggaling panyebab perkawis ingkang awujud kaduwung. Ira ngraosaken kaduwung amargi

tumindhakipun ingkang sampun nerjang pager ayu. Tumindhak menika mboten dipunpenggalih ing pungkasan dening Ira saengga Ira banget anggenipun kaduwung nampi surat putusan saking Dinas. Endahing katresnan ingkang semu sampun ndadosaken Ira kesupen kaliyan paugeran dinas. Ira minangka guru ingkang tinuladha dipundakwa lelayahan kaliyan garwanipun tiyang sanes, saha ngginakaken pawadan dinas nalika jam dinas kangge urusan ingkang mboten sakmestipun. Ira ugi keduwung amargi cita-citanipun dados guru ingkang mumpuni kedhah muspra jalaran tumindakipun ingkang sampun ketutupan napsu asmara semu. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Kesel pikiran lan kesel awak sasuwene nem sasi ngrampungake urusan karo Rina lan Kris, saiki wis kudu dipupus kanthi nrima, sanajan laraning ati ora bisa ngono bae mari. Putusane paugeran dhinas, Ira didakwa nglanggar tindak nerak susila, lelayahan karo bojone liyan, uga nglanggar paugeran dhinas sok lunga nalika jam dhinas kanggo urusan sing ora samesthine. Ira kaanggep wus ora pantes entuk sebutan Guru, ora pantes ngadeg ing ngarep kelas, apa maneh mimpin para guru. Sidane Ira entuk paukuman, dicopot minangka Calon Kepala Sekolah, lan mung diwenahi jabatan staf tata usaha ing kantor UPT, ing Kecamatan Sidomulya, adoh saka omahe Seminggu kepungkur atine njola entuk surat pindah tugas, malah prasasat ora kuwat nerusake urip nandhang wirang lan ati kedharang-dharang. Esuk tekan esuk maneh ora ana liya sing dilakoni mung nangis lan teturan ana kamar, ora mangan ora adus. (Djaka Lodang edisi 39, 2013:52).

m. Ira Sampun Mboten Saged Dados Guru

Ira sampun mboten saged dadod guru inggih menika salah satunggaling panyebab ingkang awujud putus asa. Putusan paugeran dinas ndadosaken Ira putus asa, Ira dipundakwa nglanggar tindak nerak susila, lelayahan kaliyan garwanipun tiyang sanes, ugi nglanggar paugeran dinas asring kesah nalika jam dinas kangge urusan ingkang mboten samesthine. Ira kaanggep sampun mboten pantes pikantuk sebutan Guru, mboten pantes ngadeg ing ngarep kelas lan mimpin

para guru. Sedaya menika amargi tumindakipun asmara antawisipun Ira saha Kris ingkang kawanguran dening Rina ugi polisi lan wartawan ingkang dipunbekta kaliyan Rina. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Sing ndadekake nglokro, geneya dheweke ora entuk dadi Guru, ora bisa gojegan karo bocah-bocah, ora bisa rame-rame piknik karo Guru-guru lan kabeh paseduluran sing larang banget regane kanggone Ira. Pepingin dadi Guru kuwi impene wiwit cilik, geneya saiki kudu dipupus. Ira banget anggone nelangsa, geneya urip pisan ora nate begja ing babagan katresnan.

Kaya wis ora ana gunane maneh nerusake pakaryan, sanajan tetep entuk bayaran, ora ana paedahe nyambut gawe sing ora kaya pepingine. Durung meneh ngadhepi kanca-kancane sing mesthi wae melu wirang, sanajan Ira dhewe kudhu nyangga panandhang. (Djaka Lodang edisi 40, 2013:2)

Katresnan menika kasunyatanipun aneh. Saged njalari kaendahan swarga donya, ananging ugi saged njalari ontran-ontran menawi ngangge pawadan napsu tanpa maelu pranatan ingkang sampun digarisaken dening Pangeran. Saestu leres menawi tresna menika mbetahaken *pengorbanan*, namung kemawon mboten wonten ingkang saged paring wangsulan menapa tresna kawiwitan saking tumindak cidra saged paring kabecikan, sedaya taksih sumimpen ing pucuking impen.

n. Ira Kuciwa Nglampahi Katresnan ingkang Lepat

Ira kuciwa nglampahi katresnan ingkang lepat inggih menika panyebab perkawis ingkang awujud kaduwung. Ira ngraosaken kaduwung amargi katresnan ingkang sampun dangu dipunlampahi menika kasunyatanipun namung semu. Rumuyin nalika taksih dados garwanipun Bardi gadhah penganen-anen, bilih bebrayan menika lampahan ingkang sae, lan namung saged dipunpisah kaliyan takdir. Ananging malah kuwalikanipun, Ira dipunsiya-siya kaliyan Bardi. Lajeng

ira saged kepanggih kaliyan Kris, priya ingkang saged damel manahipun bungah malih ngraosaken katresnan ingkang endah. Sakmenika Ira banget anggenipun nelangsa, dening gesang sepindhah mboten nate ngraosaken begja ing babagan katresnan. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Biyen nglakoni bebrayan kanthi panandhang sing abot, sanajan bisa diumpetke marang sapa wae, nganti tumekane pepisahan amarga takdir pangeran. Bareng rumangsa nemu katresnan kang endah, jebul salah, amarga sing ditresnani duweke wong liya. (Djaka Lodang edisi 40, 2013:2)

Lepat ingkang njalari impenipun dados guru dumugi sepuh kedhah dipupupus amargi tumindhak ingkang nistha. Sampun mboten migunani bilih nerusaken pakaryan, sanajan tetep angsal bayaran, sampun mboten wonten paedahipun nyambut dhamel ingkang mboten kados pepinganipun. Namung begjanipun putranipun kanthi welas asih mboten kendhat anggenipun ngerih-erih ibunipun, supados tetep tabah saha kuwat

o. Ira Ngraosaken Bingung Kaliyan Rasa Tresnanipun Dhateng Kris

Ira ngraosaken bingung kaliyan rasa tresnanipun dhateng Kris salah satunggaling perkawis ingkang awujud kuciwa. Nembe kemawon Ira saged ngraosaken katresnan ingkang sampun dangu menika dereng nate dipunraosaken, enggal-enggal kedhah dipunpupus amargi tumindakipun nerak pager ayu, sanajan kangge pawadan katresnan menika mboten wonten ingkang kliru. Ananging Ira saking sakedhik nata manah saha pikiran kanthi manteb. Wewayanganipun Kris ugi sampun mboten ngreridhu malih, sanajan ing batosipun ugi melas, kepireng menawi pepujaning manah sakmenika nandhang lara brangta jalaran mboten

kuwat nampi sanggan gesang ingkang mboten entheng. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Ira mlaku ngetutke anake, batine polah rebutan pilihan, atine goreng nimbang sisa tresna sing isih ana lan rasa wedi nemoni eri lan bebondhotan sing luwih perih.

Ananging teleng atine Ira isih goreng, durung bisa aweh wangsulan marang pitakone atine dhewe. Kala-kala wewayangane Kris kumleyang ana ngarepe, enggal dibuwang ben ilang kagawa mega ing angkasa. (Djaka Lodang edisi 40, 2013:2)

Katresnan menika kasunyatanipun aneh. Saged njalari kaendahan swarga donya, ananging ugi saged njalari ontran-ontran menawi ngangge pawadan napsu tanpa maelu pranatan ingkang sampun digarisaken dening Pangeran. Saestu leres menawi tresna menika mbetahaken *pengorbanan*, namung kemawon mboten wonten ingkang saged paring wangsulan menapa tresna kawiwitan saking tumindak cidra saged paring kabecikan, sedaya taksih sumimpen ing pucuking impen.

3. Kupa Paragatama Ira kangge Ngrampungaken Perkawis wonten ing *Cerbung Tresna Ngumbara Anggitanipun Itheng Sulistyawati*

Perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing *cerbung Tresna Ngumbara anggitanipun Itheng Sulistyawati* mboten sedaya saged dipunrampungaken. Kupa ingkang dipunlampahaken kangge ngrampungaken perkawis warni-warni. Adhedhasar saking asiling panaliten ingkang sampun dipunlampahaken, kupa ingkang dipunlampahaken dening paraga Ira anggenipun ngrampungaken perkawis inggih menika *represi, rasionalisasi, reaksi formasi, pengalihan, regresi, fantasi lan apatis*. Mekaten kupa kangge ngrampungaken perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing *cerbung Tresna Ngumbara anggitanipun Itheng Sulistyawati*.

a. *Represi*

Miturut Freud, represi inggih menika *mekanisme pertahanan ego* ingkang langkung kiyat lan jembar. Tugas represi inggih menika nyurung medal *impuls-impuls id* ingkang dipuntampi, saking alam sadhar lan wangsul wonten ing alam bawah sadhar. *Mekanisme pertahanan ego* menika saged dipunlampahaken kangge ngrampungaken perkawis ingkang awujud ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan* ingkang dipunalami dening paraga Ira menika saged dipunrampungaken kanthi *menekan* salah satunggaling pangraos. Ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan* ingkang dipunrampungaken kanthi cara *represi* inggih menika Ira kepanggih kaliyan priya ingkang ndadosaken Ira ngraosaken endahing katresnan malih, kamangka kekalihipun mboten saged dipunwastani andon katresnan, amargi Kris menika sampun kagungan putra lan garwa. Kagatosaken kutipan wonten ing ngandhap menika.

“Embuh, Mas. Wiwit sepisanan Mas Kris nelpon aku, swaramu wis gawe horeg atiku, kaya-kaya tekan seprene durung bisa dak lalekake wewayangan pisanan awake dhewe geguyon lewat tilpon kae,” wangsulan Ira karo nyelehake sirah ing pundhake Kris. (Djaka Lodang edisi 31, 2012:2).

Saking kutipan ing nginggil menika saged dipunmangertosi wujud perkawis ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan* ingkang dipunlampahi Ira, sejatosipun Ira mangertos bilih piyambakipun menika randha kagungan putra setunggal ingkang kedhah njagi kaurmatan dhiri piyambakipun. Kepanggih kaliyan Kris, priya ingkang sampun ndamel horeg manahipun Ira, Kris menika sanes jaka utawi dudha, ananging garwanipun wanita sanes ugi sampun kagungan putra. Ananging mboten mangertos menapa tegesipun, tiyang kalih menika kados dene wonten sesambungan manah ingkang radi ngrekaos menawi dipunonceki

isen-isenipun. Sanajan batosipun umyeg rembugan piyambak antawisipun pengin jaga endahing kekancan, tanpa nerak paugeran, ananging ugi ubaling rasa brangta ingkang mboten saged dipunendhani, nyumet nafsu birahi ingkang ujug-ujug tumut ngreridhu lampah. Lelampahan menika katindakaken kanthi kendel, sampun ngantos wadi menika dipunmangertosi sinten kemawon.

Mekanisme pertahanan ego ingkang awujud represi ugi dipunginakaken dening paraga Ira kangge ngrampungaken perkawis ingkang awujud ngraosaken katresnan saking perselingkuhan kanthi menekan salah satunggaling pangraos amargi Kris menika sanes bujang ugi sanes dhudha.

Saremenipun Ira pados pawadan ancik-ancik tembung katresnan. Kamangka katresnan ingkang satuhu, mesthi den lambari resiking manah, sanes napsu ingkang ngawu-awu pamer kabisanan mboten njejegaken tatanan. Sanes kanthi nresnani priya ingkang sampun kagungan garwa. Raos tresna menika sejatosipun mboten saged dipunpenggak kaliyan sinten kemawon, ananging tiyang gesang menika kedah nggadhahi subasita minangka budayanipun tiyang Jawi. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira. *Njero atine sing paling bening sejatine dheweke isin nglakoni patrap kang cengkah karo kamulyane drajat minangka guru. Kabeh pangucap lan pitutur kang tansah diwulangake marang para muride kaya-kaya mbengung ana kupinge, ndhodhog jantung sing dumadakan rasane nyeri, linu lan atine keranta-ranta.* (Djaka Lodang edisi 35, 2013:2). Kutipan menika nedahaken bilih *mekanisme pertahanan ego ingkang awujud represi ugi dipunginakaken dening paraga Ira kangge ngrampungaken perkawis ingkang awujud ngraosaken katresnan saking perselingkuhan kanthi emut kaliyan tumindakipun.*

Perkawis sanesipun ingkang dipunrampungaken Ira kanthi cara represi inggih menika salah satunggaling perkawis awujud keduwung amargi raos tresna ingkang katingal endah menika sejatosipun semu lan ngrugikaken tiyang kathah, kalebet dhirinipun piyambak. Ira ngraosaken nelangsa sanget, anggenipun gesang sepindhah dereng nate begja ing babagan katresnan. Sedaya angen-angen kedah dipunpupus, amargi Ira emut bilih lelampahan kaliyan Kris menika mboten saged dumugi bebrayan. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira. *Biyen nglakoni bebrayan kanthi panandhang sing abot, sanajan bisa diumpetke marang sapa wae, nganti tumekane pepisahan amarga takdir pangeran. Bareng rumangsa nemu katresnan kang endah, jebul salah, amarga sing ditresnani duweke wong liya.* (Djaka Lodang edisi 40, 2013:2). Kutipan menika nedahaken bilih *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *represi* ugi dipunginakaken dening paraga Ira kangge ngrampungaken perkawis ingkang awujud kaduwung kanthi *menekan* salah satunggaling pangraos.

Wujud perkawis sanes ngkang dipunrampungaken kanthi cara *mekanisme pertahanan ego* awujud *represi* inggih menika awujud kuciwa. Ira saking sakedhik nata manah saha pikiran kanthi manteb. Wewayanganipun Kris ugi sampun mboten ngreridhu malih, sanajan ing batosipun ugi melas, kepireng menawi pepujaning manah sakmenika nandhang lara brangta jalaran mboten kiyat nampi sanggan gesang ingkang mboten entheng. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Ira mlaku ngetutke anake, batine polah rebutan pilihan, atine goreng nimbang sisa tresna sing isih ana lan rasa wedi nemoni eri lan bebondhotan sing luwih perih.

Ananging teleng atine Ira isih goreng, durung bisa aweh wangsulan marang pitakone atine dhewe. Kala-kala wewayangane Kris kumleyang ana ngarepe, enggal dibuwang ben ilang kagawa mega ing angkasa. (Djaka Lodang edisi 40, 2013:2)

Katresnan menika kasunyatanipun aneh. Saged njalari kaendahan swarga donya, ananging ugi saged njalari ontran-ontran menawi ngangge pawadan napsu tanpa maelu pranatan ingkang sampun dipungarisaken dening Pangeran. Saestu leres menawi tresna menika mbetahaken *pengorbanan*, namung kemawon mboten wonten ingkang saged paring wangsulan menapa tresna kawiwitan saking tumindak cidra saged paring kabecikan, sedaya taksih sumimpen ing pucuking impen. Adhedhasar saking kutipan wonten ing nginggil menika, nedahaken bilih Ira kuciwa dhateng Kris amargi wujud saking *mekanisme pertahanan ego* ingkang dipunsebat *represi* kanthi ngindhari Kris.

b. Rasionalisasi

Rasionalisasi gadhah ancas kangge ngirangi raos kuciwa nalika kita gagal anggenipun nggayuh salah satunggaling ancas, kangge paring kita *motif* ingkang saged dipuntampi tumrap tindak tandukipun. *Rasionalisasi* kadadosan menawi *motif* nyata saking tindak tandukipun individu boten saged dipuntampi dening *ego*. Perkawis ingkang dipunrampungaken kanthi cara *rasionalisasi* awujud kuciwa, butarepan (cemburu) lan was sumelang.

Meknisme pertahanan ego awujud *rasionalisasi* dipunginakaken dening paraga Ira kangge ngrampungaken perkawis ingkang awujud kuciwa kanthi ngendhelaken sikap nepati janji. Nalika satunggaling dinten Kris nelpon Ira, ananging swantenipun mboten kados adate, kados kepengin nyuntak uneg-uneg. Lajeng Kris ngandharaken pepenginanipun panggih kaliyan Ira. Ira mboten nolak,

langsung mangsuli purun panggih kaliyan Kris. Dinten candake Ira ngentos Kris wiwit wanci sekawan ing caketipun sekolahan papan Ira mucal. Ananging tiyang ingkang dipunentos menika dangu anggenipun rawuh, ndadosaken Ira mboten jenjem. Nembe kemawon menyat, wonten mobil kijang mandheg. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken Ira

“Jare rawuh jam papat, iki wis jam pira?” sengol Ira wangsulan.
(Djaka Lodang edisi 30, 2012:2)

Senajan manahipun anyel, ananging campur bingah, Ira enggal-enggal mlebet mobil, lajeng njiwit lengenipun Kris. Kris paring pawadan sakderengipun panggih kaliyan Ira, Kris menika kedah nderekaken tamu kangmase wonten terminal. Kangge nambani raos anyelipun Ira, lajeng Kris ngajak Ira mlampah-mlampah nuruti mubenge rodha mobil. *Mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *rasionalisasi* ugi dipunginakaken dening paraga Ira kangge ngrampungaken perkawis ingkang awujud kuciwa kanthi ngendelaken sikap nepati janji.

Perkawis sanes ingkang dipunrampungaken kanthi cara *rasionalisasi* inggih menika wujud perkawis was sumelang ingkang dipunalami dening Ira. Nalika Kris kepengin panggih kaliyan Ira, Ira sejatosipun kepengin matur wigati, ananging Kris mangsuli bilih mboten wonten ingkang langkung wigati kajaba panggih kaliyan Ira. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira. *Ira trima meneng yen Kris wis metu guyonane ngono kuwi, tiwas kesel olehe ngethuprus ora bakal direwes. Sanajan atine ketir-ketir kuwatir yen olehe patemon iki kadenangan karo Rina apa mata pitane.* (Djaka Lodang edisi 38, 2013:2). Saking kutipan ing nginggil menika nedhahaken bilih *mekanisme pertahanan ego* awujud

rasionalisasi kanthi males kaliyan guyonan Kris kangge ngicalaken raos was sumelang ingkang dipunraosaken.

c. *Pengalihan*

Pengalihan inggih menika pengalihan raos boten remen tumrap salah satunggaling objek dhateng objek sanesipun. Perkawis ingkang dipunrampungaken kanthi cara pengalihan inggih menika perkawis awujud was sumelang. Nalika Ira lan Kris nyipeng wonten hotel, ananging wonten hotel menika Ira sumerep bilih kanca kantoripun rumiyin ugi nyipeng wonten hotel ingkang sami. Lajeng Ira ngraosaken was sumelang menawi kewanguran nyipeng wonten hotel kaliyan priya ingkang sampun kagungan garwa. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

“Mengko bengi pindhah yo, mas?” Ira njaluk kanthi banget. Kris ethok-ethok ora nggape, Ira banjur nyedhaki, ngrangkul terus ngarasi pipine Kris sing malah mapan turon karo ethok-etok merem. “Mas, aku diwangsul sik ta. Apa ra melas nek aku dikonangi dilaporke, terus aku dipecat?” Ira njejeri turon karo tangane ngelus-elus rambute Kris. (Djaka Lodang edisi 36, 2013:51)

Ira katingal bingung lan ngraosaken was sumelang kanthi ngajak Kris supados enggal-enggal pindah pados papan sanes. *Mekanisme pertahanan ego* menika dipunsebut *pengalihan* ingkang dipunlampahi dening Ira amargi mboten sengaja mangertosi bilih Pak Ilham kanca kantor rumiyin ugi nyipeng wonten hotel ingkang sami kaliyan Ira lan Kris.

d. *Regresi*

Regresi inggih menika salah satunggaling *mekanisme pertahanan ego* ingkang dipunlampahaken kanthi cara wangsul wonten ing *taraf* ingkang

langkung andhap lan tindak tandukipun kados dene wonten salebeting *taraf* ingkang langkung andhap. Tindak tandukipun tiyang dewasa kados dene lare (*retrogressive behavior*), utawi nalika tiyang diwasa asikep kados dene tiyang ingkang boten gadhah kabudayan (*primitivation*). *Meknisme pertahanan ego* menika dipunlamapahaken kangge ngrampungken perkawis ingkang awujud ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan*.

Ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan* ingkang dipunlampahi dening Ira menika jalaran kepanggih kaliyan priya ingkang sampun damel Ira ngraosaken endahing katresnan, kamangka kekalihipun mboten saged dipunwastani andon katresnan, amargi Kris menika kagungan putra garwa. Ananging mboten mangertos menapa tegesipun, kekalihipun kados dene wonten sesambungan manah ingkang radi ngrekaos dipunonceki isen-isenipun. Sanajan batosipun umyeg rembugan piyambak antawisipun kepengin jaga endahing kekancan, tanpa nerak paugeran, ananging ubaling rasa brangta ingkang mboten saged dipunendhani, nyumet nafsu birahi ingkang ujug-ujug tumut ngreridhu lampah. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Sanajan jejer guru sing ngesuhi pawongan kang pantes tinuladha, Ira kaya wis lali purwaduksina. Gedhene katresnan, ngelake jiwa, lan tipise iman, njalari Ira pinter banget dadi paraga kembang plastik, endah ananging palsu, ora ana arum lan segere. (Djaka Lodang edisi 32, 2013:2)

Saremenipun Ira pados pawadan ancik-ancik tembung katresnan. Kamangka katresnan ingkang satuhu, mesthi den lambari resiking manah, sanes napsu ingkang ngawu-awu pamer kabisanan mboten njejegaken tatanan. Gurit tintrim nambah tatune ndalu dene jalma ingkang pinaringan drajat kamulyan minangka begawan kapinteran, pandhitaning ngilmu, kanthi tetenger guru dening

kalah kaliyan kridaning hawa, nyembah tindak angkara, kesupen purwaduksina. Menapa pralambang jagad sampun caket wancinipun kukut, menapa bumi saestu kirang kebak lelampahan. Adhedhasar saking kutipan wonten ing nginggil menika saged dipunmangertosi bilih tumindakipun nerak pager ayu menika kados wanita ingkang purwaduksina amargi tresna kaliyan garwanipun wanita sanes.

e. *Apatis*

Apatis inggih menika wujud sanes saking *reaksi* tumrap *frustasi*, sikep *apatitis* kanthi cara narik diri lan asikep pasrah. *Mekanisme pertahanan ego* menika dipunlampahaken kangge ngrampungaken perkawis ingkang awujud kuciwa, was sumelang, bingung, keduwung lan putus asa. Ira ngraosaken bebrayan ingkang mboten nuwuhaken raos bebrayan menika endah, andon katresnan kaliyan garwa. Nalika Ira bebrayan kaliyan Bardi asring dipuncidrani, malah Bardi langkung milih wanita sanes. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Wis puluh-puluh bejane mas, aku lan kowe iki. Urip pisan wae ora bisa ngrasakake katresnan sing jare endah. Biyen nalika isih duwe bojo, dina-dina aku mung kaya batur manut miturut karepe bojo, lan lagi ngerti yen sejatine bojoku ora tresna aku, bareng wis sepuluh taun omah-omah, semono uga mas Kris diprawasa panguwasane bojo sing pancen bisa nguripi kanthi bandhane tinggalan wong tuwane,” panggresulane Ira

Kanthi ngampet luh sing arep tumetes, Ira mbaleni crita yen rasa lara olehe diapusi lan dikhianati dening bojone satuhu angel ilange. (Djaka Lodang edisi 33, 2013:2)

Katresnan menika kasunyatanipun aneh. Saged njalari kaendahan swarga donya, ananging ugi saged njalari ontran-ontran menawi ngangge pawadan napsu tanpa maelu pranatan ingkang sampun dipungarisaken dening Pangeran. Saestu leres menawi tresna menika mbetahaken *pengorbanan*, namung kemawon mboten wonten ingkang saged paring wangsulan menapa tresna kawiwitan saking

tumindak cidra saged paring kabecikan, sedaya taksih sumimpen ing pucuking impen. Kutipan menika nedahaken bilih *mekanisme pertahanan ego* ingkang dipunlampahi dening Ira awujud *apatitis* kangge ngrampungaken perkawisipun ingkang awujud kuciwa kanthi asikep pasrah.

Perkawis sanes ingkang dipunrampungaken kanthi cara *apatitis* inggih menika awujud was sumelang. Ira kaget lan was sumelang, wadi ingkang dipunsimpen menika sampun kewarungan dening garwanipun Kris. Ketambahan Kris mboten saged dipunhubung, njalari Ira mikir ingkang warni-warni. Sejatosisipun Ira kepengin panggih kaliyan Kris kangge nglurusaken perkawis menika. Tata lair dipundamel sumringah dening Ira, kupiya kangge pados pawartos Kris mboten nemu kasil, malah wonten *facebook* ugi mboten wonten, kados dene Kris angslup dipunulu alun segara. Panandhang ingkang kaanggep enggal saged rampung pungkasanipun tambah mubal kados dene gandhanipun bathang. Kepara Ira angsal SMS ingkang wosipun ancaman. Ndadosaken tambah kuwur pikiran lan manahipun kedah kados pundi. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Dina-dina candhake Ira mung tansah was sumelang, ketir-ketir lan rumangsa ana kang ngancam uripe. Ewa semana, isih kuwat nylamur kanthi tetep makarya kanthi sregep, sengkut, lan tanggung jawab. Ora aneh yen suwe-suwe awake Ira katon kuru, praupane ora sumringah, sanajan mesem lan gumuyu, ora bisa nutupi yen ana kang sumimpen. (Djaka Lodang edisi, 2013:2)

Was sumelang dipunraosaken dening paraga Ira. Ira taksih kemutan babagan sms ingkang tumuju ing piyambakipun. Sms nyasar ananging wosipun *peringatan* bilih tiyang ingkang ngirim sms badhe tetepungan kaliyan Ira menika

tansah ngebaki pikiranipun. Kutipan menika nedahaken bilih kangge ngrampungaken perkawis awujud was sumelang ingkang dipunalami amargi nyimpen wadi, *mekanisme pertahanan ego* ingkang dipulampahaken dening Ira awujud *apatis* kanthi narima kasunyatan ingkang mboten dipunkajengaken amargi emut kaliyan tumindakipun.

Perkawis sanes ingkang dipunrampungaken kanthi cara *apatis* inggih menika wujud perkawis bingung, Ira sampun mboten jenjem malih kawiwitan sesrawung kaliyan Kris. Ira rumaos lampahipun piyambak wonten ingkang ngawasi. Mboten mangertos sinten tiyangipun menika, ananging dinten-dinten pungkasan menika Ira asring pikantuk sms ingkang wosipun mboten ngenaki manahipun. Pasuryanipun mboten sumringah, sanajan mesem lan gumuyu, mboten saged nutupi ingkang sumimpen ing manahipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira. “*Sampeyan kaget ya, kok aku ngerti sapa njenengan?*” pitakone Rina alus. *Ira mung ndhungkluk bingung kudu piye anggone ngadhepi tamune iki. Yen arep diusir ora pantes, yen ora enggal lunga bisa ngundhang perkara kang banget mbilaheni.* (Djaka Lodang edisi 37, 2013:51). Bingung kedhah kados pundi ngladheni tamu ingkang wicantenipun mboten kersa leren, tanpa tedheng aling-aling. Ira taksih kendel kemawon, amargi menapa kemawon ingkang dipunandharaken tibanipun lepat, amargi tumindak ngrusak pager ayu menika lepat, kanthi pawadan menapa kemawon. Kutipan menika nedahaken bilih *mekanisme pertahanan ego* Ira awujud *apatis* kanthi asikep pasrah kangge ngicalaken raos bingungipun amargi sesambungan kaliyan Kris.

Wujud perkawis sanes ingkang dipunrampungaken kanthi cara *mekanisme pertahanan ego* awujud *apatis* inggih menika perkawis kaduwung. Ira kaduwung amargi rumaos piyambak, ngrumaosi piyambakipun sampun ngrusak pager ayu. Ira gadhah tekad badhe ngadhepi isin, kuciwa lan sengsara, amargi sedaya menika saking luputipun piyambak. Mekaten ingkang dipunraosaken dening Ira. *Ira isih meneng, ora pengin wangsulan, jalaran apa wae kang arep diucapake kabeh mung tiba salah, jalaran, pancen tumindhak ngrusak pager ayu iku salah, pawan apa wae. “Kok meneng wae Mbak, mbok ndongeng sing apik, kaya nek lagi SMS karo Kris kae, apa mesem-mesem kaya gambare sing disimpen ana HP ne bojoku kae,” celathune Rina maneh.* (Djaka Lodang edisi 37, 2013:51). Ira pancen lepat, luput, lan klentu. Ananging jejeripun tiyang gesang mboten purun yen diina lan dipunremehaken sapadha-padha. Kutipan menika nedahaken bilih *mekanisme pertahanan ego* Ira awujud *apatis* kanthi asikep pasrah kangge ngicalaken raos keduwung amargi sesambungan kaliyan Kris.

Tumindak ingkang mboten dipunpenggalih akibatipun ing pungkasan menika nuwuhaken wujud perkawis kaduwung kangge Ira. Endahing katresnan ingkang semu sampun ndadosaken Ira kesupen kaliyan paugeran dinas. Ira minangka guru ingkang tinuladha dipundakwa lelayahan kaliyan garwanipun tiyang sanes, saha ngginakaken pawadan dinas nalika jam dinas kangge urusan ingkang mboten sakmestipun. Ira ugi keduwung amargi cita-citanipun dados guru ingkang mumpuni kedah muspra jalaran tumindakipun ingkang sampun ketutupan napsu asmara semu. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Kesel pikiran lan kesel awak sasuwene nem sasi ngrampungake urusan karo Rina lan Kris, saiki wis kudu dipupus kanthi nrima, sanajan laraning ati ora bisa ngono bae mari. Putusane paugeran dhinas, Ira didakwa nglanggar tindak nerak susila, lelayahan karo bojone liyan, uga nglanggar paugeran dhinas sok lunga nalika jam dhinas kanggo urusan sing ora samesthine. Ira kaanggep wus ora pantes entuk sebutan Guru, ora pantes ngadeg ing ngarep kelas, apa maneh mimpin para guru. Sidane Ira entuk paukuman, dicopot minangka Calon Kepala Sekolah, lan mung diwenahi jabatan staf tata usaha ing kantor UPT, ing Kecamatan Sidomulya, adoh saka omahe Seminggu kepungkur atine njola entuk surat pindah tugas, malah prasasat ora kuwat nerusake urip nandhang wirang lan ati kedharang-dharang. Esuk tekan esuk maneh ora ana liya sing dilakoni mung nangis lan teturan ana kamar, ora mangan ora adus. (Djaka Lodang edisi 39, 2013:52).

Ingang ndadosaken keduwung kangge Ira, Ira sampun mboten saged dados guru, sampun mboten saged gegojegan kaliyan lare-lare, lan sampun mboten saged rame-rame piknik kaliyan guru-guru lan sedaya paseduluran menika awis reginipun kangge Ira. Ira nelangsa sanget, dening gesang sepindhah mboten nate begja ing babagan katresnan. Kutipan menika nedahaken bilih *mekanisme pertahanan ego* awujud *apatitis* dipunlampahi dening Ira kangge ngrampungaken perkawis awujud kaduwung kanthi narima kasunyatan ingkang mboten dipunkajengaken amargi emut kaliyan tumindakipun.

Wujud perkawis sanes ingkang dipunrampungaken kanthi cara *mekanisme pertahanan ego* awujud *apatitis* inggih menika awujud putus asa. Putusan paugeran dinas ndadosaken Ira putus asa, Ira dipundakwa nglanggar tindak nerak susila, lelayahan kaliyan garwanipun tiyang sanes, ugi nglanggar paugeran dinas asring kesah nalika jam dinas kangge urusan ingkang mboten samesthine. Ira kaanggep sampun mboten pantes pikantuk sebutan Guru, mboten pantes ngadeg ing ngajeng kelas lan mimpin para guru. Sedaya menika amargi tumindakipun asmara antawisipun Ira saha Kris ingkang kewanguran dening Rina ugi polisi lan

wartawan ingkang dipunbekta kaliyan Rina. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Sing ndadekake nglokro, geneya dheweke ora entuk dadi Guru, ora bisa gojegan karo bocah-bocah, ora bisa rame-rame piknik karo Guru-guru lan kabeh paseduluran sing larang banget regane kanggone Ira. Pepingin dadi Guru kuwi impene wiwit cilik, geneya saiki kudu dipupus. Ira banget anggone nelangsa, geneya urip pisan ora nate begja ing babagan katresnan.

Kaya wis ora ana gunane maneh nerusake pakaryan, sanajan tetep entuk bayaran, ora ana paedahe nyambut gawe sing ora kaya pepingine. Durung meneh ngadhepi kanca-kancane sing mesthi wae melu wirang, sanajan Ira dhewe kudhu nyangga panandhang. (Djaka Lodang edisi 40, 2013:2)

Katresnan menika kasunyatanipun aneh. Saged njalari kaendahan swarga donya, ananging ugi saged njalari ontran-ontran menawi ngangge pawadan napsu tanpa maelu pranatan ingkang sampun dipungarisaken dening Pangeran. Saestu leres menawi tresna menika mbetahaken *pengorbanan*, namung kemawon mboten wonten ingkang saged paring wangsulan menapa tresna kawiwitan saking tumindak cidra saged paring kabecikan, sedaya taksih sumimpen ing pucuking impen. Kutipan wonten ing nginggil menika nedahaken bilih *mekanisme pertahanan ego* awujud *apatis* dipunlampahi dening Ira kangge ngrampunggi perkawisipun kanthi asikep pasrah narima kasunyatan ingkang mboten dipunkajengaken amargi emut kaliyan tumindakipun.

f. Proyeksi

Kita asring ngadhepi kawontenan utawi perkawis ingkang mboten dipunkajengaken lan mboten saged kita tampi kanthi *mengalihkan* mawi pawadan sanes. Umpaminipun, kita kedah asikep *kritis* utawi asikep kasar dhateng tiyang sanes, kita sadhar bilih sikep menika boten mentes kita lampahaken, ananging

sikep ingkang dipunlampahaken kasebat gadhah alesan bilih tiyang kasebat mentes narimah. Sikep menika kita lampahaken supados kita katingal langkung sae. *Mekanisme* ingkang mboten dipunsadhari ingkang paring pangayoman kita saking kawontenan kasebat dipunwastani *proyeksi*. *Mekanisme pertahanan ego* awujud *proyeksi* dipunlampahaken dening paraga Ira kangge ngadhepi perkawis ingkang awujud ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan* lan bingung.

Nalika rapat ing sekolah, papan palenggahan pak Ilham kothong, lajeng bu Tia nyuwun pirsaa kaliyan guru sanes kenging menapa pak Ilham absen. Kasunyatanipun wonten kabar angin sriwang sriwing ing sekolahan papan Ira mucal. Sampun langkung kalih minggu wonten pawartos bilih pak Ilham kewanguran anggenipun tumindak sedheng kaliyan guru sekolah sanes. Pawartos menika ingkang ndadosaken Ira main sandiwara. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Sadalan-dalan Ira mikir, kaya didhodhog atine, geneya dheweke kudu main sandiwara maneh nalika kanca-kancane umyek, prihatin dene guru kok tumindak nerak susila. Kamangka ing batine isin banget, dene laku kang ora bener iku dheweke uga nglakoni.

“Ah, nanging aku rak landhesan tresna. Apa salah wong duweni katresnan?” bengoke batin Ira karo tetep mikir piye carane ngrampungsi sakabehane. (Djaka Lodang edisi 35, 2013:51).

Ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan* ingkang dipunlampahi dening Ira menika jalaran kepanggih kaliyan priya ingkang sampun damel Ira ngraosaken endahing katresnan, kamangka kekalihipun mboten saged dipunwastani adon katresnan, amargi Kris menika kagungan putra garwa. Ananging mboten mangertos menapa tegesipun, kekalihipun kados dene wonten tetepungan ing manah ingkang radi ngrekaos menawi dipunonceki isen-isenipun.

Sanajan batosipun umyeg rembugan piyambak antawisipun pengin jaga endahing kekancan, tanpa nerak paugeran, ananging ubaling rasa brangta ingkang mboten saged dipunendhani, nyumet nafsu birahi ingkang ujug-ujug tumut ngreridhu lampah. Kutipan wonten ing nginggil menika nedahaken bilih *mekanisme pertahanan ego* awujud *proyeksi* dipunlampahi dening Ira kangge nrampung ingkang awujud ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan* kanthi narima kasunyatan ingkang mboten dipunkajengaken amargi tumindakipun.

Wujud perkawis sanes ingkang dipunrampungaken kanthi cara *mekanisme pertahanan ego* awujud *proyeksi* inggih menika awujud bingung. Ira nyobi ngleremaken manahipun, amargi pikantuk tamu ingkang mboten dipunduga sakderengipun. Tamu menika Rina garwanipun Kris. Rina sampun mangertosi bilih garwanipun Kris menika wonten ing jawi kagungan gandhengan kaliyan wanita sanes inggih menika Ira. Rina dhateng sekolahanipun Ira kangge ngemutaken Ira bilih Ira menika Guru ingkang kedhahipun tinuladha. Ananging tumindhakipun sampun nerak paugeran, nerjang pager ayu. Mekaten kutipan ingkang dipunraoaken dening Ira. *Ira lungguh dheleg-dheleg, nyoba ngleremake ati, nampa tamu sing banget ora diarep-arep tekane. Embuh kepriye kedadeane geneya kok Kris malah mbukak wadi sing kudu disimpen rapet, yen perlu suket godhong ora kena krungu.* (Djaka Lodang edisi 38, 2013:2). Kutipan menika nedahaken bilih *mekanisme pertahanan ego* awujud *proyeksi* dipunlampahi dening Ira kangge nrampung ingkang awujud bingung kaliyan Kris amargi sampun mbikak wadi ingkang kedahipun dipunsimpen rapet-rapet.

g. *Reaksi formasi*

Reaksi formasi inggih menika, kawontenan menawi *ego individu* saged ngendhalekaken dorongan *egonipun* mawi tindak tanduk ingkang kosok wangsulipun. *Mekanisme pertahanan ego* awujud *reaksi formasi* ingkang awujud keduwung amargi Ira emut kaliyan tumindakipun. Ira nyobi nrima kasunyatan kanthi raos keduwung, amargi tumindakipun ingkang mboten trapsila, nuwuhaken perkawis ingkang ageng tumrap piyambakipun. Wiwit Kris angslup pawartosipun, Ira nggadahi tekad ngadhepi raos isin, kuciwa lan sengsara. Amargi sedaya menika jalaran saking tumindakipun ingkang mboten dipunpenggalih. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

“Ananging aku pancen salah, mas. Nresnani bojone liyan, ngrusak bebrayan,” wangsulane Ira wiwit mingseg-mingseg ngampet tangis.

“Ora ana tresna kok salah, bebrayanku wis rusak sakdurunge ketemu kowe,” Kris nyaut kanthi swara mantep. (Djaka Lodang edisi 38, 2013:2).

Tumindak ingkang mboten dipunpenggalih akibatipun ing pungkasan menika nuwuhaken raos kaduwung kangge Ira. Endahing katresnan ingkang semu sampun ndadosaken Ira kesupen kaliyan norma susila. Kutipan menika nedahaken bilih Ira nglampahaken *mekanisme pertahanan ego* Ira awujud *reaksi formasi* kanthi emut kaliyan tumindakipun nerak susila.

Wujud perkawis sanes ingkang dipunrampungaken kanthi cara *mekanisme pertahanan ego* awujud *reaksi formasi* inggih menika awujud was sumelang. Ira ngraosaken mboten jenjem nalika dipunajak Kris mlebet mobil. Pasuryanipun katingal was sumelang, mboten kados adate menawi tetepungan kaliyan Kris. Sakedhap-sakedhap Ira noleh wingking ngraosaken kados dipunbuntuti. Ira

menika sampun janji kaliyan Rina mboten badhe methuki Kris malih. Ananging Kris ngayemaken Ira bilih Rina kaliyan Rani saweg kesah wonten Ciamis.

“Terus iki aku arep dijak menyang ngendhi, mas? Aku temen-temen wedi lho, yen nganti kadenangan, aku sing bakal ngundhuh perkarane,” Ira takon alon.

“Wis rasah digagas sik ta. Aku kangen pengen ketemu, pengen adon asmara karo kowe, titik!” wangsulane Kris ethok-ethok nyentak. Ira mung meneng wae, sanajan atine bingung antarane seneng ananging uga bingung yen nganti Rina ngerti patemon iki. (Djaka Lodang edisi 38, 2013:2 & 51)

Wonten raos ayem sakedhik ing batosipun Ira, sinambi dedonga mugimugi menapa kemawon ingkang dipunngendhikakaken Kris saestu leres, mboten namung damel bungah manahipun lan was sumelang kemawon. Ira nelangsa anggenipun mirengaken wadulan saking Kris. Ngantos mboten krasa astanipun Kris dipungegem kados kepingin paring kakuwatan. Ira dereng mangertos badhe dipunajak wonten pundi kaliyan Kris menika. Kutipan menika nedahaken bilih Ira nglampahaken *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *reaksi formasi* kanthi emut kaliyan tumindakipun nerak susila.

h. Agresi

Agresi saged awujud langsung lan *pengalihan*. *Agresi* langsung inggih menika ingkang dipunlampahaken kanthi langsung dhateng salah satunggaling tiyang utawi objek ingkang minangka sumber *frustasi*. *Agresi* ingkang *dipunalihaken* inggih menika menawi salah satunggaling tiyang ngalami *frustasi* ananging boten saged nglampahaken kanthi marem dhateng sumber *frustasi* kasebat amargi boten cetha *Mekanisme pertahanan ego* menika dipunlampahaken kangge ngrampungaken perkawis Ira ingkang awujud kuciwa, was sumelang lan putus asa. Kuciwa ingkang dipunraosaken dening Ira amargi nalika bebrayan

kaliyan garwanipun Ira mboten nate ngraosaken kanikmatan asmara. Mboten mangertos menapa jalaran katresnan ingkang mboten sepinten agenge, utawi Ira dereng mudheng babagan katresnan ingkang sejati. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Urip dadi randha kebak penggodha, lan wewayangan nalika omah-omah tansah disiya-siya bojone kaya dene kalodhangan iki arep males kahanan, pengin mbayar lara lapa, ora maelu wong lanang sing ditresnani isih duwe anak bojo. (Djaka Lodang edisi 32, 2013:2)

Ira sejatosipun banget anggenipun kepengin ngraosaken endahing asmara, pepasihan kaliyan Kris. Agenge katresnan ngelakaken jiwa, lan tipise iman, njalari Ira pinter dados kembang plastik, endah ananging palsu, mboten wonten arum lan segeripun. Mboten wonten ingkang mangertos menapa ingkang sumimpen ing salebeting manah wanita, kepara sampun kebal wisa, racun, malah kados nggembol bom, ingkang sawayah-wayah saged mbilalahi. Kutipan menika nedahaken bilih Ira nglampahaken *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *reaksi formasi* amargi Kris dados panglipur manahipun.

Mekanisme pertahanan ego awujud *reaksi formasi* ugi dipunlampahaken dening paraga Ira kangge ngandhepi perkawis awujud was sumelang kanthi males kaliyan tumindakipun Kris. Ira kaget lan bingung, wadi ingkang dipunsimpen menika sampun kewarungan dening garwanipun Kris. Ketambahan Kris mboten saged dipunhubung, njalari Ira mikir ingkang warni-warni. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

“Aku gek diawasi terus Ir, ora bisa lunga sakepenake,” semau Kris cekak.

Telpon ditutup, lan nganti tekan dina iki wis luwih sepuluh dina, Kris ora bisa ditelpon lan uga ora nelpon. Ira banget anggone nelangsa, sedhih, lan uga nyimpen was sumelang. (Djaka Lodang edisi 37, 2013: 2).

Ira sing tata lair katon tetep sumringah, njero ati rasane lungkrah, kebak panandhang kang ora entheng kanggone ati kang gothang. Kabeh upaya kanggo nggoleki pawartane Kris ora bisa nemu dalan, malah ning facebook uga wis ora ana, kaya-kaya Kris angslup diulu alun segara. (Djaka lodang edisi 37, 2013:2)

Ira ngraosaken mangkel amargi Kris mutusaken sesambungan menika kanthi *sepihak*, kamangka Ira kepengin panggih malih kaliyan Kris, ananging telpon dipuntutup kaliyan Kris njalari Ira dados bingung kedah kados pundi anggenipun ngadhepi perkawis menika. Kupiya kangge pados pawartosipun ugi mboten pikantuk kasil. Kutipan menika nedahaken bilih Ira nglampahaken *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *agresi* kanthi males kaliyan tumindakipun Kris.

i. *Stereotype*

Stereotype inggih menika *konsekuensi* sanes saking *frustasi*, inggih menika tindak tanduk ingkang dipunlampahaken kathi dipunambal-ambali. *Mekanisme pertahanan ego* awujud *stereotype* dipunlampahaken dening paraga Ira kanthi raos bingung. Nalika Ira lan Kris nyolong-nyolong wekdal kangge dolan ing kitha Semarang, Ira sampun raos mboten jenjem ing mergi. Ananging Kris enggal-enggal ngleremaken manahipun Ira kanthi ngaras pipinipun Ira. Wonten ing kamar hotel Ira lan Kris sami nyuntak raos sedhih, nelangsa amargi mboten saged tetepungan. Tiyang kalih menika sami-sami adon raos kangen lan sami kagubet bingung njalari katresnan ingkang kedahipun dipunthes bali ngrembaka, nyumet nafsu ingkang sampun kaampet dangu menika.

Ira ngajak wangsul Kris sakmenika, amargi mboten sanjang menawi badhe nyipeng. Dereng ngantos rampung anggenipun dandan lan tata-tata, dumadakan

lawang kamar dipungedhor sero, tiyang kalih menika langsung kaget mboten kinira. Kanthi gugup lawang dipunbikak, lan dereng ngantos sami caturan priya gagah ngagem jaket cemeng, suryokonotho cemeng, sepatu cemeng sampun jepret-jepret ngangge kameranipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Ira.

Hotel Ayu bengi kuwi dadi geger, akeh polisi. Ira lan Kris ora ngerti yen bengi kuwi Rina lan Rani anake wedok sengaja ngluru lungane Kris, nggawa bocah-bocah brandalan sing sasuwene iki dibayar saperlu ngetutake menyang ngendi wae lungane Kris. (Djaka Lodang edisi39, 2013:2).

Kris mboten saged suwala, semanten ugi Ira. Wonten ing pojok papan penjagaan kantor polsek Ungaran Ira lan Kris namung trima mbisu, wontenipun namung mangsuli *Ya* utawi *Tidak*. Malah langkung asring manthuk utawi gedheg. Ingkang baku kados pundi caranipun mboten kedhah ditahan wonten kantor polisi supados saged ngrampungaken perkawis kanthi dalan ingkang adil, jer sedaya mboten wonten saksi utawi bukti ingkang saged ndakwa, kawontenanipun namung perkawis kaluarga. Kutipan menika nedahaken bilih Ira nglampahaken *mekanisme pertahanan ego* awujud *stereotype* kanthi pasrah dipungarebeg dening polisi kaliyan Rina lan Rani, amargi tumindak ingkang sampun nerak paugeran.

BAB V

PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar saking asiling panaliten lan pirembagan ingkang sampun dipunlampahaken, saged dipunpendhet dudutan kados mekaten.

1. Perkawis ingkang dipunalami dening paragatama wanita, inggih menika paraga Ira wonten salebeting cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati inggih menika was sumelang, ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan*, bingung, kaduwung, kuciwa, putus asa, butarepan. Saking sedaya wujud perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*, saged dipundudut bilih paraga Ira ngalami sedaya perkawis kawiwitan amargi saking *dhorongan id* ingkang dipunraosaken.
2. Panyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten salebeting cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati inggih menika Ira sampun dangu ngentosi Kris, Ira butarepan dhateng kris, Ira ngraosaken katresnan ingkang lepat, Ira kemutan nalika dipunsiya-siya dening Bardi, Ira ngrusak pager ayu, Ira ngraosaken lingsem nglampahi patrapan menika, Ira kwatos bilih kewanguran, Kris angslp tanpa jejak, Ira nandhang lara brangta, Ira kaget nalika tamu menika Rina, Ira lan Kris kewanguran, Ira pikatuk surat putusan dinas, Ira sampun mboten saged dados guru, Ira kuciwa nglampahi katresnan ingkang semu, ira ngraosaken bingung kaliyan raos tresnanipun dhateng Kris. Saking sedaya panyebab perkawis menika, panyebab ingkang

asring ndadosaken perkawis wonten ing batosipun paraga Ira inggih menika Ira kwatos bilih kewanguran.

3. Kupa kangge ngrampungaken perkawis ingkang dipunlampahaken dening paraga Ira wonten salebeting cerbung *Tresna Ngumbara*, inggih menika *mekanisme pertahanan ego* inggih menika *represi* kangge ngrampungaken perkawis awujud ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan*, kaduwung lan kuciwa; *mekanisme pertahanan ego* awujud *rasionalisasi* kangge ngrampungaken perkawis awujud kuciwa lan ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan*; *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *pengalihan* kangge ngrampungaken perkawis ingkang awujud was sumelang; *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *regresi* kangge ngrampungaken perkawis ingkang awujud ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan*; *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *apatis* dipunlampahaken kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang awujud kaduwung, was sumelang, putus asa, bingung; *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *proyeksi* dipunlampahaken kangge ngrampungaken perkawis ingkang awujud ngraosaken katresnan saking *perselingkuhan* lan bingung; *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *reaksi formasi* dipunlampahaken kangge ngrampungaken perkawis ingkang awujud kuciwa, was sumelang lan kaduwung; *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *agresi* dipunlampahaken kangge ngrampungaken perkawis ingkang awujud kuciwa, was sumelang lan putus asa; *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *stereotype* dipunlampahaken kangge ngrampungaken perkawis ingkang awujud bingung. Saking sedaya wujud *mekanisme pertahanan ego* menika,

saged dipundudut bilih *mekanisme pertahanan ego* awujud *apatis* ingkang asring dipunginakaken dening paraga Ira kangge ngrampungaken perkawis ingkang dipunalami.

B. Implikasi

Panaliten menika ngrembag babagan wujud perkawis, panyebab perkawis, kupiya kangge ngrampungaken perkawis paraga Ira wonten salebeting cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Itheng Sulistyawati. Panaliten menika dipunkajengaken saged mbiyantu para pamaos karya sastra ngengingi *faktor-faktor psikologis* ingkang saged paring pangaribawa tumrap pangrembakaning jiwa manungsa, lan ugi saged mbabar pitutur-pituturpagesangan ingkang wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Adinda AS ingkang saged ndadosaken langkung tresna dhateng karya sastra Jawa.

C. Pamrayogi

Adhedhar saking dudutan lan implikasi wonten ing nginggil menika, paneliti saged paring pamrayogi mekaten. Amargi taksih sakedhik bab ingkang dipuntaliti wonten ing panaliten menika, sahingga taksih wonten bab sanes ingkang saged dipuntaliti wonten ing babagan *sastra*. Bab menika umpaminipun, *unsur intrinsik* wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara* anggitanipun Adinda AS, lan pitutur ingkang saged dipunpendhet saking cariyos wonten ing cerbung menika.

DAFTAR PUSTAKA

- Aminuddin. 1995. *Pengantar Karya Sastra*. Malang: Sinar Baru.
- Djaka Lodang. 2011-2012. *Djaka Lodang Edisi 22 Desember 2011 sampai 2 Maret 2013*. Yogyakarta: PT Djoko Lodang
- Endraswara, Suwardi. 2003. *Metodologi Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Widyatama.
- _____. 2011. *Metode Penelitian Psikologi Sastra*. Yogyakarta: Medpress.
- Freud, Sigmund. 1984. *Memperkenalkan Psikoanalisa: Lima Ceramah. Diterjemahkan dalam bahasa Indonesia oleh K. Bertens*. Jakarta: Gramedia.
- Hall, Calvin. 1980. *Suatu Pengantar ke Dalam Ilmu Jiwa Sigmund Freud (Terjemahan) (S. Tasrif)*. Jakarta: PT. Pembangunan.
- Hardjana, Andre. 1995. *Kritik Sastra: Sebuah Pengantar*. Jakarta: Gramedia.
- Hartoko, Dick dan B. Rahmanto. 1986. *Pemandu di Dunia Sastra*. Yogyakarta: Kanisius.
- Hutomo Sadi Suripan. 1987. *Kesusastraan Jawa Modern*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Kartono, Kartini. 1989. *Psikologi Wanita*. Bandung: Mandar Maju
- Mido, Frans. 1994. *Cerita Rekaan dan Seluk Beluknya*. Jakarta: Nusa Indah.
- Minderop, Albertine. 2010. *Psikologi Sastra: Karya Sastra, Metode, teori, dan Contoh Kasus*. Jakarta: Yayasan Pustaka Obor Indonesia.
- Moleong, Lexy J. 1994. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: Rosdakarya.
- Nurgiyantoro, Burhan. 2012. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Rahmanto, Bernadus. 1998. *Metode Pengajaran Sastra*. Yogyakarta: Kanisius.
- Sayuti, Suminto A. 2000. *Berkenalan dengan Prosa Fiksi*. Yogyakarta: Gama Media.
- Semi, Atar. 1985. *Kritik Sastra*. Bandung: Angkasa.
- Sudjiman, Panuti. 1992. *Memahami Cerita Rekaan*. Jakarta: Pustaka Jaya.

- Tim Penyusun Balai Bahasa Yogyakarta. 2001. *Kamus Bahasa Jawa (Bausastra Jawa)*. Yogyakarta: Penerbit Kanisius.
- Wellek, R dan Austin Warren. 1995. *Teori Kesusastraan (terjemahan Melani Budianta)*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama.
- Wiyatmi. 2006. *Pengantar Kajian Sastra*. Surakarta: Muhammadiyah university Press.

Lampiran 1

Tabel 1. Data Wujud Perkawis ingkang dipunalami dening Paraga Ira wonten ing Cerbung Tresna Ngumbara

No Data	Kutipan Data	Episode / Kaca	Watak	Struktur Kapribaden			Wujud Perkawis
				<i>Id</i>	<i>Ego</i>	<i>Super Ego</i>	
1	<i>“Adhuh, kok malah njiwit salahku ki apa?” pitakone Kris karo pringisan. “Jare rawuh jam papat, iki wis jam pira?” sengol Ira wangsulan.</i>	1/2	Sereng	✓	✓		Kuciwa
2	<i>“Mung kon ngeterke wae kok ndadak pawadan werna-werna, ya wis suk tak ngajak sapa sing gelem ngeterke,” panyaute Kris ethok-ethok kagol. “Ya, ya wis dak terke, tinimbang mas Kris diterke wong liya,” Ira enggal-enggal nyaut.</i>	1/51	Judes	✓	✓		Butarepan (Cemburu)
3	<i>“Embuh, Mas. Wiwit sepisanan Mas Kris nelpon aku, swaramu wis gawe horeg atiku, kaya-kaya tekan seprene durung bisa dak lalekake wewayangan pisanan awake dhewe geguyon lewat tilpon kae,” wangsulan Ira karo nyelehake sirah ing pundhake Kris.</i>	2/2	Sereng	✓		✓	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan

Lampiran 1

Tabel 1. Data Wujud Perkawis ingkang dipunalami dening Paraga Ira wonten ing Cerbung Tresna Ngumbara

4	<i>Ubaling asmara sing mula bukane mung merga krungu swarane, kaya-kaya wis ngobong nalare Ira. Ing njero atine mung ana rasa pasrah, kepingin nyecep endahing asmara kang kaya dene udan ing mangsa ketiga. Sasuwene patang taun dadi randha anak siji, Ira bisa njaga saka godha lan maneka warna lelemeran kang ora pantes dilakoni. Ananging embuh apa kang njalari, nalika pirang sasi kepungkur tetepungan karo Kris, banjur sok gojegan ana telpon, Ira kaya dene nemu kanca kanggo ngleremake kabeh panandhang, kalebu rasa ngelak katresnan kang wis ora bisa dikendhaleni. Apa maneh bareng bisa sapejagong, ubaling asmara sangsaya ndadra, meruhi jebul Kris dedeg piadege gagah, eseme pait madu, kulite sawo mateng, wis sarwa agawe ora kuwawa endha.</i>	2/2	Sereng	✓		✓	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan
5	<i>“Kowe keduwung Ira? dingapura ya?” pitakone Kris “Ora, Mas!” wangsulane Ira karo gedheg “Kok tangismu nganti kaya ngono?” “Aku marem lan trenyuh, durung nate aku diseneng-senengake priya kaya kowe nyenengake aku iki mau, mas. Aku kelingan larane ati dicidrani bojoku mbiyen,” wangsulane Ira polos.</i>	2/51	Cilik ati		✓	✓	Kuciwa
6	<i>Sanajan jejer guru sing ngesuhi pawongan kang pantes tinuladha, Ira kaya wis lali purwaduksina. Gedhene katresnan, ngelake jiwa, lan tipise iman, njalari Ira pinter banget dadi paraga kembang plastik, endah ananging palsu, ora ana arum lan segere.</i>	3/2	Keras kepala	✓		✓	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan
7	<i>Urip dadi randha kebak penggodha, lan wewayangan nalika omah-omah tansah disiya-siya bojone kaya dene kalodhangan iki</i>	3/2	Pendendam		✓	✓	Kuciwa

Lampiran 1

Tabel 1. Data Wujud Perkawis ingkang dipunalami dening Paraga Ira wonten ing Cerbung Tresna Ngumbara

	<i>arep males kahanan, pengin mbayar lara lapa, ora maelu wong lanang sing ditresnani isih duwe anak bojo.</i>						
8	<p><i>“Lha, kowe sing kudune dadi tuladha laku apik, malah ketemu aku wong sing ora duwe trapsila. Kowe katut nerak pager merga nuruti aku sing ora entuk katresnan saka bojo,” celathune Kris alon.</i></p> <p><i>“Ora, mas. Aku dhewe sing luput, ora merga mas Kris. Aku pancen salah nerjang pager ayu, jalaran awake dhewe ketemu nalika padha-padha bungah butuh kanca kanggo ngasok rasa lan golek tamba,” wangsulane Ira ngampet nangis.</i></p>	5/2	Sereng	✓		√	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan
9	<p><i>“Wis puluh-puluh bejane mas, aku lan kowe iki. Urip pisan wae ora bisa ngrasakake katresnan sing jare endah. Biyen nalika isih duwe bojo, dina-dina aku mung kaya batur manut miturut karepe bojo, lan lagi ngerti yen sejatine bojoku ora tresna aku, bareng wis sepuluh taun omah-omah, semono uga mas Kris diprawasa panguwasane bojo sing pancen bisa nguripi kanthi bandhane tinggalan wong tuwane,” panggresulane Ira</i></p> <p><i>Kanthi ngampet luh sing arep tumetes, Ira mbaleni crita yen rasa lara olehe diapusi lan dikhianati dening bojone satuhu angel ilange.</i></p>	5/2	Sabar		✓	√	Kuciwa
10	<i>Njero atine sing paling bening sejatine dheweke isin nglakoni patrap kang cengkah karo kamulyane drajat minangka guru. Kabeh pangucap lan pitutur kang tansah diwulangake marang para muride kaya-kaya mbengung ana kupinge, ndhodhog jantunge sing dumadakan rasane nyeri, linu lan atine kerantara-ranta.</i>	7/2	Mboten rumaos		✓	√	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan

Lampiran 1

Tabel 1. Data Wujud Perkawis ingkang dipunalami dening Paraga Ira wonten ing Cerbung Tresna Ngumbara

11	<p><i>Sadalan-dalan Ira mikir, kaya didhodhog atine, geneya dheweke kudu main sandiwaro maneh nalika kanca-kancane umyek, prihatin dene guru kok tumindak nerak susila. Kamangka ing batine isin banget, dene laku kang ora bener iku dheweke uga nglakoni.</i></p> <p><i>“Ah, nanging aku rak landhesan tresna. Apa salah wong duweni katresnan?” bengoke batin Ira karo tetep mikir piye carane ngrampungu sakabehane.</i></p>	7/51	Mboten rumaos		✓	√	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan
12	<p><i>“Mas, ayo enggal metu saka hotel, golek hotel liyane wae,” Ira mbisiki Kris karo digeret mlebu kamar.</i></p> <p><i>“Lho, aku wis pesen telung mbengi kok, iki lagi sewengi, ta?” Kris takon kanthi cubriya.</i></p> <p><i>“Ssst, tak kandhani mas, ana kamar sisih kulon kae aku mau ngerti tilas kancaku karo pacare, dudu bojone,” wangsulane Ira bisik-bisik.</i></p> <p><i>“Mengko bengi pindhah yo, mas?” Ira njaluk kanthi banget. Kris ethok-ethok ora nggape, Ira banjur nyedhaki, ngrangkul terus ngarasi pipine Kris sing malah mapan turon karo ethok-etok merem. “Mas, aku diwangsuli sik ta. Apa ra melas nek aku dikonangi dilaporke, terus aku dipecat?” Ira njejeri turon karo tangane ngelus-elus rambute Kris.</i></p>	6/51	Raos ajrih	✓		√	Was sumelang
13	<p><i>“Ah, mengko aku wis sing mbayar hotel. Tenan ya, Mas?” Ira mbaleni luwih kebak pengarep-arep. Kris saya tambah seneng olehe kepingin mbebeda.</i></p> <p><i>“Ora mung kuwi. Syarate wani ora? Nek wani mengko bengi pindhah, nek ra wani ya wis tetep ana kene, mengko malah tak kenalan sisian karo kancamu kae,” kandhane Kris</i></p> <p><i>“Mas? Aja meden-medeni aku ta. Ya wis apa we syarate aku</i></p>	6/51	Raos ajrih	✓		√	Was sumelang

Lampiran 1

Tabel 1. Data Wujud Perkawis ingkang dipunalami dening Paraga Ira wonten ing Cerbung Tresna Ngumbara

	<i>manut angger mengko lunga saka papan iki,” wangsulane Ira karo ndekep Kris.</i>						
14	<i>Ananging kang sumimpen ing atine Ira pancen barang nyalawadi, ora kena nganti keprungu anake. Seminggu kepungkur Kris nelpon kanthi swara groyok, sajak bingung nyritakake yen bojone muntap jalaran wis krungu yen Kris duwe dhemenan sing jarene guru randha anak siji.</i>	7/2	Mikir jero		✓	√	Was sumelang
15	<i>“Awake dhewe rasah ketemuan lan rasah sesambungan dhisik, ya?” swarane Kris sajak sedhih. “Wah, awake dhewe kudu ketemu sik mas. Ora bisa mung terus pedhot ngono wae,” wangsulane Ira kaget. “Aku gek diawasi terus Ir, ora bisa lunga sakepenake,” semauire Kris cekak. Telpon ditutup, lan nganti tekan dina iki wis luwih sepuluh dina, Kris ora bisa ditelpon lan uga ora nelpon. Ira banget anggone nelangsa, sedhih, lan uga nyimpen was sumelang.</i>	7/2	Sereng	✓		√	Was sumelang
16	<i>Rasa sedhih lan nelangsa njalari ora duwe karep memangan, wusanane lara maag kumat maneh nyerang wetenge, malah ketambahan adhem panas, njalari nganti rong dina wiwit Setu awan wingi Ira ora metu seka ngomah.</i>	7/2	Mikir jero		✓	√	Putus asa
17	<i>Ira sing tata lair katon tetep sumringah, njero ati rasane lungkrah, kebak panandhang kang ora entheng kanggone ati kang gothang. Kabeh upaya kanggo nggoleki pawartane Kris ora bisa nemu dalan, malah ning facebook uga wis ora ana, kaya-kaya Kris angslup diulu alun segara</i>	7/2	Mikir jero		✓	√	Putus asa

Lampiran 1

Tabel 1. Data Wujud Perkawis ingkang dipunalami dening Paraga Ira wonten ing Cerbung Tresna Ngumbara

18	<p><i>Atine kaya dijuwing-juwing nganggo lading amarga wis wiwit wingi sore dheweke nampa sms ancaman sing surasane gawe mrinding.</i></p> <p><i>Ana salah siji isine muni, "Bu Guru kok kelakuane kaya lonthe, dolanan bojone liyan." Uga ana sing muni, "Mbok ngilo, anake wis prawan kok isih kluyuran karo lanangan." Ananging sing banget miris olehe nampa iki mau esuk ana SMS sing surasane, "Kapan-kapan aku arep ketemu kowe Bu Guru, arep tak jak lapor menyang kepalamu ben dibina,"</i></p> <p><i>Kabeh SMS mau ora dibales, amarga ora ngerti saka sapa, ananging nilik isine mesthi ana sambung rapete karo sesidheman katresnan antarane dheweke lan Kris.</i></p> <p><i>Mung emane saiki Kris ora bisa dihubungi, njalari Ira kaya kabotan panyangga nanggung perkara tanpa ana sing bisa diajak ngrembug lannimbang rasa.</i></p>	7/2	Raos ajrih	✓		√	Was sumelang
19	<p><i>Dina-dina candhake Ira mung tansah was sumelang, ketir-ketir lan rumangsa ana kang ngancam uripe. Ewa semana, isih kuwat nylamur kanthi tetep makarya kanthi sregep, sengkut, lan tanggung jawab.</i></p> <p><i>Ora aneh yen suwe-suwe awake Ira katon kuru, praupane ora sumringah, sanajan mesem lan gumuyu, ora bisa nutupi yen ana kang sumimpen.</i></p>	7/2	Raos ajrih	✓		√	Was sumelang
20	<p><i>Ira kaget, ananging nyoba diumpetake kanthi esem sing embuh apa jarwane, tangan diulungake aweh salam marang tamu sing gawe pitakonan atine iki.</i></p> <p><i>"Tepungake mbak, aku Rina ibune Rani lan Ndari, bojone Mas Krisnawan," pangucap wong wadon mau tatas canthas.</i></p>	7/51	Sumeh		✓	√	Was sumelang

Lampiran 1

Tabel 1. Data Wujud Perkawis ingkang dipunalami dening Paraga Ira wonten ing Cerbung Tresna Ngumbara

21	<i>Kaya bledheg nyamber ing tengah awan, swarane Rina sing sejatine mung alon, ora nganggo nesu, ora mbengok, ananging wis bisa nyuwek-nyuwek dhadha lan ngobong kupinge Ira. Sawetara wektu Ira ora kumecap, mripate mbrabak, dhadhane kumesar ora karuan nganthi ora bisa ngumpetake kagete. “Inggih, Jeng. Kula Ira,” wangsulane Ira karo ndredheg. Mripate Ira nglirik njaba, karo donga muga-muga ora ana kanca guru sing krungu omongane wong wadon sing lagi mertamu ana ngarepe iki.</i>	7/51	Raos ajrih	✓		√	Was sumelang
22	<i>“Sampeyan kaget ya, kok aku ngerti sapa njenengan?” pitakone Rina alus. Ira mung ndhungkluk bingung kudu piye anggane ngadhepi tamune iki. Yen arep diusir ora pantes, yen ora enggal lunga bisa ngundhang perkara kang banget mbilahi. “Sak kaget-kagetmu, isih kaget aku mbak, nalika ngerti jebul bojoku sing ana ngomah kuthuk, manut, lan ora duwe swara, jebul nduweni tumindak sedheng karo wong ayu, guru sisan, kok bisane sampeyan nglakoni. Endi dununge watak susila kang pantes den tuladha dening para siswa yen kelakuan sampeyan ora tatanan!” omongane Rina nyrocok tanpa bisa diselani.</i>	7/51	Raos ajrih	✓		√	Bingung
23	<i>Ira isih meneng, ora pengin wangsulan, jalaran apa wae kang arep diucapake kabeh mung tiba salah, jalaran, pancen tumindhak ngrusak pager ayu iku salah, pawan apa wae. “Kok meneng wae Mbak, mbok ndongeng sing apik, kaya nek lagi SMS karo Kris kae, apa mesem-mesem kaya gambare sing disimpen ana HP ne bojoku kae,” celathune Rina maneh.</i>	7/51	Rumaos piyambak		✓	√	Keduwung

Lampiran 1

Tabel 1. Data Wujud Perkawis ingkang dipunalami dening Paraga Ira wonten ing Cerbung Tresna Ngumbara

24	<i>Ira lungguh dheleg-dheleg, nyoba ngleremake ati, nampa tamu sing banget ora diarep-arep tekane. Embuh kepriye kedadeane geneya kok Kris malah mbukak wadi sing kudu disimpen rapet, yen perlu suket godhong ora kena krungu.</i>	8/2	Sereng		√	√	Bingung
25	<i>“Cepet ta, mlebu sik, urusan liya pikir mengko!” pambengoke Kris. Tinimbang malah ana sing meruhi, Ira enggal mlebu mobil, ora let suwe wis sapejangong ana jok ngarep, mobil mlaku alon-alon menggok ngiwa</i>	8/2	Raos ajrih	√		√	Was sumelang
26	<i>“Aku arep matur penting sithik, Mas,” celathune Ira tanpa ngrewes guyone Kris “Ngomong apa? Urusan penting apa? Kanggoku ra ana sing luwih penting kajaba ketemu kowe maneh iki,” wangsulane Kris. Ira trima meneng yen Kris wis metu guyonane ngono kuwi, tiwas kesel olehe ngethuprus ora bakal direwes. Sanajan atine ketir-ketir kuwatir yen olehe patemon iki kadenangan karo Rina apa mata pitane.</i>	8/2	Sabar		√	√	Was sumelang
27	<i>“Wis anggep wae Rina kae wong ra waras, rasah digagas,” celathune Kris. “Ananging aku pancen salah, mas. Nresnani bojone liyan, ngrusak bebrayan,” wangsulane Ira wiwit mingseg-mingseg ngampet tangis. “Ora ana tresna kok salah, bebrayanku wis rusak sakdurunge ketemu kowe,” Kris nyaut kanthi swara mantep.</i>	8/2	Rumaos piyambak		√	√	Keduwung
28	<i>“Terus iki aku arep dijak menyang ngendhi, mas? Aku temen-temen wedi lho, yen nganti kadenangan, aku sing bakal ngundhuh perkarane,” Ira takon alon. “Wis rasah digagas sik ta. Aku kangen pengen ketemu, pengen</i>	8/2	Raos ajrih	√		√	Was sumelang

Lampiran 1

Tabel 1. Data Wujud Perkawis ingkang dipunalami dening Paraga Ira wonten ing Cerbung Tresna Ngumbara

	<i>adon asmara karo kowe, titik!” wangsulane Kris ethok-ethok nyentak. Ira mung meneng wae, sanajan atine bingung antarane seneng ananging uga bingung yen nganti Rina ngerti patemon iki.</i>						
29	<i>Dalan jurusan kutha Semarang ora patia macet, sanajan kahanan uga ora laha banget, Ira wiwit ora jenjem, kok nganti tekan Bawen ora menggok utawa leren. Bareng mlebu kutha Ungaran Kris ngenggokake mobil mlebu plataran Hotel Ayu. Wewangunan tingkat lima warna cat ijo ing pinggir dalan. “Mas aku wedi tenan lho,” pambisike Ira</i>	8/51	Raos ajrih	✓		✓	Was sumelang
30	<i>“Yen awake dhewe lunga iki uga diawasi cecunguke bojomu, piye mas?” Ira takon alon-alon nalika Kris wis menyat saka pangkone. “Wis ben. Aku wegah mikir, arep dikonangi, dilaporke, sakarepmu. Sing baku kowe wis ngerti apa isine atiku. Mrene, Ir!” wangsulane Kris mantep.</i>	8/51	Raos ajrih	✓		✓	Was sumelang
31	<i>Hotel Ayu bengi kuwi dadi geger,akeh polisi. Ira lan Kris ora ngerti yen bengi kuwi Rina lan Rani anake wedok sengaja ngluru lungane Kris, nggawa bocah-bocah brandalan sing sasuwene iki dibayar saperlu ngetutake menyang ngendi wae lungane Kris.</i>	9/2	Malu (kisinin)		✓	✓	Bingung

Lampiran 1

Tabel 1. Data Wujud Perkawis ingkang dipunalami dening Paraga Ira wonten ing Cerbung Tresna Ngumbara

32	<i>Kesel pikiran lan kesel awak sasuwene nem sasi ngrampungake urusan karo Rina lan Kris, saiki wis kudu dipupus kanthi nrima, sanajan laraning ati ora bisa ngono bae mari. Putusane paugeran dhinas, Ira didakwa nglanggar tindak nerak susila, lelanyahan karo bojone liyan, uga nglanggar paugeran dhinas sok lunga nalika jam dhinas kanggo urusan sing ora samesthine. Ira kaanggep wus ora pantes entuk sebutan Guru, ora pantes ngadeg ing ngarep kelas, apa maneh mimpin para guru. Sidane Ira entuk paukuman, dicopot minangka Calon Kepala Sekolah, lan mung diwenahi jabatan staf tata usaha ing kantor UPT, ing Kecamatan Sidomulya, adoh saka omahe Seminggu kepungkur atine njola entuk surat pindah tugas, malah prasasat ora kuwat nerusake urip nandhang wirang lan ati kedharang-dharang. Esuk tekan esuk maneh ora ana liya sing dilakoni mung nangis lan teturan ana kamar, ora mangan ora adus.</i>	9/51	Sereng	✓		✓	Keduwung
33	<i>Sing ndadekake nglokro, geneya dheweke ora entuk dadi Guru, ora bisa gojegan karo bocah-bocah, ora bisa rame-rame piknik karo Guru-guru lan kabeh paseduluran sing larang banget regane kanggone Ira. Pepingin dadi Guru kuwi impene wiwit cilik, geneya saiki kudu dipupus. Ira banget anggone nelangsa, geneya urip pisan ora nate begja ing babagan katresnan.</i>	10/2	Sereng	✓	✓		Putus asa
34	<i>Biyen nglakoni bebrayan kanthi panandhang sing abot, sanajan bisa diumpetke marang sapa wae, nganti tumekane pepisahan amarga takdir pangeran. Bareng rumangsa nemu katresnan kang endah, jebul salah, amarga sing ditresnani duweke wong liya.</i>	10/2	Sereng		✓	✓	Keduwung

Lampiran 1

Tabel 1. Data Wujud Perkawis ingkang dipunalami dening Paraga Ira wonten ing Cerbung Tresna Ngumbara

35	<i>Kaya wis ora ana gunane maneh nerusake pakaryan, sanajan tetep entuk bayaran, ora ana paedahe nyambut gawe sing ora kaya pepingine. Durung meneh ngadhepi kanca-kancane sing mesthi wae melu wirang, sanajan Ira dhewe kudhu nyangga panandhang.</i>	10/2	Sereng	✓	✓		Putus asa
36	<i>Ira mlaku ngetutke anake, batine polah rebutan pilihan, atine goreng nimbang sisa tresna sing isih ana lan rasa wedi nemoni eri lan bebondhotan sing luwih perih.</i>	10/2	Sereng	✓		✓	Kuciwa
37	<i>Ananging teleng atine Ira isih goreng, durung bisa aweh wangsulan marang pitakone atine dhewe. Kala-kala wewayangane Kris kumleyang ana ngarepe, enggal dibuwang ben ilang kagawa mega ing angkasa.</i>	10/2	Sereng	✓		✓	Kuciwa

Katrangan :

(✓) : Struktur kapribaden ingkang langkung dominan

(✓) : Konteks psikologis ingkang wonten ing sakiwa-tengenipun

Lampiran 2

Tabel 2. Data panyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

No Data	Kutipan Data	Episode / Kaca	Wujud Perkawis	Paraga ingkang Ndadosaken Perkawis	Panyebab Perkawis	Ket
1	<i>“Adhuh, kok malah njiwit salahku ki apa?” pitakone Kris karo pringisan. “Jare rawuh jam papat, iki wis jam pira?” sengol Ira wangsulan.</i>	1/2	Kuciwa	Kris	Ira sampun dangu ngentosi tekane Kris	Ira menika janjian kaliyan Kris tetepungan jam sekawan, ananging kris telat anggenipun rawuh.
2	<i>“Mung kon ngeterke wae kok ndadak pawadan werna-werna, ya wis suk tak ngajak sapa sing gelem ngeterke,” panyaute Kris ethok-ethok kagol. “Ya pokoke ora seneng, ora kena dolan menyang Merapi karo liyane aku,” Ira nekad wangsulan jujur padha karo isi atine.</i>	1/51	Butarepan (cemburu)	Kris	Ira cemburu dhateng Kris	Ira cemburu bilih Kris dolan kaliyan wanita sanes.
3	<i>“Embuh, Mas. Wiwit sepisanan Mas Kris nelpon aku, swaramu wis gawe horeg atiku, kaya-kaya tekan seprene durung bisa dak lalekake wewayangan pisanan awake dhewe geguyon lewat tilpon kae,” wangsulan Ira karo nyelehake sirah ing pundhake Kris.</i>	2/2	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan	Kris	Ira tresna kaliya priya ingkang sampun kagungan garwa	Kris menika garwanipun wanita sanes, ingkang ndamel horeg manahipun Ira.

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

4	<i>Ubal ing asmara sing mula bukane mung merga krungu swarane, kaya-kaya wis ngobong nalare Ira. Ing njero atine mung ana rasa pasrah, kepingin nyecep endahing asmara kang kaya dene udan ing mangsa ketiga. Sasuwene patang taun dadi randha anak siji, Ira bisa njaga saka godha lan maneka warna lelemeran kang ora pantes dilakoni. Ananging embuh apa kang njalari, nalika pirang sasi kepungkur tetepungan karo Kris, banjur sok gojegan ana telpon, Ira kaya dene nemu kanca kanggo ngleremake kabeh panandhang, kalebu rasa ngelak katresnan kang wis ora bisa dikendheli. Apa maneh bareng bisa sapejagong, ubaling asmara sangsaya ndadra, meruhi jebul Kris dedeg piadege gagah, eseme pait madu, kulite sawo mateng, wis sarwa agawe ora kuwawa endha.</i>	2/2	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan	Kris	Ira tresna kaliya priya ingkang sampun kagungan garwa	Ira minangka statusipun randha, kagodha kepengen ngraosaken endahing asmara kaliyan Kris
5	<i>“Kowe keduwung Ira? dingapura ya?” pitakone Kris “Ora, Mas!” wangsulane Ira karo gedheg “Kok tangismu nganti kaya ngono?” “Aku marem lan trenyuh, durung nate aku diseneng-senengake priya kaya kowe nyenengake aku iki mau, mas. Aku kelingan larane ati dicidrani bojoku mbiyen,”</i>	2/51	Kuciwa	Bardi	Ira kemutan nalika dipunsiya-siya kaliyan Bardi	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

	<i>wangsulane Ira polos.</i>					
6	<i>Sanajan jejer guru sing ngesuhi pawongan kang pantes tinuladha, Ira kaya wis lali purwaduksina. Gedhene katresnan, ngelake jiwa, lan tipise iman, njalari Ira pinter banget dadi paraga kembang plastik, endah ananging palsu, ora ana arum lan segere.</i>	3/2	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan	Kris	Ira tresna kaliya priya ingkang sampun kagungan garwa	Ira menika jejeripun guru ingkang tinuladha, ngraosaken katresnan kaliyan garwanipun wanita sanes saengga ndadosaken ira pinter sandiwara.
7	<i>Urip dadi randha kebak penggodha, lan wewayangan nalika omah-omah tansah disiya-siya bojone kaya dene kalodhangan iki arep males kahanan, pengin mbayar lara lapa, ora maelu wong lanang sing ditresnani isih duwe anak bojo.</i>	3/2	Kuciwa	Bardi	Ira kemutan nalika dipunsiya-siya kaliyan Bardi	
8	<i>“Lhah, kowe sing kudune dadi tuladha laku apik, malah ketemu aku wong sing ora duwe trapsila. Kowe katut nerak pager merga nuruti aku sing ora entuk katresnan saka bojo,” celathune Kris “Ora, mas. Aku dhewe sing luput, ora merga mas Kris. Aku pancen salah nerjang pager ayu, jalaran awake dhewe ketemu nalika padha-padha bungah butuh kanca kanggo ngasok rasa lan golek tamba,” wangsulane Ira ngampet nangis.</i>	5/2	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan	Kris	Ira ngerusak pager ayu	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

9	<i>“Wis puluh-puluh bejane mas, aku lan kowe iki. Urip pisan wae ora bisa ngrasakake katresnan sing jare endah. Biyen nalika isih duwe bojo, dina-dina aku mung kaya batur manut miturut karepe bojo, lan lagi ngerti yen sejatine bojoku ora tresna aku, bareng wis sepuluh taun omah-omah, semono uga mas Kris diprawasa panguwasane bojo sing pancen bisa nguripi kanthi bandhane tinggalan wong tuwane,”</i> panggresulane Ira Kanthi ngampet luh sing arep tumetes, Ira mbaleni crita yen rasa lara olehe diapusi lan dikhianati dening bojone satuhu angel ilange.	5/2	Kuciwa	Bardi	Ira kemutan nalika dipunsiya-siya kaliyan Bardi	
10	<i>Njero atine sing paling bening sejatine dheweke isin nglakoni patrap kang cengkah karo kamulyane drajat minangka guru. Kabeh pangucap lan pitutur kang tansah diwulangake marang para muride kaya-kaya mbengung ana kupinge, ndhodhog jantung sing dumadakan rasane nyeri, linu lan atine keranta-ranta.</i>	7/2	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan	Kris	Ira tresna kaliya priya ingkang sampun kagungan garwa	Minangka guru ira nglampahi patrapan ingkang mboten pas drajat kamulyane ingkang tinuladha tumrap muride.

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

11	<i>Sadalan-dalan Ira mikir, kaya didhodhog atine, geneya dheweke kudu main sandiwara maneh nalika kanca-kancane umyek, prihatin dene guru kok tumindak nerak susila. Kamangka ing batine isin banget, dene laku kang ora bener iku dheweke uga nglakoni. “Ah, nanging aku rak landhesan tresna. Apa salah wong duweni katresnan?” bengoke batin Ira karo tetep mikir piye carane ngrampungni sakabehane.</i>	7/51	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan	Kris	Ira tresna kaliya priya ingkang sampun kagungan garwa	Ira kedhah main sandiwara amargi ngraosaken katresnan ingkang lepat.
----	--	------	--	------	---	--

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

12	<p><i>“Mas, ayo enggal metu saka hotel, golek hotel liyane wae,” Ira mbisiki Kris karo digeret mlebu kamar.</i></p> <p><i>“Lho, aku wis pesen telung mbengi kok, iki lagi sewengi, ta?” Kris takon kanthi cubriya.</i></p> <p><i>“Ssst, tak kandhani mas, ana kamar sisih kulon kae aku mau ngerti tilas kancaku karo pacare, dudu bojone,” wangsulane Ira bisik-bisik.</i></p> <p><i>“Mengko bengi pindhah yo, Mas?” Ira njaluk kanthi banget. Kris ethok-ethok ora nggape, Ira banjur nyedhaki, ngrangkul terus ngarasi pipine Kris sing malah mapan turon karo ethok-ethok merem. “Mas, aku diwangsul sik ta. Apa ra melas nek aku dikonangi dilaporke, terus aku dipecat?” Ira njejeri turon karo tangane ngelus-elus rambute Kris.</i></p>	6/51	Was sumelang	Kris	Ira kwatos bilih kewanguran	
13	<p><i>“Ah, mengko aku wis sing mbayar hotel. Tenan ya, Mas?” Ira mbaleni luwih kebak pengarep-arep. Kris saya tambah seneng olehe kepingin mbebeda.</i></p> <p><i>“Ora mung kuwi. Syarate wani ora? Nek wani mengko bengi pindhah, nek ra wani ya wis tetep ana kene, mengko malah tak kenalan sisian karo kancamu kae,” kandhane Kris</i></p>	6/51	Was sumelang	Kris	Ira kwatos bilih kewanguran	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

	<i>“Mas? Aja meden-medeni aku ta. Ya wis apa we syarate aku manut angger mengko lunga saka papan iki,” wangsulane Ira karo ndekep Kris.</i>					
14	<i>Ananging kang sumimpen ing atine Ira pancen barang nyalawadi, ora kena nganti keprungu anake. Seminggu kepungkur Kris nelpon kanthi swara groyok, sajak bingung nyritakake yen bojone muntap jalaran wis krungu yen Kris duwe dhemenan sing jarene guru randha anak siji.</i>	7/2	Was sumelang	Kris	Ira kwatos bilih kewanguran	
15	<i>“Awake dhewe rasah ketemuan lan rasah sesambungan dhisik, ya?” swarane Kris sajak sedhih. “Wah, awake dhewe kudu ketemu sik mas. Ora bisa mung terus pedhot ngono wae,” wangsulane Ira kaget. “Aku gek diawasi terus Ir, ora bisa lunga sakepenake,” semasure Kris cekak. Telpon ditutup, lan nganti tekan dina iki wis luwih sepuluh dina, Kris ora bisa ditelpon lan uga ora nelpon. Ira banget anggone nelangsa, sedhih, lan uga nyimpen was sumelang.</i>	7/2	Was sumelang	Kris	Kris angslup tanpa jejak	
16	<i>Rasa sedhih lan nelangsa njalari ora duwe karep memangan, wusanane lara maag kumat</i>	7/2	Putus asa	Kris	Ira nandhang lara brangta	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

	<i>maneh nyerang wetenge, malah ketambahan adhem panas, njalari nganti rong dina wiwit Setu awan wingi Ira ora metu seka ngomah.</i>					
17	<i>Ira sing tata lair katon tetep sumringah, njero ati rasane lungkrah, kebak panandhang kang ora entheng kanggone ati kang gothang. Kabeh upaya kanggo nggoleki pawartane Kris ora bisa nemu dalan, malah ning facebook uga wis ora ana, kaya-kaya Kris angslup diulu alun segara</i>	7/2	Putus asa	Kris	Kris angslup tanpa jejak.	
18	<i>Atine kaya dijuwing-juwing nganggo lading amarga wis wiwit wingi sore dheweke nampa sms ancaman sing surasane gawe mrinding. Ana salah siji isine muni, "Bu Guru kok kelakuane kaya lonthe, dolanan bojone liyan." Uga ana sing muni, "Mbok ngilo, anake wis prawan kok isih kluyuran karo lanangan." Ananging sing banget miris olehe nampa iki mau esuk ana SMS sing surasane, "Kapan-kapan aku arep ketemu kowe Bu Guru, arep tak jak lapor menyang kepalamu ben bina," Kabeh SMS mau ora dibales, amarga ora ngerti saka sapa, ananging nilik isine mesthi ana sambung rapete karo sesidheman katresnan antarane dheweke lan Kris.</i>	7/2	Was sumelang	Rina	Ira kwatos bilih kewanguran	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

	<i>Mung emane saiki Kris ora bisa dihubungi, njalari Ira kaya kabotan panyangga nanggung perkara tanpa ana sing bisa diajak ngrembug lan nimbang rasa.</i>					
19	<i>Dina-dina candhake Ira mung tansah was sumelang, ketir-ketir lan rumangsa ana kang ngancam uripe. Ewa semana, isih kuwat nylamur kanthi tetep makarya kanthi sregep, sengkut, lan tanggung jawab. Ora aneh yen suwe-suwe awake Ira katon kuru, praupane ora sumringah, sanajan mesem lan gumuyu, ora bisa nutupi yen ana kang sumimpen.</i>	7/2	Was sumelang	Kris/Rina	Ira kwatos bilih kewanguran	
20	<i>Ira kaget, ananging nyoba diumpetake kanthi esem sing embuh apa jarwane, tangan diulungake aweh salam marang tamu sing gawe pitakonan atine iki. “Tepungake mbak, aku Rina ibune Rani lan Ndari, bojone Mas Krisnawan,” pangucap wong wadon mau tatas canthas.</i>	7/51	Was sumelang	Rina	Ira kaget nalika tamu menika Rina.	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

21	<p><i>Kaya bledheg nyamber ing tengah awan, swarane Rina sing sejatine mung alon, ora nganggo nesu, ora mbengok, ananging wis bisa nyuwek-nyuwek dhadha lan ngobong kupinge Ira.</i></p> <p><i>Sawetara wektu Ira ora kumecap, mripate mbrabak, dhadhane kumesar ora karuan nganthi ora bisa ngumpetake kagete.</i></p> <p><i>“Inggih, Jeng. Kula Ira,” wangsulane Ira karo ndredeg.</i></p> <p><i>Mripate Ira nglirik njaba, karo donga muga-muga ora ana kanca guru sing krungu omongane wong wadon sing lagi mertamu ana ngarepe iki.</i></p>	7/51	Was sumelang	Rina	Ira kwatos bilih kewanguran	
22	<p><i>“Sampeyan kaget ya, kok aku ngerti sapa njenengan?” pitakone Rina alus</i></p> <p><i>Ira mung ndhungkluk bingung kudu piye anggane ngadhepi tamune iki. Yen arep diusir ora pantes, yen ora enggal lunga bisa ngundhang perkara kang banget mbilaheni.</i></p> <p><i>“Sak kaget-kagetmu, isih kaget aku mbak, nalika ngerti jebul bojoku sing ana ngomah kuthuk, manut, lan ora duwe swara, jebul nduweni tumindhak sedheng karo wong ayu, guru sisan, kok bisane sampeyan nglakoni.</i></p> <p><i>Endi dununge watak susila kang pantes den</i></p>	7/51	Bingung	Rina	Ira kaget nalika tamu menika Rina	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

	<i>tuladha dening para siswa yen kelakuan sampeyan ora tatanan!” omongane Rina nyrocos tanpa bisa diselani.</i>					
23	<i>Ira isih meneng, ora pengin wangsulan, jalaran apa wae kang arep diucapake kabeh mung tiba salah, jalaran, pancen tumindhak ngrusak pager ayu iku salah, pawan apa wae. “Kok meneng wae Mbak, mbok ndongeng sing apik, kaya nek lagi SMS karo Kris kae, apa mesem-mesem kaya gambare sing disimpen ana HP ne bojoku kae,” celathune Rina maneh.</i>	7/51	Keduwung	Rina	Ira ngrusak pager ayu	
24	<i>Ira lungguh dheleg-dheleg, nyoba ngleremake ati, nampa tamu sing banget ora diarep-arep tekane. Embuh kepriye kedadeane geneya kok Kris malah mbukak wadi sing kudune sumimpen rapet, yen perlu suket godhong ora kena krungu.</i>	8/2	Bingung	Rina	Ira kaget nalika tamu menika Rina.	
25	<i>“Cepet ta, mlebu sik, urusan liya pikir mengko!” pambengoke Kris. Tinimbang malah ana sing meruhi, Ira enggal mlebu mobil, ora let suwe wis sapejangong ana jok ngarep, mobil mlaku alon-alon menggok ngiwa</i>	8/2	Was sumelang	Kris/Rina	Ira kwatos bilih kewanguran.	
26	<i>“Aku arep matur penting sithik, Mas,” celathune Ira tanpa ngrewes guyone Kris</i>	8/2	Was sumelang	Kris/Rina	Ira kwatos bilih	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

	<i>“Ngomong apa? Urusan penting apa? Kanggoku ra ana sing luwih penting kajaba ketemu kowe maneh iki,” wangsulane Kris. Ira trima meneng yen Kris wis metu guyonane ngono kuwi, tiwas kesel olehe ngethuprus ora bakal direwes. Sanajan atine ketir-ketir kuwatir yen olehe patemon iki kadenangan karo Rina apa mata pitane.</i>				kewanguran	
27	<i>“Wis anggep wae Rina kae wong ra waras, rasah digagas,” celathune Kris. “Ananging aku pancen salah, mas. Nresnani bojone liyan, ngrusak bebrayan,” wangsulane Ira wiwit mingseg-mingseg ngampet tangis. “Ora ana tresna kok salah, bebrayanku wis rusak sakdurunge ketemu kowe,” Kris nyaut kanthi swara mantep</i>	8/2	Keduwung	Kris/Rina	Ira ngrusak pager ayu	
28	<i>“Terus iki aku arep dijak menyang ngendhi, mas? Aku temen-temen wedi lho, yen nganti kadenangan, aku sing bakal ngundhuh perkarane,” Ira takon alon. “Wis rasah digagas sik ta. Aku kangen pengin adon asmara karo kowe, titik!” wangsulane Kris ethok-ethok nyentak.</i>	8/2	Was sumelang	Kris	Ira kwatos bilih kewanguran	
29	<i>Dalan jurusan kutha Semarang ora patio macet, sanajan kahanan uga ora laha banget, Ira wiwit ora jenjem, kok nganti tekan Bawen</i>	8/51	Was sumelang	Kris/Rina	Ira kwatos bilih kewanguran	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

	<i>ora menggok utawa leren. Bareng mlebu kutha Ungaran Kris ngenggokake mobil mlebu plataran Hotel Ayu. Wewangunan tingkat lima warna cat ijo ing pinggir dalan. “Mas aku wedi tenan lho,” pambisike Ira</i>					
30	<i>“Yen awake dhewe lunga iki uga diawasi cecunguke bojomu, piye mas?” Ira takon alon-alon nalika Kris wis menyang saka pangkone. “Wis ben. Aku wegah mikir, arep dikonangi, dilaporke, sakarepmu. Sing baku kowe wis ngerti apa isine atiku. Mrene, Ir!” wangsulane Kris mantep.</i>	8/51	Was sumelang	Kris/Rina	Ira kwatos bilih kewanguran	
31	<i>Hotel Ayu bengi kuwi dadi geger, akeh polisi. Ira lan Kris ora ngerti yen bengi kuwi Rina lan Rani anake wedok sengaja ngluru lungane Kris, nggawa bocah-bocah brandalan sing sasuwene iki dibayar saperlu ngetutake menyang ngendi wae lungane Kris.</i>	9/2	Bingung	Rina	Ira lan Kris kewanguran dados geger amargi wonten polisi.	
32	<i>Kesel pikiran lan kesel awak sasuwene nem sasi ngrampungake urusan karo Rina lan Kris, saiki wis kudu dipupus kanthi nrima, sanajan laraning ati ora bisa ngono bae mari. Putusane paugeran dhinas, Ira didakwa nglanggar tindak nerak susila, lelanyahan karo bojone liyan, uga nglanggar paugeran</i>	9/51	Keduwung	Kris/Rina	Ira pikantuk surat putusan saking Dinas	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

	<i>dhinas sok lunga nalika jam dhinas kanggo urusan sing ora samesthine. Ira kaanggep wus ora pantes entuk sebutan Guru, ora pantes ngadeg ing ngarep kelas, apa maneh mimpin para guru. Sidane Ira entuk paukuman, dicopot minangka Calon Kepala Sekolah, lan mung diwenahi jabatan staf tata usaha ing kantor UPT, ing Kecamatan Sidomulya, adoh saka omahe Seminggu kepungkur atine njola entuk surat pindah tugas, malah prasasat ora kuwat nerusake urip nandhang wirang lan ati kedharang-dharang. Esuk tekan esuk maneh ora ana liya sing dilakoni mung nangis lan teturan ana kamar, ora mangan ora adus.</i>					
33	<i>Sing ndadekake nglokro, geneya dheweke ora entuk dadi Guru, ora bisa gojegan karo bocah-bocah, ora bisa rame-rame piknik karo Guru-guru lan kabeh paseduluran sing larang banget regane kanggone Ira. Pepingin dadi Guru kuwi impene wiwit cilik, geneya saiki kudu dipupus. Ira banget anggone nelangsa, geneya urip pisan ora nate begja ing babagan katresnan.</i>	10/2	Putus asa	Kris	Ira sampun mboten saged dados guru	
34	<i>Biyen nglakoni bebrayan kanthi panandhang sing abot, sanajan bisa diumpetke marang</i>	10/2	Keduwung	Kris	Ira kuciwa nglampahi	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab perkawis ingkang dipunalami dening paraga Ira wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

	<i>sapa wae, nganti tumekane pepisahan amarga takdir pangeran. Bareng rumangsa nemu katresnan kang endah, jebul salah, amarga sing ditresnani duweke wong liya.</i>				katresnan ingkang semu.	
35	<i>Kaya wis ora ana gunane maneh nerusake pakaryan, sanajan tetep entuk bayaran, ora ana paedahe nyambut gawe sing ora kaya pepingine. Durung meneh ngadhepi kanca-kancane sing mesthi wae melu wirang, sanajan Ira dhewe kudhu nyangga panandhang.</i>	10/2	Putus asa	Kris	Ira sampun mboten saged dados guru	
36	<i>Ira mlaku ngetutke anake, batine polah rebutan pilihan, atine goreng nimbang sisa tresna sing isih ana lan rasa wedi nemoni eri lan bebondhotan sing luwih perih.</i>	10/2	Kuciwa	Kris	Ira ngraosaken bingung kaliyan rasa tresnanipun dhateng Kris.	
37	<i>Ananging teleng atine Ira isih goreng, durung bisa aweh wangsulan marang pitakone atine dhewe. Kala-kala wewayangane Kris kumleyang ana ngarepe, enggal dibuwang ben ilang kagawa mega ing angkasa.</i>	10/2	Kuciwa	Kris	Ira ngraosaken bingung kaliyan rasa tresnanipun dhateng Kris.	

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Ira kangge ngrampungu perkawis ingkang dipunalami wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

No Data	Kutipan Data	Episode / Kaca	Wujud Perkawis	Usaha Kangge Ngrampungaken	Konteks Cariyos
1	<i>“Adhuh, kok malah njiwit salahku ki apa?” pitakone Kris karo pringisan. “Jare rawuh jam papat, iki wis jam pira?” sengol Ira wangsulan.</i>	1/2	Kuciwa	Rasionalisasi	Ngendelaken sikap nepati janji
2	<i>“Mung kon ngeterke wae kok ndadak pawadan werna-werna, ya wis suk tak ngajak sapa sing gelem ngeterke,” panyaute Kris ethok-ethok kagol. “Ya pokoke ora seneng, ora kena dolan menyang Merapi karo liyane aku,” Ira nekad wangsulan jujur padha karo isi atine.</i>	1/51	Butarepan (Cemburu)	Rasionalisasi	Butarepan kaliyan Kris
3	<i>“Embuh, Mas. Wiwit sepisanan Mas Krisnelpon aku, swaramu wis gawe horeg atiku, kaya-kaya tekan seprene durung bisa dak lalekake wewayangan pisanan awake dhewe geguyon lewat tilpon kae,” wangsulan Ira karo nyelehake sirah ing pundhake Kris.</i>	2/2	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan	Represi	Menekan salah satunggaling pangraos.

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Ira kangge ngrampungni perkawis ingkang dipunalami wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

4	<i>Ubaling asmara sing mula bukane mung merga krungu swarane, kaya-kaya wis ngobong nalare Ira. Ing njero atine mung ana rasa pasrah, kepingin nyecep endahing asmara kang kaya dene udan ing mangsa ketiga. Sasuwene patang taun dadi randha anak siji, Ira bisa njaga saka godha lan maneka warna lelemeran kang ora pantes dilakoni. Ananging embuh apa kang njalari, nalika pirang sasi kepungkur tetepungan karo Kris, banjur sok gojegan ana telpon, Ira kaya dene nemu kanca kanggo ngleremake kabeh panandhang, kalebu rasa ngelak katresnan kang wis ora bisa dikendheli. Apa maneh bareng bisa sapejagong, ubaling asmara sangsaya ndadra, meruhi jebul Kris dedeg piadege gagah, eseme pait madu, kulite sawo mateng, wis sarwa agawe ora kuwawa endha.</i>	2/2	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan		
5	<i>“Kowe keduwung Ira? dingapura ya?” pitakone Kris “Ora, Mas!” wangsulane Ira karo gedheg “Aku marem lan trenyuh, durung nate aku diseneng-senengake priya kaya kowe nyenengake aku iki mau, mas. Aku kelingan larane ati dicidrani bojoku mbiyen,” wangsulane Ira polos.</i>	2/51	Kuciwa		
6	<i>Sanajan jejer guru sing ngesuhi pawongan kang pantes tinuladha, Ira kaya wis lali purwaduksina. Gedhene katresnan, ngelake jiwa, lan tipise iman, njalari Ira pinter banget dadi paraga kembang plastik, endah ananging palsu, ora ana arum lan segere.</i>	3/2	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan	Regresi	Dados kados dene wanita ingkang purwaduksina.

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Ira kangge ngrampungni perkawis ingkang dipunalami wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

7	<i>Urip dadi randha kebak penggodha, lan wewayangan nalika omah-omah tansah disiya-siya bojone kaya dene kalodhangan iki arep males kahanan, pengin mbayar lara lapa, ora maelu wong lanang sing ditresnani isih duwe anak bojo.</i>	3/2	Kuciwa	Agresi	Kris dados panglipur manah.
8	<i>“Lha, kowe sing kudune dadi tuladha laku apik, malah ketemu aku wong sing ora duwe trapsila. Kowe katut nerak pager merga nuruti aku sing ora entuk katresnan saka bojo,” celathune Kris alon. “Ora, mas. Aku dhewe sing luput, ora merga mas Kris. Aku pancen salah nerjang pager ayu, jalaran awake dhewe ketemu nalika padha-padha bungah butuh kanca kanggo ngasok rasa lan golek tamba,” wangsulane Ira ngampet nangis.</i>	5/2	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan	Rasionalisasi	Emut kaliyan tumindakipun.
9	<i>“Wis puluh-puluh bejane mas, aku lan kowe iki. Urip pisan wae ora bisa ngrasakake katresnan sing jare endah. Biyen nalika isih duwe bojo, dina-dina aku mung kaya batur manut miturut karepe bojo, lan lagi ngerti yen sejatine bojoku ora tresna aku, bareng wis sepuluh taun omah-omah, semono uga mas Kris diprawasa panguwasane bojo sing pancen bisa nguripi kanthi bandhane tinggalan wong tuwane,” panggresulane Ira Kanthi ngampet luh sing arep tumetes, Ira mbaleni crita yen rasa lara olehe diapusi lan dikhianati dening bojone satuhu angel ilange.</i>	5/2	Kuciwa	Apatis	Asikep pasrah.

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Ira kangge ngrampung ingkang dipunalami wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

10	<i>Njero atine sing paling bening sejatine dheweke isin nglakoni patrap kang cengkah karo kamulyane drajat minangka guru. Kabeh pangucap lan pitutur kang tansah diwulangake marang para muride kaya-kaya mbengung ana kupinge, ndhodhog jantungge sing dumadakan rasane nyeri, linu lan atine keranta-ranta.</i>	7/2	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan	Represi	Emut kaliyan tumindakipun.
11	<i>Sadalan-dalan Ira mikir, kaya didhodhog atine, geneya dheweke kudu main sandiwara maneh nalika kanca-kancane umyek, prihatin dene guru kok tumindak nerak susila. Kamangka ing batine isin banget, dene laku kang ora bener iku dheweke uga nglakoni. “Ah, nanging aku rak landhesan tresna. Apa salah wong duweni katresnan?” bengoke batin Ira karo tetep mikir piye carane ngrampung ing sakabehane.</i>	7/51	Ngraosaken katresnan saking perselingkuhan	Proyeksi	Narima kasunyatan ingkang mboten dipunkajengaken

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Ira kangge ngrampung ingkang dipunalami wonten ing cerbung Tresna Ngumbara

12	<p><i>“Mas, ayo enggal metu saka hotel, golek hotel liyane wae,” Ira mbisiki Kris karo digeret mlebu kamar.</i></p> <p><i>“Lho, aku wis pesen telung mbengi kok, iki lagi sewengi, ta?” Kris takon kanthi cubriya.</i></p> <p><i>“Ssst, tak kandhani mas, ana kamar sisih kulon kae aku mau ngerti tilas kancaku karo pacare, dudu bojone,” wangsulane Ira bisik-bisik.</i></p> <p><i>“Mengko bengi pindhah yo, mas?” Ira njaluk kanthi banget. Kris ethok-ethok ora nggape, Ira banjur nyedhaki, ngrangkul terus ngarasi pipine Kris sing malah mapan turon karo ethok-etok merem. “Mas, aku diwangsul sik ta. Apa ra melas nek aku dikonangi dilaporke, terus aku dipecat?” Ira njejeri turon karo tangane ngelus-elus rambute Kris.</i></p>	6/51	Was sumelang	Pengalihan	Pindah papan.
13	<p><i>“Ah, mengko aku wis sing mbayar hotel. Tenan ya, Mas?” Ira mbaleni luwih kebak pengarep-arep. Kris saya tambah seneng olehe kepingin mbebeda.</i></p> <p><i>“Ora mung kuwi. Syarate wani ora? Nek wani mengko bengi pindhah, nek ra wani ya wis tetep ana kene, mengko malah tak kenalan sisian karo kancamu kae,” kandhane Kris</i></p> <p><i>“Mas? Aja meden-medeni aku ta. Ya wis apa we syarate aku manut angger mengko lunga saka papan iki,” wangsulane Ira karo ndekep Kris.</i></p>	6/51	Was sumelang		
14	<p><i>Ananging kang sumimpen ing atine Ira pancen barang nyalawadi, ora kena nganti keprungu anake. Seminggu kepungkur Kris nelpon kanthi swara groyok, sajak bingung</i></p>	7/2	Was sumelang		

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Ira kangge ngrampungni perkawis ingkang dipunalami wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

	<i>nyritakake yen bojone muntap jalaran wis krungu yen Kris duwe dhemenan sing jarene guru randha anak siji.</i>				
15	<p><i>“Awake dhewe rasah ketemuan lan rasah sesambungan dhisik, ya?” swarane Kris sajak sedhih.</i></p> <p><i>“Wah, awake dhewe kudu ketemu sik mas. Ora bisa mung terus pedhot ngono wae,” wangsulane Ira kaget.</i></p> <p><i>“Aku gek diawasi terus Ir, ora bisa lunga sakepenake,” semature Kris cekak.</i></p> <p><i>Telpon ditutup, lan nganti tekan dina iki wis luwih sepuluh dina, Kris ora bisa ditelpon lan uga ora nelpon. Ira banget anggone nelangsa, sedhih, lan uga nyimpen was sumelang..</i></p>	7/2	Was sumelang	Agresi	Males kaliyan tumindakipun Kris ingkang anglup tanpa jejak
16	<i>Rasa sedhih lan nelangsa njalari ora duwe karep memangan, wusanane lara maag kumat maneh nyerang wetenge, malah ketambahan adhem panas, njalari nganti rong dina wiwit Setu awan wingi Ira ora metu seka ngomah.</i>	7/2	Putus asa		
17	<i>Ira sing tata lair katon tetep sumringah, njero ati rasane lungkrah, kebak panandhang kang ora entheng kanggone ati kang gothang. Kabeh upaya kanggo nggoleki pawartane Kris ora bisa nemu dalan, malah ning facebook uga wis ora ana, kaya-kaya Kris anglup diulu alun segara</i>	7/2	Putus asa	Agresi	Pasrah anggenipun Ira pados pawartosipun Kris

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Ira kangge ngrampungni perkawis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Tresna Ngumbara

18	<p><i>Atine kaya dijuwing-juwing nganggo lading amarga wis wiwit wingi sore dheweke nampa sms ancaman sing surasane gawe mrinding.</i></p> <p><i>Ana salah siji isine muni, "Bu Guru kok kelakuane kaya lonthe, dolanan bojone liyan." Uga ana sing muni, "Mbok ngilo, anake wis prawan kok isih kluyuran karo lanangan."</i></p> <p><i>Ananging sing banget miris olehe nampa iki mau esuk ana SMS sing surasane, "Kapan-kapan aku arep ketemu kowe Bu Guru, arep tak jak lapor menyang kepalamu ben bina,"</i></p> <p><i>Kabeh SMS mau ora dibales, amarga ora ngerti saka sapa, ananging nilik isine mesthi ana sambung rapete karo sesidheman katresnan antarane dheweke lan Kris.</i></p> <p><i>Mung emane saiki Kris ora bisa dihubungi, njalari Ira kaya kabotan panyangga nanggung perkara tanpa ana sing bisa diajak ngrembug lannimbang rasa.</i></p>	7/2	Was sumelang	Agresi	Males kaliyan tumindakipun Kris ingkang angslup tanpa jejak
19	<p><i>Dina-dina candhake Ira mung tansah was sumelang, ketir-ketir lan rumangsa ana kang ngancam uripe. Ewa semana, isih kuwat nylamur kanthi tetep makarya kanthi sregep, sengkut, lan tanggung jawab.</i></p> <p><i>Ora aneh yen suwe-suwe awake Ira katon kuru, praupane ora sumringah, sanajan mesem lan gumuyu, ora bisa nutupi yen ana kang sumimpen.</i></p>	7/2	Was sumelang	Apatis	Narima kasunyatan ingkang mboten dipunkajengaken amargi emut kaliyan tumindakipun.
20	<p><i>Ira kaget, ananging nyoba diumpetake kanthi esem sing embuh apa jarwane, tangan diulungake aweh salam marang tamu sing gawe pitakonan atine iki.</i></p>	7/51	Was sumelang		

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Ira kangge ngrampungni perkawis ingkang dipunalami wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

	<i>“Tepungake mbak, aku Rina ibune Rani lan Ndari, bojone Mas Krisnawan,” pangucape wong wadon mau tatas canthas.</i>				
21	<p><i>Kaya bledheg nyamber ing tengah awan, swarane Rina sing sejatine mung alon, ora nganggo nesu, ora mbengok, ananging wis bisa nyuwek-nyuwek dhadha lan ngobong kupinge Ira.</i></p> <p><i>Sawetara wektu Ira ora kumecap, mripate mbrabak, dhadhane kumesar ora karuan nganthi ora bisa ngumpetake kagete.</i></p> <p><i>“Inggih, Jeng. Kula Ira,” wangsulane Ira karo ndredheg.</i></p> <p><i>Mripate Ira nglikir njaba, karo donga muga-muga ora ana kanca guru sing krungu omongane wong wadon sing lagi mertamu ana ngarepe iki.</i></p>	7/51	Was sumelang	Apatis	Asikep pasrah dumateng Gusti
22	<p><i>“Sampeyan kaget ya, kok aku ngerti sapa njenengan?” pitakone Rina alus.</i></p> <p><i>Ira mung ndhungkluk bingung kudu piye anggane ngadhepi tamune iki. Yen arep diusir ora pantes, yen ora enggal lunga bisa ngundhang perkara kang banget mbilaheni.</i></p> <p><i>“Sak kaget-kagetmu, isih kaget aku mbak, nalika ngerti jebul bojoku sing ana ngomah kuthuk, manut, lan ora duwe swara, jebul nduweni tumindak sedheng karo wong ayu, guru sisan, kok bisane sampeyan nglakoni. Endi dununge watak susila kang pantes den tuladha dening para siswa yen kelakuan sampeyan ora tatanan!” omongane Rina nyrocos tanpa bisa</i></p>	7/51	Bingung	Apatis	Asikep pasrah menapa kemawon ingkang badhe kedadosan

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Ira kangge ngrampungni perkawis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Tresna Ngumbara

	<i>diselani.</i>				
23	<i>Ira isih meneng, ora pengin wangsulan, jalaran apa wae kang arep diucapake kabeh mung tiba salah, jalaran, pancen tumindhak ngrusak pager ayu iku salah, pawan apa wae. “Kok meneng wae Mbak, mbok ndongeng sing apik, kaya nek lagi SMS karo Kris kae, apa mesem-mesem kaya gambare sing disimpen ana HP ne bojoku kae,” celathune Rina maneh.</i>	7/51	Keduwung	Apatis	Asikep pasrah menapa kemawon ingkang badhe kedadosan
24	<i>Ira lungguh dheleg-dheleg, nyoba ngleremake ati, nampa tamu sing banget ora diarep-arep tekane. Embuh kepriye kedadeane geneya kok Kris malah mbukak wadi sing kudu disimpen rapet, yen perlu suket godhong ora kena krungu.</i>	8/2	Bingung	Proyeksi	Bingung dhateng Kris amargi mbikak wadi.
25	<i>“Cepet ta, mlebu sik, urusan liya pikir mengko!” pambengoke Kris. Tinimbang malah ana sing meruhi, Ira enggal mlebu mobil, ora let suwe wis sapejangong ana jok ngarep, mobil mlaku alon-alon menggok ngiwa</i>	8/2	Was sumelang		
26	<i>“Aku arep matur penting sithik, Mas,” celathune Ira tanpa ngrewes guyone Kris “Ngomong apa? Urusan penting apa? Kanggoku ra ana sing luwih penting kajaba ketemu kowe maneh iki,” wangsulane Kris. Ira trima meneng yen Kris wis metu guyonane ngono kuwi, tiwas kesel olehe ngethuprus ora bakal direwes. Sanajan</i>	8/2	Was sumelang	Rasionalisasi	Males kaliyan guyonan Kris

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Ira kangge ngrampungni perkawis ingkang dipunalami wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

	<i>atine ketir-ketir kuwatir yen olehe patemon iki kadenangan karo Rina apa mata pitane.</i>				
27	<p><i>“Wis anggep wae Rina kae wong ra waras, rasah digagas,” celathune Kris.</i></p> <p><i>“Ananging aku pancen salah, mas. Nresnani bojone liyan, ngrusak bebrayan,” wangsulane Ira wiwit mingseg-mingseg ngampet tangis.</i></p> <p><i>“Ora ana tresna kok salah, bebrayanku wis rusak sakdurunge ketemu kowe,” Kris nyaut kanthi swara mantep.</i></p>	8/2	Keduwung	Reaksi formasi	Emut kaliyan tumindakipun nerak susila
28	<p><i>“Terus iki aku arep dijak menyang ngendhi, mas? Aku temen-temen wedi lho, yen nganti kadenangan, aku sing bakal ngundhuh perkarane,” Ira takon alon.</i></p> <p><i>“Wis rasah digagas sik ta. Aku kangen pengen ketemu, pengen adon asmara karo kowe, titik!” wangsulane Kris ethok-ethok nyentak. Ira mung meneng wae, sanajan atine bingung antarane seneng ananging uga bingung yen nganti Rina ngerti patemon iki.</i></p>	8/2	Was sumelang	Reaksi formasi	Emut kaliyan tumindakipun nerak susila.
29	<p><i>Dalan jurusan kutha Semarang ora patia macet, sanajan kahanan uga ora laha banget, Ira wiwit ora jenjem, kok nganti tekan Bawen ora menggok utawa leren. Bareng mlebu kutha Ungaran Kris ngenggokake mobil mlebu plataran Hotel Ayu. Wewangunan tingkat lima warna cat ijo ing pinggir dalan.</i></p> <p><i>“Mas aku wedi tenan lho,” pambisike Ira.</i></p>	8/51	Was sumelang		

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Ira kangge ngrampungni perkawis ingkang dipunalami wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

30	<i>“Yen awake dhewe lunga iki uga diawasi cecunguke bojomu, piye mas?” Ira takon alon-alon nalika Kris wis menyat saka pangkone. “Wis ben. Aku wegah mikir, arep dikonangi, dilaporke, sakarepmu. Sing baku kowe wis ngerti apa isine atiku. Mrene, Ir!” wangsulane Kris mantep.</i>	8/51	Was sumelang	Pengalihan	Ngraosaken mboten jejem.
31	<i>Hotel Ayu bengi kuwi dadi geger,akeh polisi. Ira lan Kris ora ngerti yen bengi kuwi Rina lan Rani anake wedok sengaja ngluru lungane Kris, nggawa bocah-bocah brandalan sing sasuwene iki dibayar saperlu ngetutake menyang ngendi wae lungane Kris.</i>	9/2	Bingung	Stereotype	Pasrah dipungarebeg dening polisi kaliyan Rina Rani

Lampiran 3

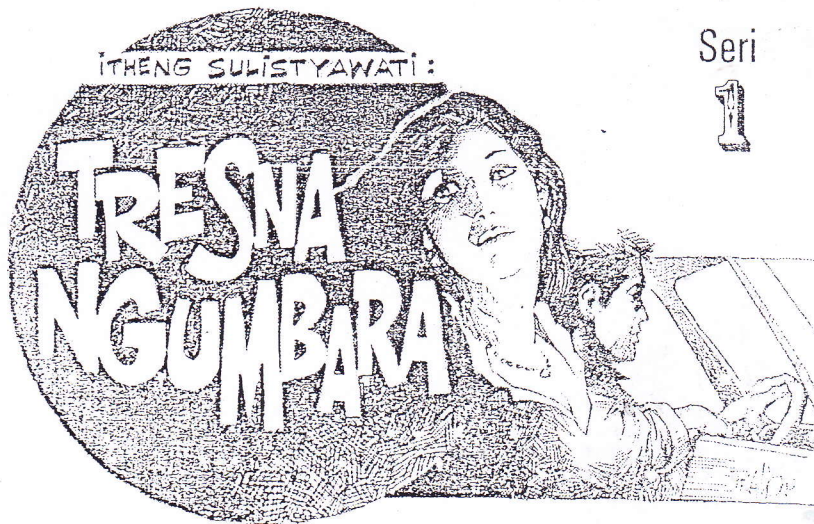
Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Ira kangge ngrampungni perkawis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Tresna Ngumbara

32	<p><i>Kesel pikiran lan kesel awak sasuwene nem sasi ngrampungake urusan karo Rina lan Kris, saiki wis kudu dipupus kanthi nrima, sanajan laraning ati ora bisa ngono bae mari.</i></p> <p><i>Putusane paugeran dhinas, Ira didakwa nglanggar tindak nerak susila, lelanyahan karo bojone liyan, uga nglanggar paugeran dhinas sok lunga nalika jam dhinas kanggo urusan sing ora samesthine. Ira kaanggep wus ora pantes entuk sebutan Guru, ora pantes ngadeg ing ngarep kelas, apa maneh mimpin para guru. Sidane Ira entuk paukuman, dicopot minangka Calon Kepala Sekolah, lan mung diwenahi jabatan staf tata usaha ing kantor UPT, ing Kecamatan Sidomulya, adoh saka omahe</i></p> <p><i>Seminggu kepungkur atine njola entuk surat pindah tugas, malah prasasat ora kuwat nerusake urip nandhang wirang lan ati kedharang-dharang. Esuk tekan esuk maneh ora ana liya sing dilakoni mung nangis lan teturan ana kamar, ora mangan ora adus.</i></p>	9/51	Keduwung	Apatis	Narima kasunyatan ingkang mboten dipunkajengaken amargi emut kaliyan tumindakipun.
33	<p><i>Sing ndadekake nglokro, geneya dheweke ora entuk dadi Guru, ora bisa gojegan karo bocah-bocah, ora bisa rame-rame piknik karo Guru-guru lan kabeh paseduluran sing larang banget regane kanggone Ira. Pepingin dadi Guru kuwi impene wiwit cilik, geneya saiki kudu dipupus. Ira banget anggone nelangsa, geneya urip pisan ora nate begja ing babagan katresnan.</i></p>	10/2	Putus asa	Apatis	Narima kasunyatan ingkang mboten dipunkajengaken amargi emut kaliyan tumindakipun.

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Ira kangge ngrampung ingkang dipunalami wonten ing cerbung *Tresna Ngumbara*

34	<i>Biyen nglakoni bebrayan kanthi panandhang sing abot, sanajan bisa diumpetke marang sapa wae, nganti tumekane pepisahan amarga takdir pangeran. Bareng rumangsa nemu katresnan kang endah, jebul salah, amarga sing ditresnani duweke wong liya.</i>	10/2	Keduwung	Represi	<i>Menekan satunggaling pangraos.</i>
35	<i>Kaya wis ora ana gunane maneh nerusake pakaryan, sanajan tetep entuk bayaran, ora ana paedahe nyambut gawe sing ora kaya pepingine. Durung meneh ngadhepi kanca-kancane sing mesthi wae melu wirang, sanajan Ira dhewe kudhu nyangga panandhang.</i>	10/2	Putus asa	Apatis	<i>Asikep pasrah.</i>
36	<i>Ira mlaku ngetutke anake, batine polah rebutan pilihan, atine goreng nimbang sisa tresna sing isih ana lan rasa wedi nemoni eri lan bebondhotan sing luwih perih.</i>	10/2	Kuciwa	Represi	<i>Ngindari Kris</i>
37	<i>Ananging teleng atine Ira isih goreng, durung bisa awèh wangsulan marang pitakone atine dhewe. Kala-kala wewayangane Kris kumleyang ana ngarepe, enggal dibuwang ben ilang kagawa mega ing angkasa.</i>	10/2	Kuciwa	Represi	<i>Ngindari Kris</i>

Seri
1

Sore sing ora kaya padatan, langit isih padhang sumilak, sanajan wektu wus nuduhake jam lima. Dalam aspal uga isih krasa angete sanajan wus ora kena sunare srengenge. Ing pinggir dalan saka Magelang tumuju Ngayogyakarta kahanan sangsaya rame, amarga pinuju malem Minggu ing tengahe sasi Mei. Wong wadon sing wus luwih saka setengah jam lungguh ing pinggir dalan, ngarep rentalan Topnet isih anteng tanpa kanca, embuh ngenteni sapa.

"Kok taksih lenggahan wonten ngriki, Bu Ira," celathune sawenehe wong wadon sing kapinujon meruhi.

"Inggih, Bu. Ngentosi kangmas kula," wangsulane wong wadon mau kanthi esem manis.

Suwe-suwe Ira ora jenjem amarga saben-saben ditakoni wongjalaran wis meh surub isih ana pinggir dalan, mula atine banjur goroh. Ulate sing mau sumringah saiki malih surem, ngampet anyel, banjur menyat saka lincak pring arep mulih. Ananging durung nganti jumangkah, dumadakan ana mobil kijang biru mandheg gawe kaget, apa maneh bareng nyawang sapa sing ana jerone. Kaya-kaya wis nate ngerti lan ora adoh saka sing dibayangake. Sawise udakara seket detik ngubeg-ubeg pikire, tanpa bisa kaduwa Ira metu pambengoke.

"Kris...!" panjerite Ira.

Sing diundang mung klecam-

klecem karo mbukak lawang kiwa, tanpa menyat saka setiran, awel kodhe supaya Ira enggal mlebu.

Sanajan atine anyel, ananging campur seneng, Ira enggal-enggal mlebu, mobil banjur mlaku alon-alon. Sawise lungguhe rumangsa mapan, dheweke ngoberke pamer anyel, lengen kiwane Kris dijiwit sarosane.

"Adhuh, kok malah njiwit salahku iki apa?" pitakone Kris karo pringisan.

"Jare rawuh jam papat, iki wis jam pira?" sengol Ira wangsulan.

"Lho, jenenge wong neng dalan rak ya ana bae alangane, iki mau ndadak didhawuhi ngeterke tamune kangmasku tekan terminal," kandha ngono Kris karo nyiwel pipine Ira sing nyempluk.

Sing diciwel ora nesu, kaya-kaya malah wis lali pegel lan anyel anggane ngenteni wiwit mau. Andheng-andheng cilik sing ana dhuwur lambene nambah manis eseme.

"Jarene arep ngagem motor, tiwas angger ana motor rada alon aku terus dhieg-dhegan," kandhane Ira sabanjure.

"Lha motorku malah rusak, ya wis nyaut mobile masku, syarate mung kon ngeterke tamune, terus oleh nggo lunga, yen nganggo mobilku dhewe ndadak urusan karo bojoku malah tambah runyam," wangsulane Kris kalem.

Embuh sapa sing luwih dhisik krasa, wong loro cep klakep meneng wae, kaya ana sing ngosik

atine, Ira ngilirik Kris sing anteng nyetir karo unjal ambegan.

Dalan Jogja Magelang wis peteng, angin bengi wis arep nyambang, mbulan kesusu pamer cahyane sanajan durung kepleng bundere. Sauntara wektu kahanan sepi, anyep, ora ana sing caturan, Ira uga puguh meneng wae, nunggu Kris ndhisiki.

"Kok meneng wae ngapa, Ir?" sidane Kris miwiti takon.

"Lha njenengan ya meneng wae," Ira wangsulan cekak.

"Rak bener ta sliramu Ira Rianti, ya?" pitakone Kris meneh.

"Njenengan rak ya bener Puja Krisnawan, ta?"

Wong loro sidane ngguyu kabeh, amarga sejatine sadurunge patemon iki, durung nate ketemu babar pisan. Sesrawungan kekarone diwiwiti saka limang sasi sadurunge kenalan ing facebook, banjur telung sasi kepungkur ijol-ijolan nomer telpon.

Isih kelingan telung sasi kepungkur ing wayah bengi kang sepi, ana telpon nganggo nomer sing ora kacathet ing telpon Ira, banjur saka gojegan ing telpon lagi dingerteni jebul iku swarane Kris, ananging nganggo nomer seje, dudu sing diwenehake nalika ijo-ijolan nomer ing facebook. Lan wiwit iku saben dina prasasat ora nate ana preine kekarone padha sesambungan liwat telpon. Yen Ira ora nelpon sedina wae mesthi Kris wis takon maneka werna, semono uga yen Kris ora nelpon, awake Ira kaya nggregesi, mriyang, tundhone terus nesu-nesu kaya wong sujana. Kamangka kekarone ora bisa diarani yen andon katresnan, jalaran Kris duwe anak bojo. Nanging embuh apa tegese, kekarone kaya dene ana sesambungan ati kang angel den onceki isen-isene.

Seminggu kepungkur Kris uga nelpon, ananging ukarane rada seje, dheweke ngesokake rasa sedhili, lan nyuntak penguneg-uneg urip.

"Apa aku oleh nemoni kowe?" ngono pitakone Kris ing

Tresna ...

Sambung! Jaga 2

pungkasane rembug. "Lho, mung ketemu kok ora oleh, ngapa?" wangsulane Ira kenes.

"Tenan, ya?" Kris isih njaluk anteping rembug.

Pepuntone, wiwit jam papat Ira wis setya tuhu ngenteni ana ing sacedhake sekolahan papane mulang, ngenteni Kris kang kepengin ketemu, bakal ngancani mulih, kepara malah arep ngeterake tekan ngomah.

"Aku rasali diterke tekan ngomah, lho. Aku iki randha, njenengan uga dudu jaka utawa dhu-dha, mundhak ora prayoga," kandhane Ira.

"Ya wis manut, sing baku aku bisa ketemu karo wong wadon sing wis gawe atiku poyang-payingan," wangsulane Kris karo mesem. Sing diesemi ngilirik ngampet seneng, ning ya gemes, banjur tangane kumlawe arep njiwit maneh. Nanging Kris wis siyaga, mula tangan sing kumlawe banjur dicandhak, diremet kanthi asih, terus ditemplekake ing dhadhane. Ira awake adhem kabeh, atine sir-siran ora karuan, alon-alon dheweke genti ngremet tangane Kris.

Wong loro ora ana sing kumecap maneh, tangan tengen nyetir tangan kiwane Kris wis ora nggegem tangane Ira maneh, nanging diruket kenceng satemah sirah Ira tumemplek ana pundhake. Lakune mobil mung alon, kaya dene kepengin tulus anggane bebarengan ngenggar-enggar ati.

"Iki aku arep dijak nang ngendi, Mas?" pitakone Ira.

"Gene ya luwes ngundang aku Mas, cah ayu," panyaute Kris.

"Bareng ketemu priyayine ora

pantes rasane tak undang njangkar, yen ana telpon kaya-kaya kepenak wae aku njangkar. Kok ora diwangsuli ta Mas. Iki arep menyang ngendi?" celathune Ira meneh.

"Ya nuruti mubenge rodha wae, ning jane aku ya kepengin ora mung ana dalan ngene iki anggane patemon. Yen golek panggonan leren sing kepenak, sliramu gelem ora?" pitakone Kris ngati-ati.

"Ya ndherek wae, aku wis kesel le nunggu, dadi wis ora bisa mikir, arep ngajak njenengan menyang ngendi," semaur mengkonon Ira karo nglendhot aleman.

Kris kaya bocah cilik entuk dolanan, bungahe ora karuan, bahunne Ira diruket maneh, malah nekad pipine diarasi, Ira ora suwala

"Arep mriksani apa, Mas? Wujud mung pasir ngulak-ulak gawe miris kok. Mau rak wis priksa ta nalika liwat Kali Putih?" sumauire Ira.

"Mung kon ngeterke wae kok ndadak pawadan warna-warna, ya wis suk tak ngajak sapa sing gelem ngeterke," panyaute Kris ethok-ethok kagol.

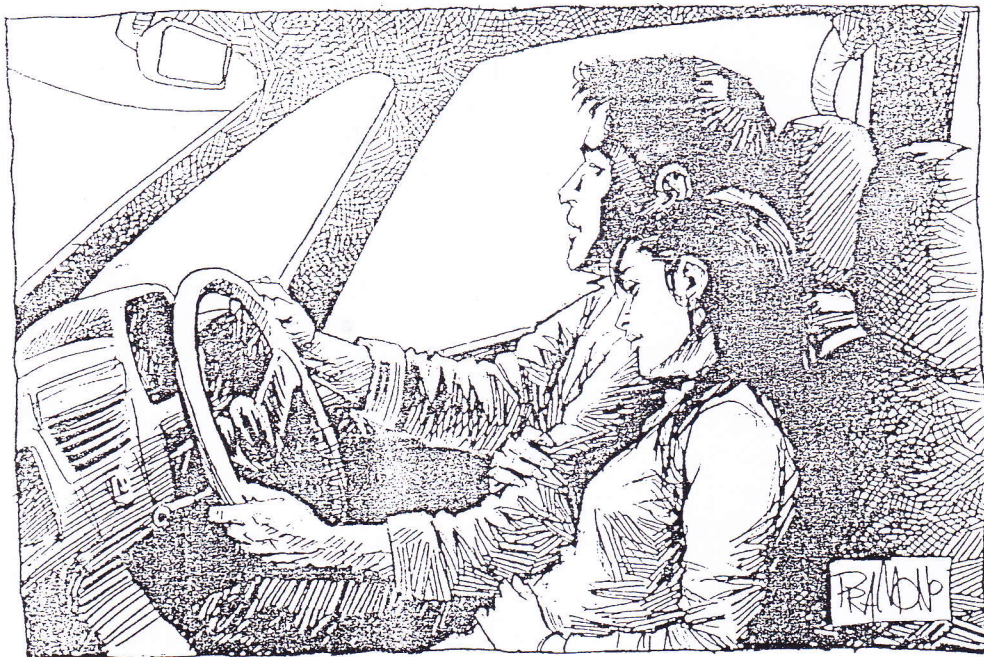
"Ya, ya wis dak terke, tinimbang Mas Kris diterke wong liya," Ira enggal-enggal nyaut.

"Nek aku diterke wong liya ya gene, ta?" Kris nanting atine Ira.

"Ya aku, ra seneng," Ira wangsulan jujur.

"Kok ora seneng?" Kris mbeda.

"Ya pokoke ora seneng, ora kena dolan menyang Merapi karo

"Kapan-kapan aku diterke menyang Merapi ya, Ir..." pangucape Kris ngumpetake mubale asmara kang mrambat ngurubke birahi kang gawe goreng pikire.

uga ora endha.

Lakune Kijang biru wis mlebu laladan Sleman, wengi saya adhem, ananging kanggone Kris lan Ira malah gawe endahing kahanan, malah hawa AC mobil uga tetep krasa anget kanggone wong kang lagi diruket rasa kasmaran.

"Kapan-kapan aku diterke menyang Merapi ya, Ir..." pangucape Kris ngumpetake mubale asmara kang mrambat ngurubke birahi kang gawe goreng pikire.

liyane aku," Ira nekad wangsulan jujur padha karo isi atine.

"Wangsulanmu gawe seneng atiku, Ir!" Kris nyaut kanthi esen sing satuhu tulus.

"Lho kok malah seneng?" Ira genti ethok-ethok nambuhi.

"Ya tegese kowe ngajeni aku luwih becik rekasa ngeterke aku tinimbang aku diterke wong liya. Apa oleh iki dak arani rasa tresna? Kris wangsulan sajak ngudarasa.

[ana candhak

ITHENG SULISTYAWATI:

TRESNA
NGUMBARA

seri

2

“E mbuh, Mas. Wiwit se-pisanan Mas Kris nel-pon aku, swaramu wis gawe horeg atiku, kaya-kaya tekan seprene durung bisa dak la-lekke wewayangan pisanan awake dhewe geguyon lewat tilpon kae,” wangsulane Ira karo nyelehake sirah ing pundhake Kris.

Kris meneng, sanajan batine umyeg rembugan karo atine dhewe, antarane pengin njaga endahing kekancan, tanpa nerak paugeran, ananging uga ubaling rasa branta kang ora kena diendhani, nyumet nafsu birahi sing ujug-ujug melu ngreridhu laku.

Tekan Tugu Jogja, Kris nyuda lakune mobil saya rindhik, Ira sing uga mung meneng wae anteng nglendhot awake, kaya wis ora preduli maneh arep digawa menyang ngendi karo wong lanang sing wis luwih limang sasi nggodha ati, sanajan lagi mau sore bisa nemoni.

“Ir, leren golek kamar ya?” Kris taren alon.

“Hem, manut, Mas,” Ira wangsulan kanthi groyok.

Ubaling asmara sing mula bu-kane mung merga krungu swarane, kaya-kaya wis ngobong nalare Ira. Ing njero atine mung ana rasa pasrah, kepengin nyecep endahing asmara kang kaya dene udan ing mangsa ketiga. Sasuwene patang taun dadi randha anak siji, Ira bisa

njaga saka godha lan maneka warna lelemeran kang ora pantes dilakoni. Ananging embuh apa kang njalari, nalika pirang sasi kepungkur tetepungan karo Kris, banjur sok gojegan ana telpon. Ira kaya dene nemu kanca kanggo ngleremake kabeh panandhang. kalebu rasa ngelak katresnan kang wis ora bisa dikendhaleni. Apa meneh bareng bisa sapejagong, ubaling asmara sangsaya idadre meruhi jebul Kris dedeg piadege gagah, eseme pait madu, kulite sawo mateng, wis sarwa agawe ora kuwawa endha.

Kijang Biru diparkir ana plataran hotel sing ora patia jembar, mung cukup kanggo parkir kira-kira mobil telu. Bengi iki pinuju ora ana mobil kang diparkir, Hotel Raditya katon sepi.

Dalan Mangkubumi Ngayogyakarta wis abyor padhange lampu maneka warna, uga pating sliwer wong-wong padha malem minggu. Ing kamar 43 sing mung remeng-remeng cahyane lampu, ora ana swara apa-apa, kajaba polah atine wong loro sing lagi ngetogake ombaking asmara, nganti ora maelu pepalang kang den terjang.

Kris kaya-kaya kepengin nglalekake lara ati diina bojone jalaran ora bisa nyukupi bandha, malah kaya dene di ecc ngelingi kasunyatan bojone sedheng karo kancane nunggal dagang bangunan.

Tanpa wigah-wigih maneh, Kris ngruket awake Ira, disikep nganti

kemunci ing dhadhane, lambene den arasi, digigit, nganti Ira njerit kelaran nanging uga ana rasa seneng kan angel digambarake. Ira emoh kalah, kridhane kaya jaran wadon kang lagi ketaman brai, nerak subasita lali yen dheweke jejer guru kang saben dina adol piwulang luhur lan bebuden adiluhung. Atine suwung, kalebon nafsu sagedhene gunung.

Wong loro sing lagi wae ketemu, padha-padha sangu ubaling nafsu, kaya dene dalana kasiram lenga, mubal-mubal gawe horeg, nyithak lelakon kebak kaendahan swarga donya, tan maelu yen kabeh mau mung apus manising iblis. Kabeh perangan awak kayadene woh kuldi kang ngleleda ati, rupane edi peni merak ati, sanajan jebul gawe tembang kekidungan katresnan kang kucem, kebak ganda bacin.

Grimis ing jaba dalan Malioboro ora dipaelu, wong loro isih balapan adol kepinteran gawe marem, ana kalane isih padha kober ngucap rasa tresna, sanajan wusanane bali padha gelut rebut kenceng, ngumbar polah kaya-kaya donya iki digelar dimen kanggo polah wong loro wae, ora ana liyane.

Alun segara birahi ombake saya gedhe, nendhang mrana mrene, mubal-mubal ngobong kabeh anggane Ira lan Kris kang wis adus kringet lan napsu.

Tekan pucuking napsu, Kris kaya bantheng ketaten, ngamuk ora kena diendhani, cloke Ira uga katut ngimbangi. Awak loro padha adus napsu, ora maelu embuh sing dicecep kuwi madu apa racun, sing baku kabeh kangen lan ngelak sing wis diampet padha-padha disuntak.

Nalika ing njaba swara bledheg nyamber-nyamber, Kris ngram-pungake kridhane kanthi ngetogake kadigdayane minangka le-lananging jagad, ora gantalan suwe Ira rumangsa diumbulake ana alam kaswargan. Jerite Ira bareng karo krenggosane Kris tempuk ing awang-awang, banjur kekarone nggeblag, marem, tuntas, lemes, awak teles kebes. Angin tumiyup

**Tresna ..
Sambung kaca 2.**

alus njereng tangis, nelangsa nanging ilange pangaji sucining wanita dhapur anuruti gronjаланing ati, bumi melu unjal ambegan landhung, mbiwarakake prihatin kang tanpa pindha, genea jagad wis saya tambah tuwa tambah ora pakra.

Luwih limang menit, kekarone merem ngedhem pikiran lan ngle-renake raga, tanpa ana pacelathon apa-apa. Cecak sarimbit sing wiwit mau nonton kridhaning menungsa loro kuwi sumingkir ana pojokan tembok, genti gojegan arep niru dolanan.

"Mas...!" Ira mbisiki kupinge Kris.

"Hm...!" Kris ora kuwat wangsulan mung dhehem, banjur ngelus-elus sirahe Ira.

Ira mingseg-mingseg nangis, miring ngruket awake Kris sing isih teles klebes, ngguguk ana dhadhane wong lanang sing wis ngeterake dheweke munggah gunung kanikmatan sing durung nate dirasakake.

"Kowe kedhuwung, Ira? Dingapura ya?" pitakone Kris, ngelus pipine Ira.

"Ora, Mas!" wangsulane Ira karo gedheg.

"Kok tangismu nganti kaya ngono?"

"Aku marem lan trenyuh, durung nate aku diseneng-senengake priya kaya dene kowe nyenengke aku iki mau, Mas. Aku kelingan larane ati dicidrani bojoku biyen," wangsulane Ira polos.

"Lho, nalika bebojoan karo swargi bojomu rak ya wis tau ta?" godhane Kris karo nyiwel pipine Ira sing kebak luh.

"Ora, Mas. Aku ora nate ngrasakake. Embuh apa merga katresnan sing ora sepira, apa merga aku sing durung mudheng," kandhane Ira ngampet mesem.

"Yen ora gela, ateges saiki baleni maneh, ya?" Kris mbebeda maneh.

"Ah, Mas Kris. Awakku isih lemes. Apa Mas Kris ya isih kuwat?" panyaute Ira aleman.

"Lho, kowe ora percaya ta yen

aku iki isih pideksa?" pitakone Kris.

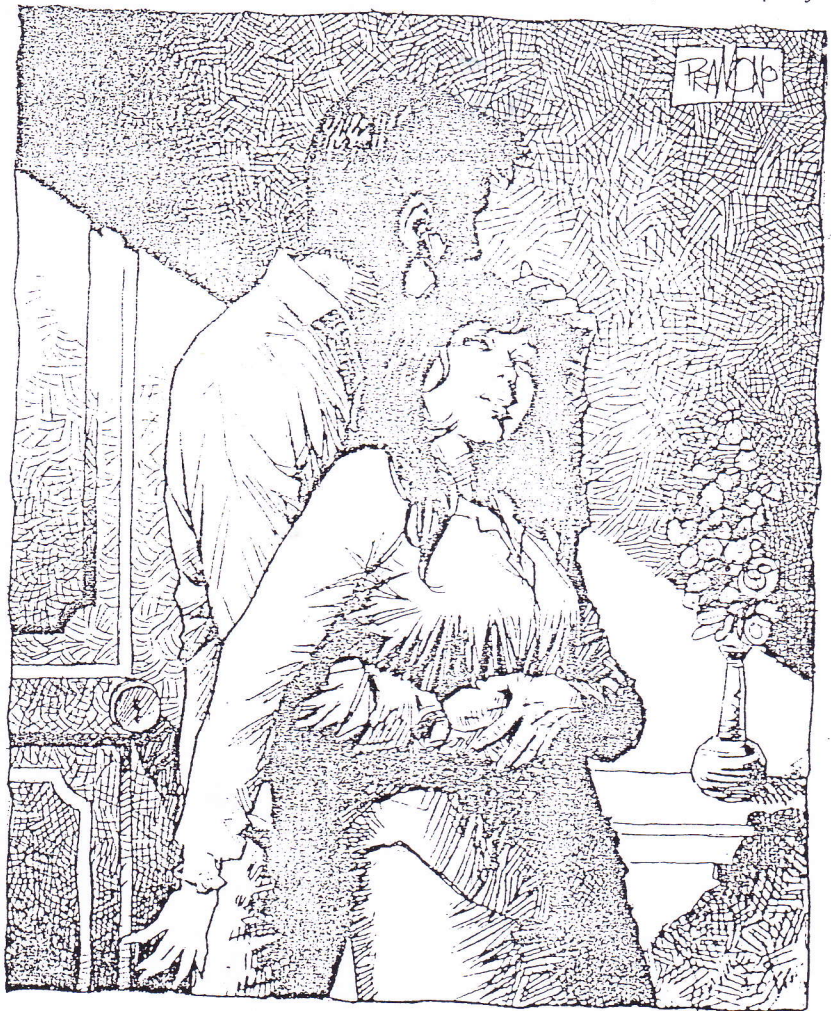
Ira gedheg ora aweh wangsulan, anane mung nglangati polahe Kris kang kaya-kaya wis kepanjangan nyawa nunutan, mbaleni maneh ngeterake Ira nglangi ing samodra tresna kebak kanisthan ngluwihi kewan.

Wektu kang saya lingsir wengi ora dipaelu, hawa kang adhem kayadene dicepakake kanggo mbungahi wong loro sing utege wis buntet, atine uga lagi peteng,

kebak napsu mburu wektu.

Esuk durung genep jam pitu, Ira wis sengkut ana kantor, ngrampungake gawean sing kudu rampung dina iki. Meja kayu jati, ditaplaki bathik warna abang corak gambar manuk Garudha. Ing pojok meja ana gelas gedhe isi banyu putih, dikancani lepek cilik isi roti kukus lan tahu susur karo kacang bawang saplastik cilik.

"Ngunjuk rumiyin, Bu," panya-

Ing kamar 43 sing mung remeng-remeng cahayane lampu, ora ana swara apa-apa, kajaba polah atine wong loro....

kobong panase dahana asmara.

Ing jaba mbulan purnama nginjen saka selane tralis wesi, ora wani alok, mung ngungun genea katresnan sing kudune resik lan endah mung trimakanggol ambaran polah nerak paugeran, ngasorake tatanan kang endah kaya kembang anggrek ing candhela kamar sing melu-melu isin krungu swara kang

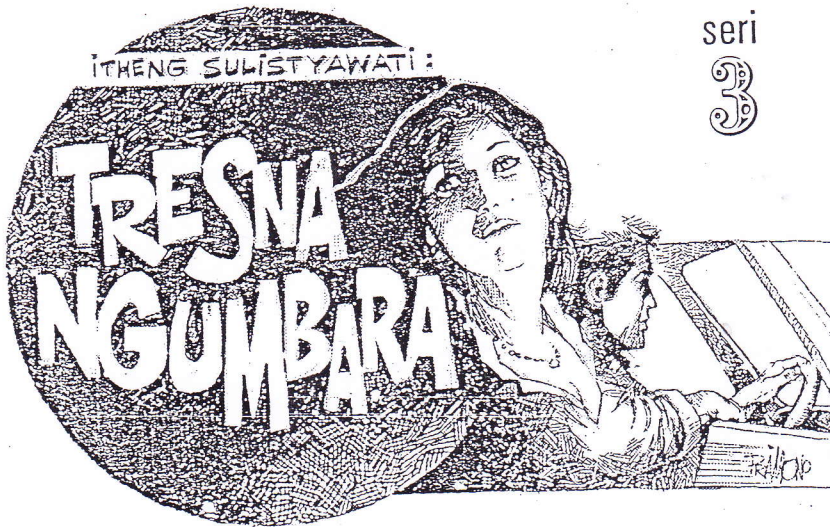
ruwe sawijining guru.

"Inggih, Bu. Iki nanggung je. Mangga padha dirahabi dhisik," wangsulane Ira.

Tetep isih mantheng ngetik ing ngarep komputer, karo kala-kala Ira nyaut omongane guru-guru sing lagi padha ngaso.

[Ana candhake]

ITHENG SULISTYAWATI:

seri

3

Minangka Guru, Ira kawentar anggane sregep, tegas, lan tanggung jawab. Akeh kanca padha-padha guru kang ngalembana awit keprigelan lan kepinterane ngrampungake gawean. Apa meneh Ira sawunge grapyak, semanak, lan pinter gawe lelucon, njalari sanajan galak, galake malah padha dikangeni.

"Kok serius banget, nembe nggarap apa ta, Bu?" pitakone sawijining guru.

Guru lanang sing pawakane cilik, nganggo klambi sragam safari abu-abu ing dhadhane ana lambang Korpri lan papan jeneng kanthi tulisan Fauzan mau nyedhaki papan anggane ngetik Ira. Sanajan dheweke minangka guru, ananging umure wis luwih tuwa, mula sanajan karo kepala sekolahe dheweke wis sok kulina caturan ora basa.

"Biasa, iki laporan anggonku magang calon Kepala Sekolah kudu rampung saiki. Ndilalah Bu Indah kanca kelompokku ora bisa rawuh, ya kapeksa dak garap dhewe," wangsulane Ira tanpa noleh.

"Mengko Bu Nia bubar ngaso iki wis bebas jam mulang kok, mbok ben direwangi nggarap dheweke wae, njenengan rak kudu rapat ta jam sepuluh," Fauzan ngelingake.

Ira kaget, lagi eling yen dina iki ana rapat, mula enggal-enggal nimbali Bu Nia supaya nerusake nggarap lan masrahake menyang kantor dinas.

Bu guru enom sing ayu, umure lagi ngancik selikur mau kanthi

Ira banget bungahe duwe mitra nyambut gawe kaya dene Bu Nia, isih enom, pinter, tur manut marang aturan sing wis digarisake.

"Yen wis rampung di print sisan rangkep telu ya, Bu. Aku tak tata-tata menyang rapat," Ira mungkasi omongan.

Bu Nia manthuk karo mesem, ora suwe wis lungguh ngedhep monitor terus sengkut nandangi gawean.

"Rapat menapa malih ta, Bu. Seminggu punika kok sampun kaping tiga anggenipun rapat," pitakone Bu Guru sing ngagem kacamata kanthi mesem.

"Niki rapat panitya lomba, Bu Sri. Pance nembe kathah masalah ingkang kedah dipun rapataken, Bu," wangsulane Ira karo menyat mangkat rapat.

Rapat sing kudune wis diawiti nyatane malah mung padha jagongan rembugan dhewe-dhewe, jalaran sing arep mimpin rapat malah ana tamu penting. Saben-saben nemu kahanan kaya nge-ne iki, Ira ora seneng, jalaran wektune entek tanpa guna. Yen ana sekolahan dheweke bisa nggarap maneka warna ngrampungake gawean. Dumadakan ana SMS, Ira mesem maca sapa sing ngirim.

"Nembe punapa Bu Guru sing manis?" tulisan saka Kris mau age-age diwangsulni kanthi cekak, "nembe maos SMS saking tiyang gantheng".

Let sedhela Kris wis nelpon, crita ngalor ngidul njalari Ira ilang

"Arep rapat apa ta, Ir?" pitakone Kris.

"Embuh, Mas. Iki malah wis molor sajamb, wangsulane Ira.

"Rapat karo aku wae yuk, mesthi kabeh beres," amonge Kris karo ngguyu ngakak.

"Ah, isa wae lho. Aku terus dheg-dhegan lho, Mas," wangsulane Ira.

"Ngene wae, Ir. Suk Senin ketemu maneh ya. Wis sesasi ora weruh kowe aku kaya wong gembelur je. Yen bengi klisihan ora bisa turu. Ning aku njaluk, ora mung sedhela. Awake dhewe lunga njaban kutha rong wengi. Mengko tak ajari sing luwih cespleng," kandhane Kris samsaya gawe Ira mumet.

"Ya mengko tak ature sik wektune. Njenengan gawe pawadan bisnis wae wis beres, bojomu percaya. Lha nek aku ya kudu gawe pawadan dinas barang," ujare Ira ngati-ati.

"Ya wis aku manut kowe sing gawe pawadan lan nemtokake wektu," panyaute Kris.

Sesasi sawise kedadean ing Hotel Radhya, Ira sejatine banget anggane kepengin meneh ngalami endahing polah asmara, pepasihan maneh karo Kris. Sanajan jejer guru sing ngesuhi pawongan kang pantes tinuladha, Ira kaya wis lali purwaduksina. Gedhene katresnan, ngelake jiwa, lan tipise iman, njalari Ira pinter dadi paraga kembang plastik, endah ananging palsu, ora ana arum lan segere.

Ing laladan sekolahan lan kantor Dinas Pendidikan, Ira minangka blegger guru kang akeh tinuladha kanca lan para siswa, ora padha ngerti apa kang sumimpen ing njerone ati wadon mau kebal wisa, racun, kapara malah kaya nggembol bom, kang sawayah wayah mbilahi.

Urip dadi randha kebak penggo dha, lan wewayangan nalika omah omah tansah disiya-siya bojone kaya dene kalodhangan iki are males kahanan, pengin mbayar lar lapa, ora maelu wong lanang sing ditresnani isih duwe anak bojo.

Yen pinuju rasa ngelak lan kange kepengin ngrasakake endahin olah asmara karo Kris, bengi-bengi yen sepi kamar dikunci, banjur nelpon Kris. Kanthi ngrungokak

Tresna ... Sambung kaca 2

gojegan lan panggodhane Kris sing maneka warna, Ira bisa mbayangake kaendahan sanajan mung ana ing pangangen-angen, yen wis kesel banjur bisa turu angler.

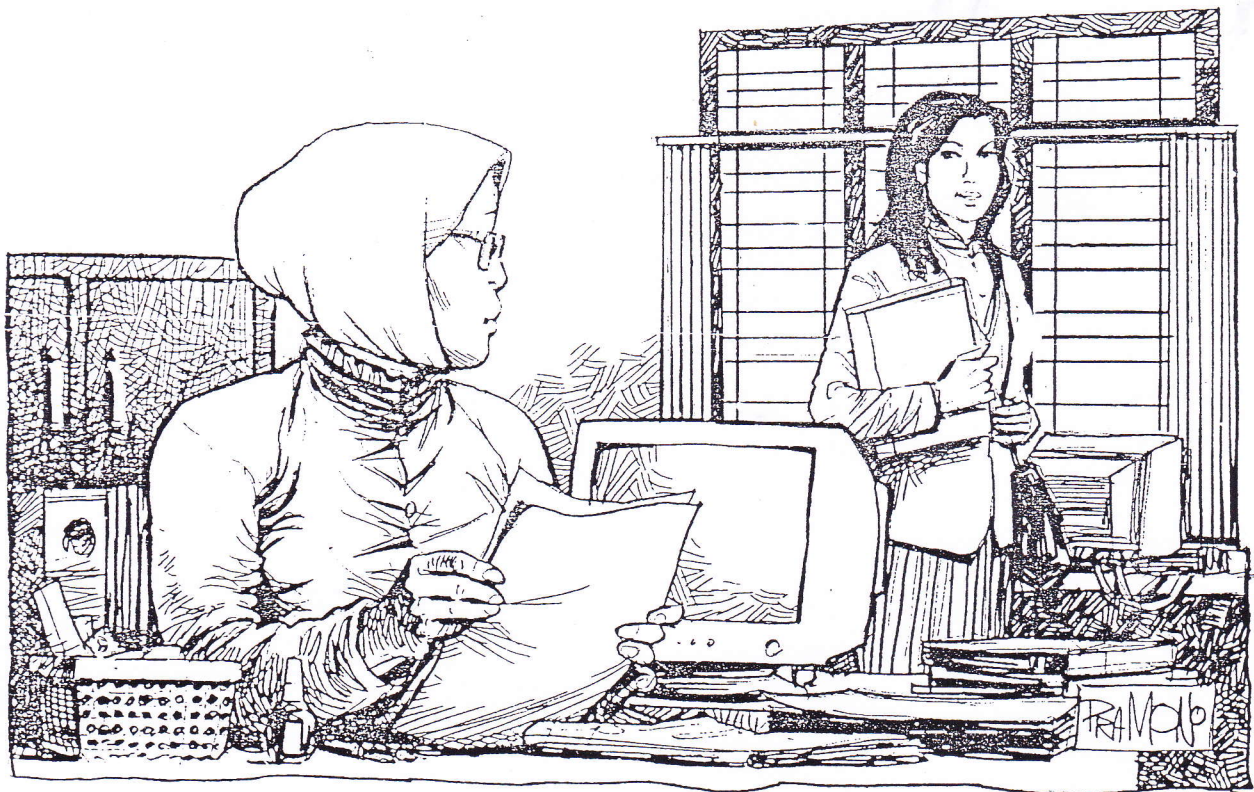
Tangi turu esuk iki, ngepasi upacara dina Senin, Ira isih kagodha antarane kepengin dolan karo Kris lan kuwajiban dhines kaya padatan. Nilik ing minggu-minggu iki ora ana gawean kang wigati banget, Ira mikir bisane entuk pawadan kanggo dolan. Begjane duwe uteg encer, sidane Ira bisa nemu pawadan kanggo anak-anake yen entuk surat tugas melu diklat ing

Marang kanca-kanca guru, Ira cukup nelson yen ora bisa teka sekolahan nganti sesuk, jalaran ana tugas kelompok, sing kudu dirampung kanthi penelitian lapangan. Ira pancen lagi sengkut nggarap laporan minangka calon Kepala Sekolah kang nembe wae rampung magang ing SD Baktimulia.

Ira rumangsa begja banget sa-wise entuk tunjangan profesi guru, sing gedhene padha karo bayare saben sasi. Mula kronreg atine kepengin kuliah maneh yen wis dilantik minangka Kepala Sekolah. Ing pangajab kanthi nempuh kuliah maneh bisa nambahi piandel anggone jejer Guru Profesional,

ora lali akeh kang banjur tumindak nistha. Omah-omah akeh kang bubrah, bebojoan banjur kebak lamis, lan luwih ngiris ati, ora ana babar blas krenteg kanggo nambah greget anggone ngabdi kuwajiban nglayani pawiyatan.

Saben-saben ana rapat dielingake supaya para guru ora padha kentir ilining panggodha, ora kapitut ing laku kang nerak paugeran, kaya-kaya durung bisa diwujudake. Anggone padha nyambut gawe ora ana bedane karo nalika durung entuk tambahan bayaran, sing seneng telat ya tetep telat, sing wegah sinau ya tetep wegah, rumangsa wis mumpuni olehe dadi guru.

"Niki rapat panitya lomba, Bu Sri. Pancen nembe kathah masalah ingkang kedah dipun rapataken, Bu," wangsulane Ira karo menyang mangkat rapat.

kutha Salatiga rong ndina.

"Nek kondur aku ditumbaske enting-enting sing akeh, Bu. Arep tak wenehake kanca-kanca sak ruang ing kantor," panjaluke Lian anake wadon.

"Ya, muga-muga Ibu ora lali," wangsulane Ira ayem, anake wadon sing meh rampung anggone kuliah kuwi sajak ora cubriya. Jalaran wiwit biyen ibune pancen kalebu guru sing prigel, pinter, lan kerep antuk tugas maneka warna.

jumbuh karo tujuane pemerintah paring tunjangan. Nanging ancane pamarentah kang kepengin ningkatake kaprigelan lan njunjung drajate guru-guru mau kaya-kaya ora jumbuh karo kasunyatan kang dumadi. Akeh ing sedhengah papan, embuh iku ing kalawarti, TV apadene kabar sinambiwara, diandharake jare anane guru tambah gedhe bayare malah mung tambah maksiyate. Akeh kang banjur salin srengat, seneng pamer kadonyan,

Ananging Ira kalebu guru sing sregep lan mumpuni, malah kerep anggone angluh lan blaka suta yen pancen duwe krenteg kepengin banget dadi guru kang pantes digugu lan ditiru. Nanging menungsa kanyatan ora kacongah endha lakuning godha, nganti sidane mung merga swara tembang asmara kang ngendhang impene, kaya dene lali kabeh marang janjine marang awake dhewe.

[Ana candhake]

ITHENG SULISTYAWATI:

TRESNA NGUMBARA

seri
5

Baskara esuk iki uga nyekseni, rembug atine Ira, kang kaya-kaya emoh ngrungokake swara pepeling kang ngeman lelakone.

Ing seje papan, laladan kutha Klaten. Jam enem kurang, Kris wis ninggalake ngomah, diuntapke bojone karo disangoni piweling warna-warna, seka sing urusan ngati-ati, ora golek wedokan, ora mulih nglanthung, nganti urusan aja lali olehe ngirit anggongane jajan. Nanduki bojone sing galak tur neson kuwi Kris mung manthuk karo yah yoh nglegani. "Ora susah tuku oleh-oleh. Bocah-bocah rasah dikulinakake boros, wis padha gedhe-gedhe. Tenan kuwi, Pak," ujare Rina maneh.

Mau bengi wis akeh-akeh bojone le ngojahi lan muring-muring amarga urusan kayu minggu wingi kurang akeh bathine. Kris wis ora nggubris, mobil anyar sing lagi seminggu anggongane mbayari nggeblas ninggalake latar omah. Seje karo pamite marang bojo jare arep menyang Purwokerta lan Kebumen ngurusi bisnis anyar lan pesenan gendheng, saka kutha Klaten pancen ngulon, nanging Kris banjur ngenggokake mobil tumuju menyang Magelang, ngampiri Ira sing wis nunggu ana ing terminal wiwit jam wolu mau. Kira-kira jam setengah sanga, Kris lan Ira wis ketemu, wis kober ruket-ruketan sedhela tamba kangen, banjur alon-alon nuruti karepe ati tumuju laladan Salatiga. Sadalan-dalan Ira ndongeng nyritakake kangene, karo nglendhot aleman, semono

uga Kris ora kober leren, tangane tengen nyetir, sing kiwa grayangan sak entuke. Anggane Ira kanggo dolanan, njalari Ira mulat mulet mbingungi olehe arep nahan rasa brai. Suwe-suwe Ira ora betah, lan emoh kalah melu-melu mbungahi pamer kapinterane mancing ubaling napsu, ora maelu sadalan-dalan wit pinus misuh-misuh meruhi polah ora lumrah. "Ah, mengko kita, Ir. Aku ra kuwat. Iki lagi nyetir lho!" kandhane Kris nyingkirake tangane Ira.

"Lho, mau sing marai sapa? Aku ya ra betah dipancing-pancing ngene iki," kandhane Ira uga ngipatake tangane Kris.

"Yawis, saiki kabeh leren, ngampet dhisik, aku tak ngebut, mengko gek enggal tandhing, ya!" wangsulane Kris karo ngguyu latali-latali.

Ira manut, banjur ngetokake telpone, ngecek ana kabar apa ing sekolahane. Ayem dene saka pelaporane Bu Sri lan Pak Amin ora ana apa-apa.

"Aku jane melas karo kowe, Ir" kandhane Kris.

"Melas kepriye, Mas?" Ira takon karo ngusap rambute Kris sing rada ora rapi.

"Lah, kowe sing kudune dadi tuladha laku apik, malah ketemu aku wong sing ora duwe trapsila. Kowe katut nerak pager merga nuruti aku sing ora entuk katresnan saka bojo," celathune Kris alon.

"Ora, Mas. Aku dhewe sing luput, ora merga Mas Kris. Aku pancen salah nerjang pager ayu, jalaran awake dhewe ketemu nalika padha-padha butuh kanca kanggo

ngasok rasa lan golek tamba," wangsulanne Ira ngampet tangis.

"Ah, rasah mikir sing sedhih-sedhih ya, Ir. Ketemu ngene iki kudu kanggo nyeneng-nyenengke ati. Sesuk bali ngomah aku bali dijajah bojo sing luwih sugih, kowe bali kesiksa sepi lan lara ati," panyaute Kris sajak golek bener.

"Wis puluh-puluh bejane Mas, aku lan kowe iki. Urip pisan wae ora bisa ngrasakake katresnan sing jare endah. Biyen nalika isih duwe bojo, dina-dina aku mung kaya batur manut miturut karepe bojo, lan lagi ngerti yen sejatine bojoku ora tresna aku, bareng wis sepuluh taun omah-omah, semono uga Mas Kris diprawasa penguwasane bojo sing pancen bisa nguripi kanthi bandhane tinggalan wong tuwane," panggresulane Ira.

Kanthi ngampet luh sing arep tumetes, Ira mbaleni crita yen rasa lara olehe diapusi lan dikhianati dening bojone satuhu angel ilange. Apa maneh anggongane dadi randha ora liya amarga Bardi, bojone milih megat kareben bisa ngrabi Tatik, kancane tunggal kelas nalika sekolah SMP nganti kuliah. Nanging Gusti Allah ora marengake bebrayane tilas bojone mau langgeng, durung genep setaun omah-omah, Tatik njaluk pegat. Anggongane njaluk pegat bisa keturutan ananging ora ana kantor pemerintah, amarga Bardi tiwas kacilakan ana ing kutha Purworeja nalika lagi arep ngurus pegatan.

Kris bisa melu ngrasakake tatune ati, mula banjur awèh kawigaten lan rasa asih, kanthi ngelus-elus pipine Ira. Wong sakloron banjur katrem ing pikirane dhewe-dhewe, sinambi nyawang endahing kembang-kembang ing pinggir dalan kang munggah mudhun lan enggok-enggokane nambahi edining sesawangan. Kala-kala ing penggokan kang nunjem slirangan karo mobil liya, gawe ketir-ketir atine Ira. Yen wis ngono iku, Kris mung klecam-klecam yen Ira terus nyekethem tangane amarga kaget. Watara jam sepuluh kurang sithik, mobil CRV rupa perak wis mandheg ana Hotel Arjuna, kang mapan

Tresna ...
Sambung kaca 2

ing pinggir dalan jurusan Ungaran Solo. Kamar sing dipilih Kris katon asri cedhak taman, cet kuning gadhing, minangka bangunan anyar.

"Aku kok ngantuk banget, ya Mas," celathune Ira bareng wis ganti kaos ing kamar.

"Ana kene hawane adhem Ir, banyune wae kaya es. Ning nek mrene kok mung arep turu apa paedahe?" wangsulan ngono Kris ubeg ucul-ucul penganggane.

"Ah, ya urusan liyane rak ya ora kudu saiki ta, Mas?" wangsulane Ira karo mapan turon, nglempeng boyok sing rada pegel.

"Ya wis. Mengko ya kena, saiki rampungke sik utangmu ana dalan mau," godhane Kris, ngguyangguyu nyedhaki peturon.

Ira wis bisa ndakwa apa sing dikarepake Kris, ananging rasa ngantuk pancen kaya-kaya luwih kuwat ngrebut mripat, Ira nekad merem mapan turu. Kris ora ngalah ngono wae, diujarke Ira merem, nanging dheweke alon-alon nyedhaki sandhinge, kaos lan sakabehe penganggane Ira diuculi alon-alon. Ira jan-jane krasa, ethok-ethok tetep merem amarga pancen ngantuk, sapa ngerti Kris thukul welase banjur nglilani dheweke turu sedhela. Jebul pangirane ora netes, Kris wis luwih tundhuk prentahe dewa angkara, ora ngrewes tembung welase Ira tetep wae wiwit tumandang ngabdi setan. Kabeh kang dilakoni sesasi kepungkur dibaleni, kanthi luwih edan-edanan, kaya kewan tanpa aturan, Kris mbekos-mbekos mburu nuruti polahe napsu, Ira jerit-jerit kaya iblis wadon ngoyak mangsane. Endahing langit Salatiga kang biru, suwe-suwe kucem kasaput pedhut, kaya dene alam ora nglilalake gumelare jagad mung kanggo ajang duraka, andum nistha, nyebar culika.

Embuh wis pirang jam lindhu kang dumadi ing kamar iku ora ana kang nggubris lakune wektu, kabeh wus klelep ana ing samodra kanthi alun lan ombak kang nggegirisi. Wusanane kaya sing dikarepake wong sakloron, nalika daya kaya

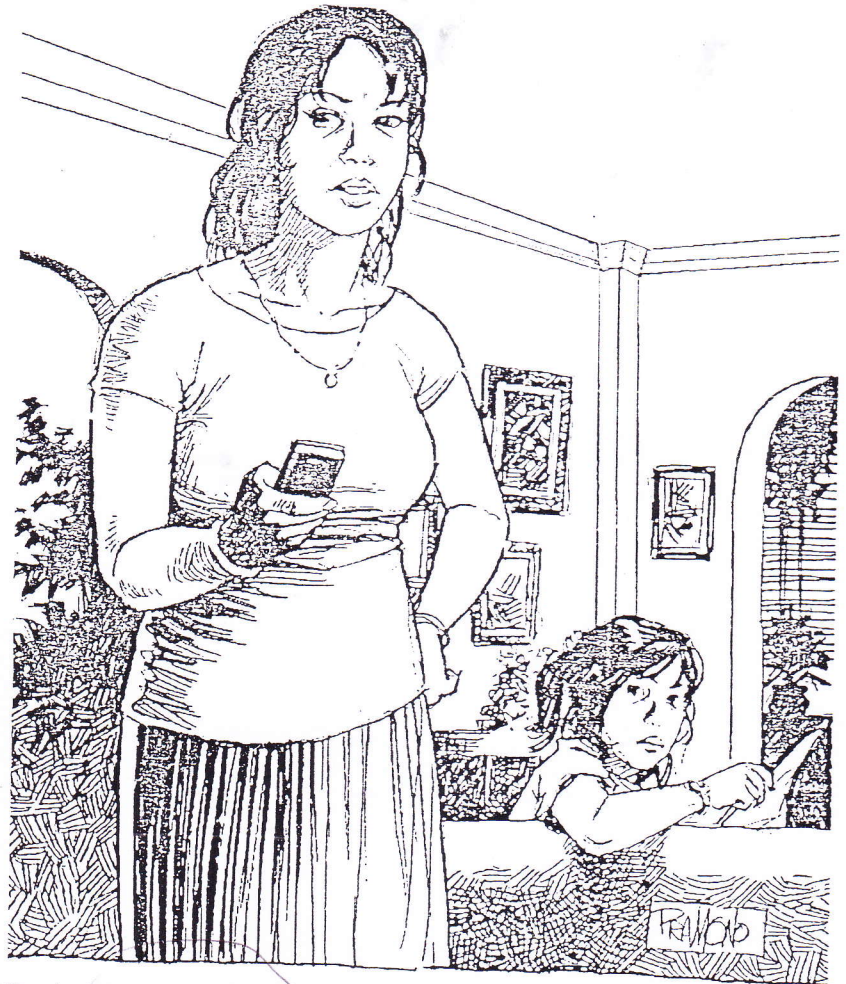
dene wus tekan mangsane, Ira kaya sinendhal ing awang-awang, semono uga Kris kaya dene senapati menang perang, tekan watesing palagan trengginas nebas lan mungkasi karya. Pupusing lelakon, wong loro lenger-lenger karo nyawang lampu gantung ing tengah kamar, kairing lelagon tembang lawas, nambahi anglese kahanan, lan satemah lelорone turu angler kaya bayi dielus-elus biyunge.

Ing wektu kang padha, sejé papan. Ing omah gedhong magrong-magrong kutha Klaten, Rina misuh-misuh ora karuan, jalaran

Ndari mbelani bapakne.

"Pancen telung sasi iki bapakmu saya nganeh-anehi, angger ana ngomah tepon wae digembol, yen lunga malah dipateni," wangsulane Rina sero.

"Ah, Ibu kuwi saben-saben mung golek salahe Bapak, mulane Bapak luwih seneng lunga tinimbang ana ngomah," aloke Ndari karo menyat lunga. Rina ora kaget diwangsul anake mengkonono, amarga saben-saben ana perkara karo bojone anake wadon sing cilik iki mesthi mbelani bapakne. Yen anake wadon sing gedhe, Rani rada kerep

"Bapakmu kuwi utege piye ta, Ri. Lunga adoh kok malah telpone dipateni," gemreng Rina marang anake Ndari.

arep nelson bojone kok ora entuk wangsulan, kepara mung dikabari yen nomer kuwi ora aktif.

"Bapakmu kuwi utege piye ta, Ri. Lunga adoh kok malah telpone dipateni," gemreng Rina marang anake Ndari.

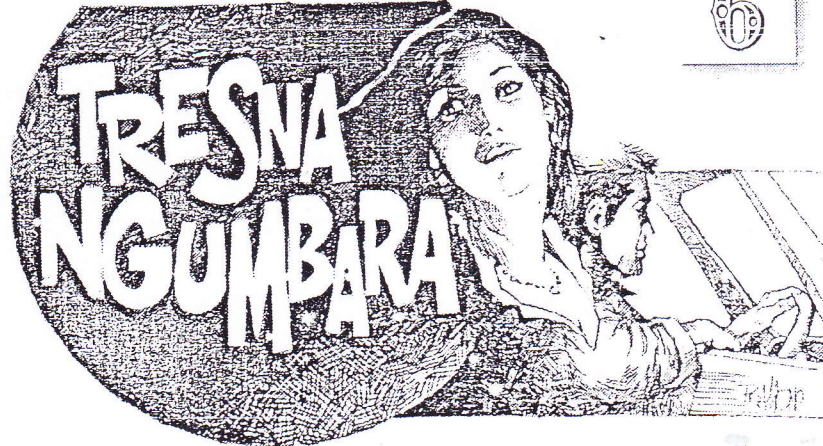
"Yake Bapak isih ana ndalan, Bu. Ora prayoga ta nampa telpon,"

olehe mbelani ibune.

"Kowe ki ngertimu apa Ndruk, saben aku ngomongke alane bapakmu mesthi kowe ora lila, kamangka kowe ya ngerti dhewe ta, ing ngomah iki kabeh urusan aku sing ngrampung, panggrunde Rina.

[Ana candhake]

ITHENG SULISTYAWATI :

seri

Ndari sing uga wis apal karo lageane ibune trima ora wangsulan, milih nerusake anggone nggambar nggarap tugas kampus. Rani sing krungu pangrundele ibune nyedhak banjur pamer bijine smester wis metu, kabeh entuk biji A.

"Wah, bijimu apik tenan Ndhuk, aku seneng banget!" Rina mbengok karo ngruket anake wedok.

"Yen biyen Bapak sekolah kaya aku ya ra bakal mung dadi tukang lunga ngalor ngidul ya, Bu?" celathune Rani karo ngilirik adhine, sengaja gawe panas ati.

"Hus, aja kaya ngono. Sanajan pekok lan bodho kae bapakmu, isih lumayan kena kanggo kongkonan, mung kok kerik-kerik iki rada sok aneh kelakuane. Angger jak rembugan mung wangsulan, 'sakarepmu', ora gelem urun rembug," kandhane Rina kaya entuk bala.

"Mbak Rani pengin ya duwe Bapak sing pinter tur kejem?" pitakone Ndari.

Ndari wis rumangsa yen antarane dheweke karo mbakyune kaya dibedakake dening ibune, nanging Ndari ora ngerti apa sebabe. Sing ngerti mung Rina lan sing maha kuwasa.

"Kok olehmu takon aneh ta, Ri," wangsulane Rani cekak.

"Lha kanggoku Bapak ki ora bodho ananging nrima, ora tau nyendhu apa maneh nyuwarani ala karo awake dhewe, kok Mbak Rani ora mongkog duwe Bapak kaya ngono apike, malah kepara

sok ngremehake," kandhane Ndari tanpa nganggo guyon.

"Lho, aku ora ngremehake, ning kowe rak ya ngerti ta, Bapak kuwi bisane mung ngalor yen dikun ngalor karo Ibu, ngidul yen ngetutake Ibu ngidul. Kabeh urusan rak ya Ibu ta sing mutuske!" pambengoke Rani karo sajak nesu.

"Sakarepmu olehmu mbiji, sing baku kanggoku Bapak minangka imani wis ngalah apa wae kareben kahanan ing omah iki tentrem," sahute Ndari alon.

"Apa wong urip kuwi cukup tentrem thok? Ora butuh ragad?" sengole Rani maneh.

"Lho, Bapak nandangi urusane Ibu, yen etung-etungan karyawan apa ra wis akeh bayare Bapak?" Rani mbelani Bapakne maneh.

"Wis, ta. Aja malah udreg-udregan kaya ngono kuwi. Kepriye wae kae bapakmu, wis rasah dibacutke. Rani kana ndang mangkat, iki dhuwite, jare arep tuku sepatu maneh," kandhane Rina nglereni pasulayan rembug anak-anake.

Sawise Rani lunga, jeroning ati Rina nglenggana salah, ora tahu blaka karo sapa wae, yen sejatine Rani iku dudu dharah daginge Kris bojone. Dheweke dadi bojone Kris amarga karepe bapak ibune nutup wadi, ngumpetke wirang. Tujune Kris bocah lugu, ora cubriya yen sejatine nalika dadi nganten. Rina wis meteng sesasi amarga olah asmara karo kanginase ipe.

Yen pinuju mikir, adoh banget bedane Rani lan Ndari, mbuh kuwi

wujud blegler awak, lan uga wa wantune. Ndari ora geseh sithi sthika karo Kris, sabar, sumeh, ngalahane.

Seje karo Rani, sarwa klawan menangan, gampang nesu ora gelem dikandhani, persis klawan watake Priyanto ipene Rina nganti saiki uga ora ngerti anggane Goianan jaman semu wis dadi bocah prawan.

Kembang-kemleng luhe ndangul eling lelakon jaman semana, ora bisa ngendhani tresna marang kakangne kamangka mbakyune bar tresnane marang dheweke. Rani salah marang mbakyune mung disimpen tekan seprene, ora kang ngerti, kejaba bapak ibune sing wis seda kabeh. Tekan sabab-sabab ketemu karo Priyanto ya bojone mbakyune mau ethok-ethok ora nggape, sanajan ing dhadha ora karuan rasane.

Bebrayan karo Kris uga diajak kembang plastik, mung enggon kanggo pepasren, ananging ora wangi lan segere. Nganti anak-anak Ndari uga ora bisa njalari dheweke bisa nresnani Kris kaya dene nresnani dheweke. Dumadane Rina krasa dielingke, ana owah ing atine Kris jroning telu sasi iki.

"Bojoku luwih sregep nggagasi, sregep macak, sarwa n karepku. Apa ana sing owah-owah?" pitakone Rina.

"Kok malah ngalamun ta, wis meh bengi lho," aloke Ndari.

Rina gragapan, banjur mesem. "Mikir bapakmu, wis mara apa durung," sumaure cekak.

Ndari seneng banget iku kandha mengkono, rasane yakin yen sejatine ibune uga tresna marang bapakne.

"Tak telponke pa kepriye, Ndari taren."

"Wong wis dikandhani telpon dipateni, kok," wangsulane Ndari alon.

"Ya sapa ngerti saiki wis dibantu celathune Ndari."

Kris lagi wae mulet ngomong sikepane Ira, nalika hawa adu

Tresna ... Sambung kaca 2

tambah njekut. Ira mung melu obah sedhela, banjur bali nglempus, ngungkurke Kris sing wis lungguh ana pinggir dhipan. Kris age-age nyaut HP ne banjur diuripke, pamrihe yen ngomah nelson ben bisa gawe pawadan yen mau ora ana sinyal. Temenan, durung nganti sepuluh menit wis krungu ana sing nelson, banjur enggal-enggal ditampa.

"Halo, Ndari, ya?" pitakone.

"Bapak wis dhahar durung?" swarane Ndari anake.

"Kok olehmu takon aneh, Ri. Uwis iki mau wis tuku soto. Ngomah ora ana apa-apa ta?" pitakone Kris.

"Ora Pak. Mung iki mau Ibu dheleg-dheleg tak takoni kok jare mikir Bapak wis maem durung, aku terus nelson Bapak," swarane Ndari karo ngguyu.

Sauntara anggone nampa telpone anake, gawe seneng atine Kris, jalaran Ndari pinter gawe mongkog bapakne, nganggo crita lucu-lucu, ana kalane malah ngajak gojegan bapakne. "Sapa ta Mas. Kok sajak mesra temen," pitakone Ira sing meneng-meneng melu ngrungokke.

"Anakku Ndari, bocahe pancen lucu tur aleman banget yen karo aku, critane sok aneh-aneh ngguyokake," wangsulane Kris.

"Bisa turu tenan awake dhewe ya? Iki wis bengi lho, tegese olehe turu wis luwih saka rong jam," celathune Ira karo mulet.

Kris mung mesem, njupuk botol omben-omben diglegeg terus sisane diwenehake Ira sing kaya-kaya ora kuwat tangi.

"Isih kesel, Ir?" godhane Kris.

"Ora mung kesel. Remek, Mas. Aku kok padhakke jaran wae," wangsulane Ira karo ngulungake tangan njaluk disikep.

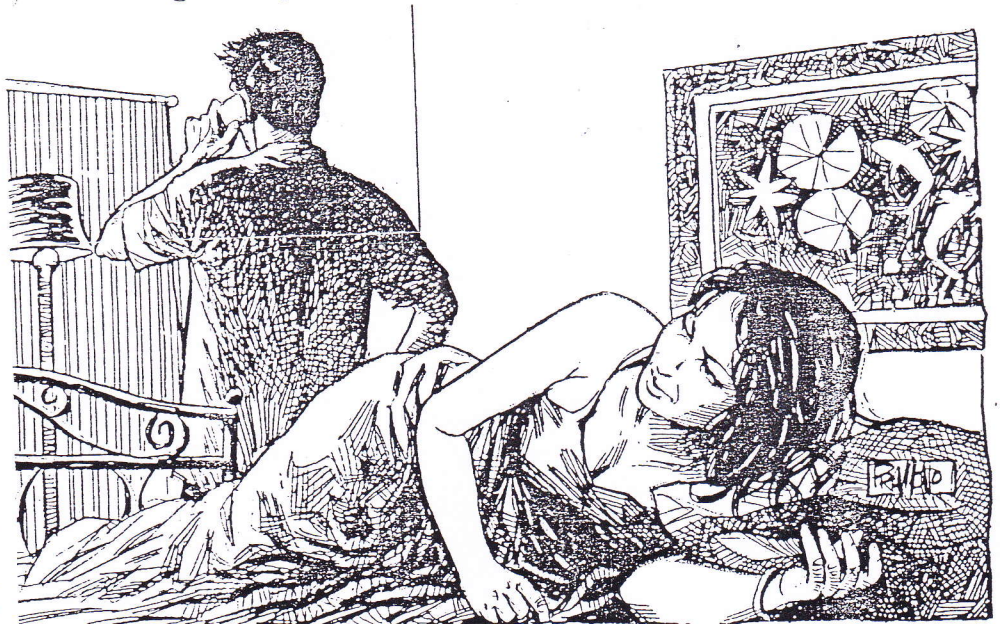
Kris nglegani, awake Ira didhe-

kep kenceng, pipine diarasi kanthi asih. Ira rumangsa seneng banget banjur ngglosa nyelehake siraha ana pangkone Kris.

"Metu sedhela ya, Ir. Golek maem," Kris celathu karo ngelus rambute Ira sing isih turon ana pangkone.

"He em, ora susah adoh-adoh ya, Mas. Sing penting entuk maem," wangsulane Ira.

"Ya golek maem sing bergizi ta. Ben bisa mulinke tenaga, lar bisa nambah kekuwatan. Tugase awake dhewe durung rampung lho," kandhane Kris karo mesem. Ira gemes, Kris diithik-ithik bangkekane. Kris ora kuwat nahan keru banjur menyang mlebu kamar mandi. Ira age-age nututi, wong loro adus karo gojekan ing bak sing kebak banyu anget.

"Sapa ta Mas. Kok sajak mesra temen," pitakone Ira sing meneng-meneng melu ngrungokke.

Rampung adus, ora enggal menyang, lelurone malah leleh-leleh ana bak karo crita warna-warna. Kala-kala Kris tetep ngatonke nakale, nyiweli pipine Ira sing nyempluk. Bareng wis tutug anggone crita, wong loro enggal tata-tata golek mangan.

Wengi nggremet alon, saka selaning korden, katon lintang pating klelip ngrenggani sumeblake langit bengi ing kutha Salatiga. Ana njero mobil Ira milih anteng amarga awake pancen isih pegel kabeh, jalaran wiwit jam sepuluh nganti sore prasasat ora leren anggone

ngatogake mubaling napsu, mbayar ngelak sing wis diampet luwih seka sesasi. Dalan katon sepi, nalikane wong loro rampung metu seka rumah makan. Ira nggawa tas isi botol omben-omben, apel, anggur, lan roti kanggo sarapan sadurunge bali, sapa ngerti sesuk ora kober metu sarapan.

"Apa arep bali gasik, Ir? Pamitmu rak rong ndina, ta?" pitakone Kris ndeleng Ira wis nyiapke sarapan kanggo sesuk esuk.

"Lho, rak ya butuh wektu kanggo mlaku ta, Mas?" wangsulane Ira

"Awake dhewe seka kene awan wae, sore wis tekan ngomah kok," sambunge Kris.

"Ah, aku ya butuh ngaso. Suk Rebo ana gawean akeh je," wangsulane Ira maneh.

Kris mung mesem-mesem, ora perlu wangsulan maneh, wong urusan bengi wae durung dilakoni kok wis mikir mulih, ngono batine.

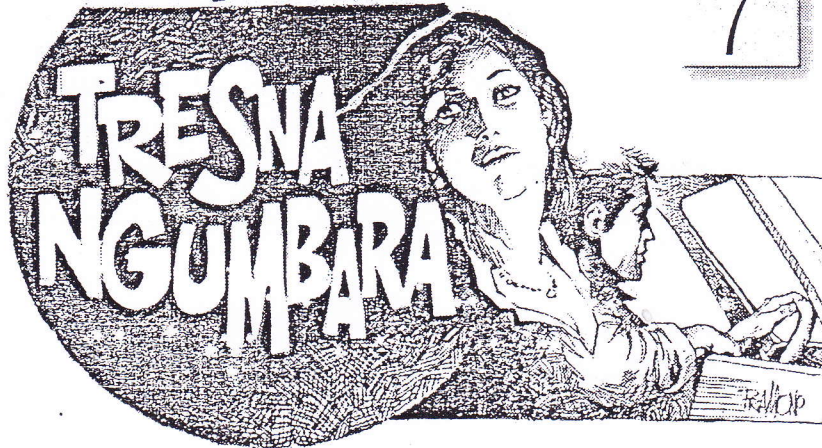
"Wis, saiki acarane nonton video sing apik ya, Ir. Kowe ben pinter," kandhane Kris nalika wis mlebu kamar maneh.

"Ah, ora usah, Mas. Aku ra seneng nonton kaya ngono kuwi, saru!" wangsulane Ira.

"Saru? Kowe kuwi lali pa? iki ora ana njero kelas Cah Ayu, iki ana hotel," godhane Kris, njalari Ira ora bisa kumecap.

[Ana candhake]

ITHENG SULISTYAWATI:

Djero atine sing paling bening sejatine dheweke isin nglakoni patrap kang cengkah karo kamulyane drajat minangka guru. Kabeh pangucap lan pitutur kang tansah diulangake marang para muride kaya-kaya mbengung ana kupinge, ndhodhog jantunge sing dumadakan rasane nyeri, linu lan atine keranta-ranta.

"Ngapa Ir? Kok banjur meneng wae?" Kris njawil alon.

Ira mung nyawang Kris tanpa bisa kumecap akeh, kajaba satembung, "Aku wis ora pantes ngadeg ana ngarep kelas"

Kris kaget lan gela mbebeda Ira kaya ngono mau, mula kanggo nglipur Ira, Kris ora sida nyetel video porno, diganti nyetel TV kanggo ngancani anggone padha guneman.

"Dingapura ya Ir, aku ora duwe niat ngarani atimu," Kris kumecap cekak.

"Mas, ora salah kok, pancen aku sing lagi kepilut kaendahan iki?" tembungne Ira.

Ananging pancen iblis yen wis disanak, angel anggone oncat. Sanajan lagi wae Ira ngudarasa ing batine, kaya eling yen apa kang ditindakake iku gawe kucem urip lan kalungguhane, ananging iblis luwih pinter anggone gawe pawadan yen kabeh mau amarga rasa tresna. Apa salah yen mung nandur katresnan?

Sidane kaya sing wis kawuri, awak loro ati loro mbaleni maneh ngumbar polah. Kamar wis ora wujud

kamar maneh, kaya prau pecah, kebak gombal pating slebar, sing katon mung awak loro tanpa buntel turu ngringkel, dikancani swaraning kewan bengi nembangake kidung dosa ngumbara.

Lakuning wengi nggremet, langit kaya ora sudi kekancan karo mbulan, mung kala-kala lintang siji loro nyaruwe gegojegan ngancani manuk ceguk sing kethap-kethip ngetung suwene dina anggone setya tuhu ngenteni tekane mbulan.

Angin tumiyup angles, hawane kekes, kidung dosa kang nglangut ngebaki sepi kaya-kaya ngrerujit pangrasa, geneya manungsa kang kaparingan nalar lan rasa wis padha lali marang katresnane Gusti.

Sasenenge dhewegolek pawadan ancik-ancik tembung katresnan. Kamangka katresnan kang satuhu, mesthi den lambari resiking ati, dudu nafsu kang ngawu-awu pamer kabisan ora njejegake tatanan.

Gurit tintrim nambah perih tatuning wengi dene jalma kang kaparingan drajat minulya minangka begawan kepinteran, pandhitaning ngilmu, kanthi tetenger guru genea kalah marang kridhaning hawa, nyembah tindak angkara, lali purwaduksina. Apa iki pralambang jagad wis cedhak wancine kukut, apa pancen bumi kurang kebak lelakon. Kabeh pitakon tan antuk wangsulan, jalaran suket lan gegodhongan anane mung pasrah methuk tumetese ebon, mratandhani wengi saya lingsir lan wus bakal tumeka wektu esuk.

Srengenge katon mencereng, langit sumeblak tanpa mendhung, angin tumiyup alus ngelus-elus, dalan kang ngliwati ngarep sekolahan SD Negeri Tambaksari isih rame, pating sliwer sepedha montor lan montor rodha papat tumuju kutha Ngayogya.

Ing kantor guru sing prasaja, mung ana saperangan meja kursi, TV, lan lemari cacah lima, lagi dianakake rapat sekolah ngrembug bab olehe arep ngganti jobin ruang kelas, sing isih jobin diganti keramik, dimen padha karo ruangan liyane.

Bu Armi minangka guru paling enom lagi sengkut nyiapake uba rampe rapat, absen, notulen, lan ora lali ngrewangi Pak Bon nyepakake unjukan lan nyamikan sak cukupe.

Ing mejane Kepala Sekolah sing ana tengah-tengah ruangan wis diganti taplak bathik anyar, ana wadhah pulpen, rak plastik cilik-cilik warna jambon. Tulisan Tia Pratiwi, S.Pd ana papan kayu jati ukir uga ngrenggani meja kerjane.

Ngenteni guru-guru padha mlebu ruangan, merga lagi wae mbubarake murid-murid, Ira mbukak laptope sing warna abang tuwa, cilik cekli, saperlu golek cathetan bab-bab kang bakal diusulake ing rapat. Minangka calon Kepala Sekolah dheweke kudu akeh nyinau babagan mimpin, kalebu mimpin rapat.

Sawise nemu sing di luru, ora lali Ira mbukak facebook, saperlu tilik kabarc Kris, ora lali ninggali tulisan sing wis nganti apal ana uteg, "I love you".

Mung satleraman wis lega, enggal-enggal ditutup internete, bali mbukak cathetan rapat.

Wancine rapat diwiwiti, ana kursi siji sing kothong, papan lungguhe Pak Ilham, guru Pendidikan Jasmani. Ndeleng saka absen sing didhep sabubare padha tandhatangan ana katrangan yen piyambake lagi mumet mula pamit ndhisiki.

"Sapa sing dipamiti Pak Ilham?" pitakone Bu Tia.

"Kula, Bu. Pas Panjenengan tindak Kantor UPT. Wau bibar mucal senam lajeng lenggah kemawon amargi mumet," wangsulane Ira

Tresna... Sambunge kaca 2

"Mumet merga lara apa mumet merga judheg?" aloke Pak Farhan mesem.

"Ya loro-lorone yake wae," sumaure Bu Yatini.

Ira mung mesem krungu pacelaon sing sajak sarwa wadi, ananging ana rapat iki kabeh kudu terang terwaca, ora kena ana sing dumpetake. Wis luwih saka rong Minggu kabar angin kuwi sriwang sriwing ana kuping, gawe pikire Bu Tia geter olehe pengin antuk bukti kang mesthi.

"Jane ana apa ta?" pitakone Bu Tia.

"Kersanipun Ibu?" Ira sajak ethok-ethok ora mudheng.

"Namung guyonan kok, Bu," wangsulane Bu Armi alon.

"Nek ana sing ngerti tenan mbok ndang Matur," panyaute Bu Wanti.

"Dadi aku wis dianggep wong liya? Ora kena ngerti wadi sing ana ing sekolahan iki. Apa ra isin yen nganti aku kudu krungu seka guru seje sekolahan?" Bu Tia ndhedhes kanthi alon.

"Ngaten, Bu," panyaute Bu Tutik.

"Sampun kaping tiga punika kula, Pak Widi, lan Bu Yanti ngadenangi Pak Ilham kok tindakan sarimbit boten kalihan garwanipun," celathune Bu Tutik sajak wedi.

"Panjenengan kabeh priksa dhewe? Ora mung jare, ta?" Tia takon maneh.

"Inggih, Bu. Kita mangertosi piyambak kok. Anggenipun kesah dhateng jurusan Merapi," panyaute Pak Widi.

Banjur maneka warna pawarta, sing punjere, Pak Ilham wis konangan anggone tumindak sedheng karo guru sekolah seje, kamangka kabeh padha bebojoan.

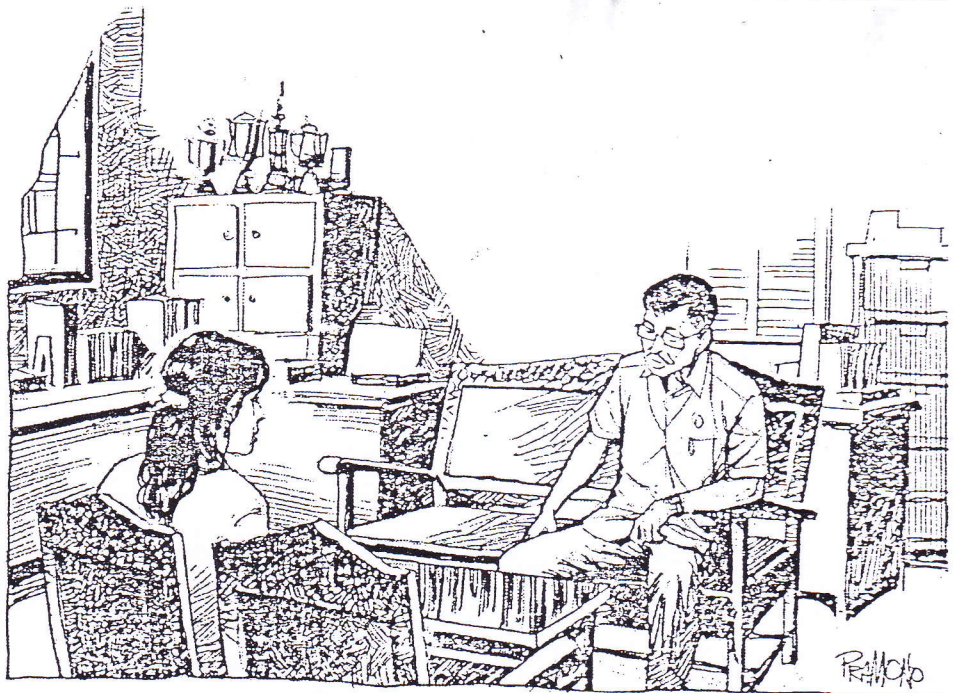
"Manawi sami-sami legan, mangga kemawon, Bu. Lah niki rak

nggih melas kulawarganipun ta?" aloke Bu Tutik maneh.

Rapat sidane kapungkasi nalika wis jam loro awan, wancine padha bali.

Sadalan-dalan Ira mikir, kaya didhodhog atine, geneya dheweke kudu main sandiwara maneh, nalika kanca-kancane umyek, prihatin dene guru kok tumindak nerak susila. Kamangka ing batine isin banget, dene laku kang ora bener iku dheweke uga nglakoni.

"Ah, nanging aku rak landhesan tresna. Apa salah wong duweni katresnan?" bengoke batin Ira karo tetep mikir piye carane ngrampung sakabehe.

"Panjenengan minangka Kepala sekolah, kang ngesuhi sekolahan kudu enggal ngrampung perkara wadi iki,

Sedina sawise rapat sekolah, Bu Tia nimbali guru sing paling dipercaya kena dijak rembugan. Bu Tia ngendika yen nembe wae ditimbali Kepala UPT Dinas Pendidikan Kecamatan Tambaksari.

"Panjenengan minangka Kepala sekolah, kang ngesuhi sekolahan kudu enggal ngrampung perkara wadi iki, kareben ora nggawe kucem. Awake dhewe niku guru, Bu. Kudune kanggo tuladha, lha nek kaya Pak Ilham niku rakya ngucemke pendidikan, ta?" ngendikane Pak Hartoto kanthi tegas, ditirokake Bu Tia, ana ngarepe Ira.

"Aku nyuwun tulung panjenengan nyedhaki Pak Ilham, sadurunge dak rampungi. Panjenengan rak tunggal desa tur kanca sekolah wiwit biyen, dak kira piyambake kersa blaka kepriye satemene."

Tekan telung dina sawise iku, Ira lagi kasil nemoni Ilham amarga dheweke lagi akeh tetandhingan bal-balan ngadhepi lomba guru. Ira kudu golek wektu sing laha, ora ganggu tugase mulang. Perkara apa wae, yen bisa murid-murid aja dirugekke, Guru tetep menehi layanan sing apik, amarga ya iku tugase guru sing baku.

Esuk iki dina Sabtu, kaya-kaya ora ana tugas ndadak sing kudu

diayahi, mula esuk sadurunge senam Ira wis nemoni Ilham. Guru sing dedeg piadege gagah, kulite sawo mateng, ana andheng-andheng ing dhuwur alise, esuk iki nganggo kaos training rupa abang jleret putih, sepatune putih. Saka kantor guru Ira namatke praupane guru sing anteng kuwi, kaya-kaya pengin miyak apa kang kasimpen. Guru Ilham lagi sengkut nyiapke CD lan piranti kanggo bocah-bocah sing padha arep senam, guru-guru liyane uga melu ngawasi, nata barise bocah-bocah.

[Ana candhake]

Tresna... Sambunge kaca 2

"Mumet merga lara apa mumet merga judheg?" aloke Pak Farhan mesem.

"Ya loro-lorone yake wae," sumaure Bu Yatini.

Ira mung mesem krungu pacelaan sing sajak sarwa wadi, ananging ana rapat iki kabeh kudu terang terwaca, ora kena ana sing dumpetake. Wis luwih saka rong Minggu kabar angin kuwi sriwang sriwing ana kuping, gawe pikire Bu Tia geter olehe pengin antuk bukti kang mesthi.

"Jane ana apa ta?" pitakone Bu Tia.

"Kersanipun Ibu?" Ira sajak ethok-ethok ora mudheng.

"Namung guyonan kok, Bu," wangsulane Bu Armi alon.

"Nek ana sing ngerti tenan mbok ndang Matur," panyaute Bu Wanti.

"Dadi aku wis dianggep wong liya? Ora kena ngerti wadi sing ana ing sekolahan iki. Apa ra isin yen nganti aku kudu krungu seka guru seje sekolahan?" Bu Tia ndhedhes kanthi alon.

"Ngaten, Bu," panyaute Bu Tutik.

"Sampun kaping tiga punika kula, Pak Widi, lan Bu Yanti ngadenangi Pak Ilham kok tindakan sarimbit boten kalihan garwanipun," celathune Bu Tutik sajak wedi.

"Panjenengan kabeh priksa dhewe? Ora mung jare, ta?" Tia takon maneh.

"Inggih, Bu. Kita mangertosi piyambak kok. Anggenipun kesah dhateng jurusan Merapi," panyaute Pak Widi.

Banjur maneka warna pawarta, sing punjere, Pak Ilham wis konangan anggone tumindak sedheng karo guru sekolah seje, kamangka kabeh padha bebojoan.

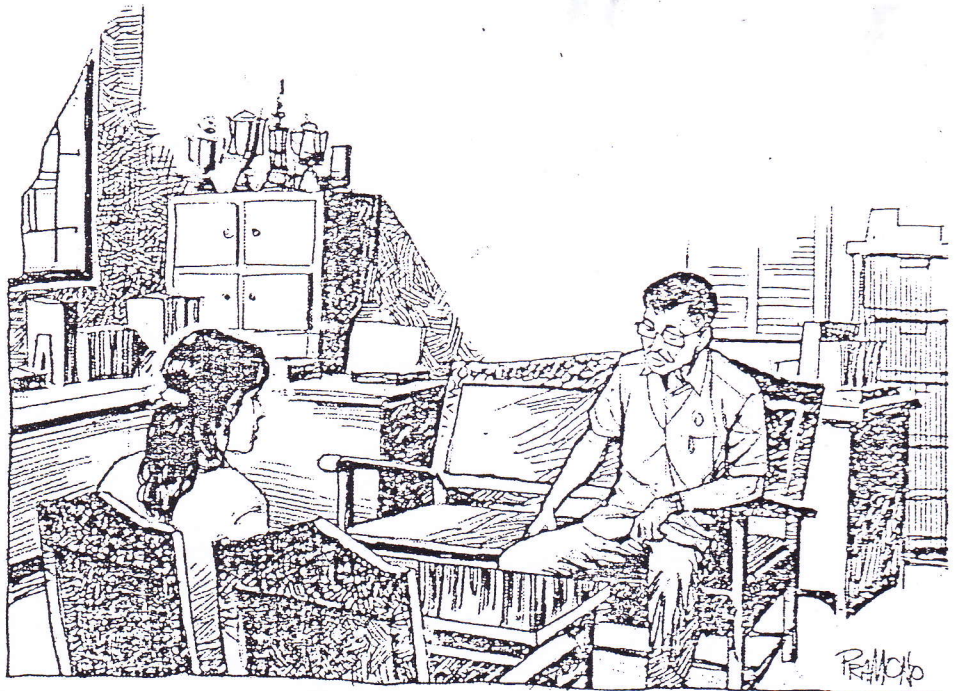
"Manawi sami-sami legan, mangga kemawon, Bu. Lah niki rak

nggih melas kulawarganipun ta?" aloke Bu Tutik maneh.

Rapat sidane kapungkasi nalika wis jam loro awan, wancine padha bali.

Sadalan-dalan Ira mikir, kaya didhodhog atine, geneya dheweke kudu main sandiwara maneh, nalika kanca-kancane umyek, prihatin dene guru kok tumindak nerak susila. Kamangka ing batine isin banget, dene laku kang ora bener iku dheweke uga nglakoni.

"Ah, nanging aku rak landhesan tresna. Apa salah wong duweni katresnan?" bengoke batin Ira karo tetep mikir piye carane ngrampung sakabehe.

"Panjenengan minangka Kepala sekolah, kang ngesuhi sekolahan kudu enggal ngrampung perkara wadi iki,

Sedina sawise rapat sekolah, Bu Tia nimbali guru sing paling dipercaya kena dijak rembugan. Bu Tia ngendika yen nembe wae ditimbali Kepala UPT Dinas Pendidikan Kecamatan Tambaksari.

"Panjenengan minangka Kepala sekolah, kang ngesuhi sekolahan kudu enggal ngrampung perkara wadi iki, kareben ora nggawe kucem. Awake dhewe niku guru, Bu. Kudune kanggo tuladha, lha nek kaya Pak Ilham niku rakya ngucemke pendidikan, ta?" ngendikane Pak Hartoto kanthi tegas, ditirokake Bu Tia, ana ngarepe Ira.

"Aku nyuwun tulung panjenengan nyedhaki Pak Ilham, sadurunge dak rampungi. Panjenengan rak tunggal desa tur kanca sekolah wiwit biyen, dak kira piyambake kersa blaka kepriye satemene."

Tekan telung dina sawise iku, Ira lagi kasil nemoni Ilham amarga dheweke lagi akeh tetandhingan bal-balan ngadhepi lomba guru. Ira kudu golek wektu sing laha, ora ganggu tugase mulang. Perkara apa wae, yen bisa murid-murid aja dirugekke, Guru tetep menehi layanan sing apik, amarga ya iku tugase guru sing baku.

Esuk iki dina Sabtu, kaya-kaya ora ana tugas ndadak sing kudu

diayahi, mula esuk sadurunge senam Ira wis nemoni Ilham. Guru sing dedeg piadege gagah, kulite sawo mateng, ana andheng-andheng ing dhuwur alise, esuk iki nganggo kaos training rupa abang jleret putih, sepatune putih. Saka kantor guru Ira namatke praupane guru sing anteng kuwi, kaya-kaya pengin miyak apa kang kasimpen. Guru Ilham lagi sengkut nyiapke CD lan piranti kanggo bocah-bocah sing padha arep senam, guru-guru liyane uga melu ngawasi, nata barise bocah-bocah.

[Ana candhake]

ITHENG SULISTYAWATI :

TRESNA
NGUMBARA

seri

6

Dalika senam wis kawiitan, Ira uga melu ngawasi mu-beng latar, karo kala-kala ngelingake bocah sing anggone senam karo gegojegan. Ira ana sekolahan wis kondhang yen tegas, sebab kajaba mulang Bahasa Inggris uga mulang Pramuka lan mula bocah-bocah ora perlu digetak yen ngerti Ira ngawasi mesthi banjur padha tertib. Tekan tengah-tengah latar, alon-alon Ira nyedhaki Ilham banjur celathu, "Mengko yen wis bubar mulang kelas enem mlebu ana ruang UKS ya, Pak!"

"Yoh, Jam sanga aku wis bebas jam kok," wangsulane Ilham cekak.

Ira bisa negerti saka pojok mripate menawa guru-guru padha ngilirik, kaya pengin ngerti apa sing dirembug karo Ilham, mula Ira age-age sumingkir, mundhak Ilham krasa yen padha diawasi.

Jam sanga kurang limang menit Ira wis mapan ana meja ruang UKS, gawe orek-orekan apa wae kang bakal dirembug karo Ilham. Kursi kayu jati tanpa ukiran, meja sing dilemeki kaca bening katon luwih asri bareng diwenahi pot isi kembang mawar abang. Ira milih lungguh ing kursi dawa, pamrihe olehe lungguh kareban ora formal banget, amarga sing arep dirembug dudu bab lumrah. Korden cendhela warna biru sengaja dibukak, supaya sawayah-wayah ana sing arep mlebu ruang UKS Ira bisa ngerti lan nata rembug kanthi kepenak.

"Aku mung pengin ngerti sing sabener kok, Pak. Aja nganti aku mung manut kabar kabur saka

wong liya. Yen kabar kaya ngono iku bener, aku nyuwun panjenengan nglereni, aja gawe reged ing pawiyatan iki. Dene yen kabar iku ora bener, kita kudu ngupaya kepriye bisane dirampung supaya ora ana sing digawe rugi," celathune Ira bareng Ilham takon arep diparingi dhawuh apa.

Akeh-akeh Ira nyocogake kabar sing ditampa, bab Ilham anggone sok lunga boncengan karo Bu Guru TK sing duwe garwa putra kaya dene Pak Ilham. Uga akeh kabar sumebar olehe sok ninggalake wayah mulang yen pinuju Kepala Sekolah dinas ana njaba sekolah. Ora lali kabar yen jare garwane Pak Ilham nganti lara amarga mikir bab kabar ora enak iki. Suwe Ira nunggu wangsulan saka Ilham, Ilham mung ndhungkluk, ora selak uga ora atur kumecap apa-apa, nganti Ira dadi meh kentekan sabare.

"Aku diwangsuli, Pak. Kabeh kabar mau bener apa ora?" Ira ndheseg kanthi rada sengol.

Ilham mbenakake lungguhe, nyawang njaba sedhela, raine pucet, lambene katon arep kumecap ananging sajak angel anggone arep ngelokke swara. Ira melas nyawang raine Ilham, ananging uga ngampet anyel amarga wiwit mau ora ndang antuk wangsulan. Pak Guru sing biasane tegas yen mimpin senam tur ya jago main bal-balan kuwi, ana ngarepe Ira katon nglumpruk ora duwe daya, mung unjal ambegan karo nyawang latar kantor sajak arep mbuwang puteg pikiran. Kanggo nunggu wektu, Ira menyat arep njupuk majalah Djaka Lodang,

ngiras pantes menehi kalodhang kanggo Pak Ilham ben mikir dhisik. Ananging durung nganti Ira tekan meja kerjane, Ilham wis celathu kanthi swara abot, "Yen kabar iku bener, apa hakmu ngatur aku? Apa rumangsamu njenengan kuwi paling resik?" wangsulane Pak Ilham.

Sanajan anggone wangsulan kanthi swara alon, ananging Ira ngerti yen kancane kuwi rumangs ora seneng diucik perkarane.

"Dadi bener?" Ira nyaut kanthi rada sora, lan sawise unjal ambegan "Kabeh mau pancen kedadean Pak?" pitakone Ira.

Kahanan sepi, ora ana swara apa-apa kejaba ambegan sing krasa abot lan kumrisiking angin wayah awan kang ora meneneh sumilir sithik-sithika, kapara gawe sumuk. Dumadakan Bu Tia wis mlebu lan ora nganggo diaturi terus lenggah njejeri, Pak Ilham. "Apa kang bisa kanggo pawadan, gene panjenengan bisa kepilut lelakor kaya ngono?" Bu Tia nakoni kanthi swara sing luwih alus, lirih, tur saka ngati kang kebak tresna marang anak buah.

"Aja nyalahake Bu Ira, jalaran aku sing nyuwun tulung kanggo omong-omongan golek upaya supaya kabeh terang lan terwaca, ora ana kang didakwa golek perkara," ngendikane Bu Tia maneh. Ilham ora bisa suwala, mripate abang kaca-kaca sajak ora kuwawa ngampet kahanan. "Kula betah kawigatosan lan tresna, Bu," wangsulane Ilham lirih.

"Lho, Bu Ilham rak ya isih sehat lan bisa leladi kanthi apik, ta?" Bu Tia ndhesek meneh.

"Namung katon saking njawi, Bu. Sejatosipun sampun dangu kula boten pikantuk kawigatosan napa malih katresnan," wangsulane Ilham isih nganggo swara lirih.

Wong wadon loro sidane mung bisa meneng dheleg-dheleg ngrungokake Ilham asok crita panalangsane urip bebrayan sepuluh taun suwene ora kaparingan anak lan bojone tansah lelaranen. Merga critane Ilham uga, Bu Tia dadi ngerti jebul Bu Guru TK sing dadi selingkuhane iku pacare jaman isih kuliah. Ananging kanthi pawadan apa wae Bu Tia ora kena mbenerake laku

Tresna ... Sambung kaca 2

kang nerak paugeran lan kasusilan, mula sanajan melas dikaya ngapa sekolahan ora bisa nggondheli nalika Ilham kudu dimutasi pindhah mulang ana sekolahan sing luwih adoh ana ereng-ereng gunung Perahu. Bisane dipindhah jalaran ana laporan saka bojone Bu Guru TK lan uga saka Bu Ilham. Ananging jeneng tresna pancen angel ditata lan direka-reka.

Rong sasi sawise pindhah sekolahan, nalikane Ira lagi dolan-dolan karo Kris menyang kutha Solo, ora disengaja anggone nginep ana hotel sing padha karo panggonane Ilham nginep karo Bu Guru TK sing pancen ayu lan luwes. Nalika semana Ira ngepasi entuk tugas melu sosialisasi bab Uji Kompetensi Guru, mula Kris banjur bisa nusiil.

"Mas, ayo enggal metu saka Hotel, goleki hotel liyane wae, Ira mbisiki Kris karo digeret mlebu kamar.

"Lho, aku wis pesen telung mbengi kok, iki lagi se-wengi, ta?" Kris takon kanthi cubriya.

"Sst, tak kandhani Mas. Ana kamar sisih kulon kae aku mau ngerti tilas kancaku karo pacare, dudu bojone," wangsulane Ira bisik-bisik.

"Ora perlu bisik-bisik. Iki ana jero kamar, sapa sing krungu?" panyaute Kris.

"Mengko bengi pindhah ya, Mas?" Ira njaluk kanthi banget. Kris ethok-ethok ora nggape, Ira banjur nyedhaki, ngrangkul terus nga'asi pipine Kris sing malah mapan turon karo ethok-ethok merem. "Mas, aku diwangsul sik, ta. Apa ra melas nek aku dikonangi dilaporke, terus aku dipecat?" Ira njejeri turon karo tangane ngelus-elus rambute Kris.

Kris ngampet ngguyu, karo ngilirik raine Ira sing katon olehe bingung. "Bab pindhah hotel urusan gampang, sing baku wani pira?" godhane Kris.

"Ah, mengko aku wis sing mbayar hotel. Tenan ya, Mas?" Ira mbaleni luwih kebak pengarep-arep. Kris saya tambah seneng olehe kepengin mbebeda.

"Ora mung luwi. Syarate wani ora? Nek wani mengko bengi pindhah, nek ra wani ya wis tetep ana kene, mengko malah tak kenalan sisan karo kancamu kae," kandhane Kris.

"Mas? Aja meden-medeni aku ta. Ya wis apa we syarate aku manut angger mengko lunga saka papan iki," wangsulane Ira karo ndekep-dekep Kris. Sing didekep kaya remu dolanan anyai bungalic, karo ngempet ngguyu mripate melek, mandeng Ira sing sore iki katon luwih manis.

"Syarate, saiki aku diladeni nganti ping telu!" pangucape Kris karo ngguyu. Ira kaget lan anyel banget ngerti yen dibebeda, mula terus tambah anggone ngruket, kenceng banget. Kris ngimbangi kanthi dekep awake Ira, sajak kangen banget amarga rong sasi ora nate

Ira melas nyawang raine Ilham, ananging uga ngampet anyel amarga wiwit mau ora ndang antuk wangsulan.

ketemu apa maneh senggolan. Alon lan dirasakke temenan, lambene Ira diarasi, dicucupi, karo dielus-selus pipine, Ira kembang-kembang luhe amarga rasa seneng.

Ing kamar sisih kulon, apa kang kadadean uga ora beda, Ilham lan pacare uga dadi paraga babune syetan, lelumban asmara tanpa tatanan, nguja hawa napsu, ngudi kepenak ing blumbang kasmaran sanajan kudu kekudhung

kanisthan.

Gumebyar kutha Solo isih tetep nyebar kuncarane, wengi nggremet mecaki jantraning wektu, binarung kepienging mbulan tanggal limalas, kaya dene ayune widadari swargaloka. Ananging sapa sing ngira ing slempitane kutha akeh tumindak angkara nyithak bebendu, embuh kapan bakal ngundhuh wohing laku, amung wektu kang bisa aweh wangsulan.

Rasane awake wiwit mau bengi pancen wis ora kepenak, Ira bembali menyang kamar mandhi, saben metu pring-as-pringis karo nyekeli wetenge. "Isih lara, Bu? Mbok diasta nyang dhokter. Tak dherekke ya?" anake aweh panemu.

"Mlilite isih sithik, mung olehku ra kuwat kok awakku adhem panas ngene," wangsulane Ira.

"Masuk angin yake. Apa tak keroki dhisik?" anake nawani cara. Ira gedheg karo mapan njingkrung maneh ing kamar, Lian ora kurang-kurang anggoni aweh kawigaten marang ibune, aja nganti ibune lara. Sawise ditinggal bapakne, anake wadon katon anggone luwih nggatekake ibune, kaya-kaya kaweden yen ibune uga ninggalake. Lian sanajan wis sarjana wis duwe pacangan, nalare tetep ora nyandhak babar blas yen larane ibune merga pikire lagi peteng, kagubet perkara sing kabeh amarga ubaling rasa tresna.

"Lian, Ibu terna wae menyang apotik, aku tak tuku obat wae," kandhane Ira.

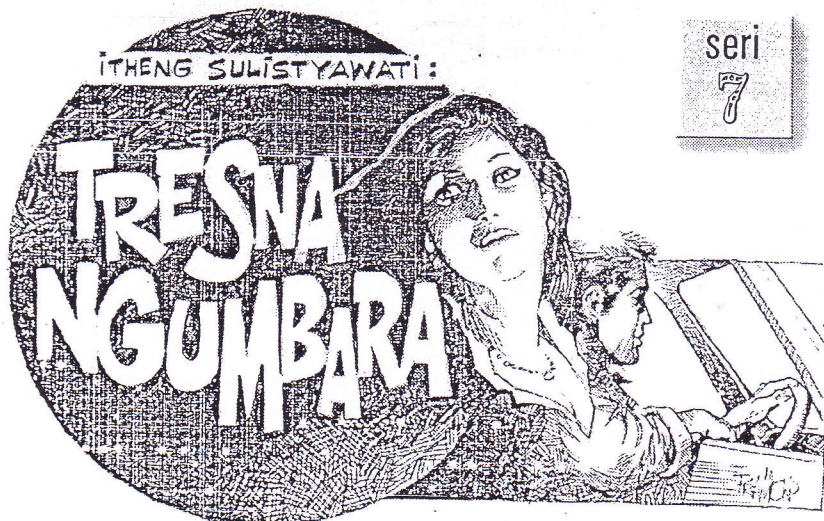
"Bu, jaman saiki penyakit niku warna-warna, mbok ora sembarangan mundhut obat. Wis pokoke tak dherekke priksa wae, ben ndang dhang," sumaure Lian mantep.

Sidane Ira manut anake wadon priksa nang dokter Toni langganan kulawargane.

"Ibu hanya perlu istirahat saja kok," ujar dokter sing awake subur kuwi karo mesem. Lian ayam atine bareng ngerti yen ibune pancen mung butuh ngaso lan nglerenake awak, ateges ora ana penyakit sing nyalawadi.

[Ana candhake]

ITHENG SULISTYAWATI:

Ananging kang sumimpen ing atine Ira pancen barang nyalawadi, ora kena nganti keprungu anake. Seminggu kepungkur Kris nelpon kanthi swara groyok, sajak bingung nyritakake yen bojone muntap jalaran wis krungu yen Kris duwe dhemenan sing jarene guru randha anak siji.

"Awake dhewe rasah ketemu lan rasah sesambungan dhisik, ya?" swarane Kris sajak sedhih.

"Wah, awake dhewe kudu ke temu sik, Mas. Ora bisa mung terus pedhot ngono wae," wangsulane Ira kaget.

"Aku gek diawasi terus Ir, ora bisa lunga sakepenake," semauire Kris cekak.

Telpon ditutup, lan nganti tekan dina iki wis luwih sepuluh dina, Kris ora bisa ditelpon lan uga ora nelpon. Ira banget anggone nelangsa, sedhih lan uga nyimpen was sumelang.

Rasa sedhih lan nelangsa njalari ora nduwe karep memangan, wusane lara maag kumat maneh nyerang wetenge, malah ketambahan adhem panas, njalari nganti rong ndina wiwit Setu awan wingi Ira ora metu seka ngomah.

"Taksih pucet kok sampun tindak ta; Bu," panyaruwene Bu Hartini, Senin esuk ana regol sekolahan.

"Mung masuk angin kok, mosok ora mlebu kerja," wangsulane Ira cekak.

Senin kuwi kaya-kaya Ira wis bisa nampa kahanan, katilik saka anggone sengkut nyambut gawe, ora katon raine sing nglayum,

malah akeh anggone ngumbar esem.

Nanging kabeh mau ana sing ngerti yen mung lamis, nutupi tangis sing kaya ngiris lembar ati. Sing ngerti mung wong sing lagi nyawang saka kadohan, lungguh ana njero mobil jeep elek, rupane wis ora genah ijo apa irenge, sing diparkir ana ngisor wit akasia pinggir dalan cedhak sekolahan SD Negeri Tambaksari.

"Melas temen kowe Ira," nguda rasane Kris karo mbenakke kaca mata irenge.

Nyawang saka kadohan nalika Ira mlebu metu saka regol sekolahan, luwih telung jam Kris dhelegdheleg ana njero mobil bobrok kareben Ira ora ngerti yen kuwi dheweke. Kanthi pawadan nagih dhuwit dagangan menyang Wates, Kris nekad merlokake meruhi kahanane Ira, amarga kepriye wae rasa tresna kang tumanjem ora bisa ngono wae dipunthes lan dile reni. Ananging kanggo njaga kehormatane Ira lan rasa tresna marang anak-anake Kris kudu ngurbanake kabeh polah batine.

Ira sing ana tata lair katon tetep sumringah, njero ati rasane lungkrah, kebak panandhang kang ora entheng kanggone ati kang gothang. Kabeh upaya kanggo nggolèki pawartane Kris ora bisa nemu dalan, malah ing facebook uga wis ora ana, kaya-kaya Kris angslup diulu alun segara.

Panandhang sing dianggep enggal bisa luwar jebul malah tambah mubal kaya dene mambune bathang.

Awan sing durung nganti gle-

wang, Ira lungguh dhewekan ing ruang kerjane, ngedhep setumpuk dluwang, dikancani segelas wedang. Biasane wayah ngene iki wedang mung sisa separo, ananging dina iki isih wutuh, durung diombe babar pisan. Gedhang goreng karo mete ana piring beling cilik uga durung disenggol. Ora ana nafsu ngombe apa maneh mangan.

Atine kaya dijuwing-juwing nganggo lading amarga wis wiwit wingi sore dheweke nampa SMS ancaman sing surasane gawe mrinding.

Ana salah sijine isine muni, "Bu Guru kok kelakuan kaya lonthe, dolanan bojone liyan." Uga ana sing muni, "Mbok ngilo, anake wis prawan kok isih kluyuran karo lanangan." Ananging sing banget miris clehe nampa iki mau esuk ana SMS sing surasane, "Kapan-kapan aku arep ketemu kowe Bu Guru, arep tak jak lapor menyang kepalamu ben dibina."

Kabeh SMS mau ora dibales, amarga ora ngerti saka sapa, ananging nilik isine mesthi ana sambung rapete karo sesidheman katresnan antarane dheweke lan Kris.

Mung emane saiki Kris ora bisa dihubungi, njalari Ira kaya kabotan panyangga nanggung perkara tanpa ana sing bisa diajak ngrembug lan nimbang rasa.

Dina-dina candhake Ira mung tansah was sumelang, ketir-ketir lan rumangsa ana kang ngancam uripe. Ewa semono, isih kuwat nyalamur kanthi tetep makarya kanthi sregep, sengkut, lan tanggung jawab. Kabeh pakaryan kantor ora dilirwakake, kajaba siji, yaiku Ira dadi ngliwakake kasarasan awak. Mangan ora mesthi, turu uga akeh anggone nganti tengah wengi lagi bisa merem. Ora aneh yen suwe-suwe awake Ira katon kuru, praupane ora sumringah, sanajan mesem lan gumuyu, ora bisa nutupi yen ana kang diumpetake.

"Bu, wonten tamu," ature Tofik tukang kebon.

"Sapa, Pak. Kakung apa putri?" panyaute Ira cekak.

"Putri, Bu. Kados dereng nate rawuh mriki," wangsulane Tofik.

"Ya, wis diaturi lenggah sik,"

Tresna ... Sambung kaca 2

guneme Ira maneh

Tofik manthuk kormat, banjur tamu sing ngadeg ana ngarep kantor mau diaturi lungguh ana ruang tamu.

Nalika semana kabeh kanca lagi sengkut mulang ana kelas. Ira lagi wae leren rampung mulang kelas telu.

Wong wadon umur-umurne patang puluhan, nganggo klambi bathik rupa coklat tuwa, rambut tekan pundhak, kulite kuning, pawakane lencir, nganggo sandhal kulit sing rupane padha karo tas cilik sing dicangklongake pundhak. Kaya kepengin naliti kahanan, lungguhe ora anteng, mripate ndeleng kabeh barang sing ana ing ruang tamu. Nalika nyawang papan sing ana tulisane STRUKTUR ORGANISASI SEKOLAH dheweke mandeng, maca siji-siji jenenge guru lan pegawe karo nge-matake fotone.

"Sampean guru Bahasa Inggris ta, Mbak?" pitakone wong wadon mau tanpa wigah wigih.

Ira kaget, ananging nyoba diumpetke kanthi esem sing embuh apa jarwane, tangane diulungake aweh salam marang tamu sing gawe pitakonan atine iki.

"Tepungke Mbak, aku Rina ibune Rani lan Ndari, bojone Mas Krisnawan," pangucap wong wadon mau tatas canthas.

Kaya bledheg nyamber ing tengah awan, swarane Rina sing sejatine mung alon, ora nganggo nesu, ora mbengok, ananging wis bisa nyuwek-nyuwek dhadha lan ngobong kupinge Ira.

Sawetara wektu Ira ora kumecap, mripate mbrabak, dhadhane kumesar ora karuan nganti ora bisa ngumpetake kagete.

"Inggih, Jeng. Kula Ira," wangsulane Ira karo ndredheg.

Mripate Ira nglirik njaba, karo ndonga muga-muga ora ana kanca guru sing krungu omongane wong wadon sing lagi mertamu ana ngarepe iki.

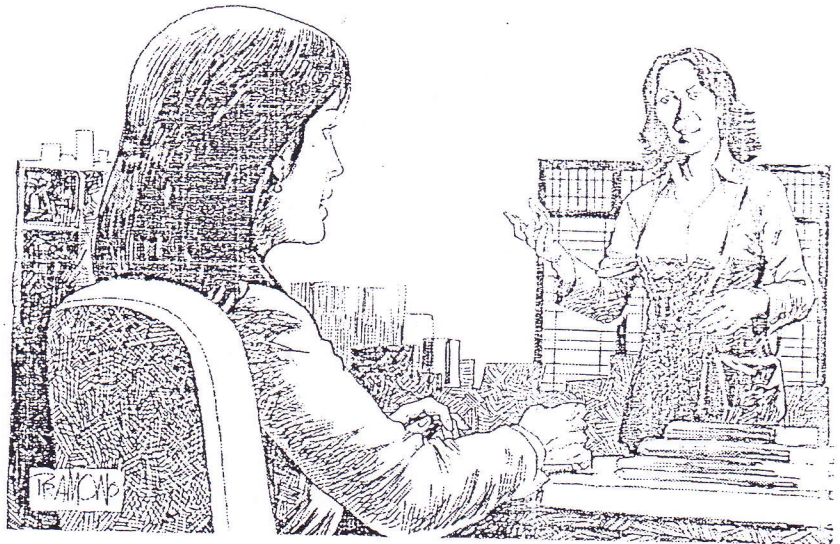
Tujune kahanan lagi wayahe pasinaon, kabeh padha sengkut ing kelas, dene guru-guru sing lagi lodhang padha ubeg ing kantor guru, kapisah taman sekolah karo

papan ruang tamune.

"Sampean kaget ya, kok aku ngerti sapa njenengan?" pitakone Rina alus.

Ira mung ndhungkluk bingung kudu piye anggone ngadhepi tamune iki. Yen arep diusir ora pantes, yen ora enggal lunga bisa ngundang perkara kang banget mbilahi.

"Sak kaget-kagetmu, isih kaget aku Mbak, nalika ngerti jebul bojoku sing ana ngomah kuthuk, manut lan ora duwe swara, jebul nduweni tumindak sedheng karo wong ayu, guru sisan, kok bisane sampeyan nglakoni. Endi dununge watak susila kang pantes den tuladha dening para siswa yen kelakuan sampeyan ora tatanan!"

"Mesthi wae aku njaluk baline bojoku aja digodha, dioyak-oyak, aja dirusak kulawargaku.."

omongane Rina nyrococos tanpa bisa diselani.

Ira isih meneng, ora pengin wangsulan, jalaran apa wae kang arep diucapake kabeh mung tiba salah, jalaran pancen tumindak ngrusak pager ayu iku salah, pawan apa wae.

"Kok meneng wae Mbak, mbok ndongeng sing apik, kaya nek lagi SMS karo Kris kae, apa mesemesem kaya gambare sing disimpen ana HP ne bojoku kae," celathune Rina maneh.

Ira pancen salah, luput, lan kliru. Ananging jejering menungsa emoh yen diina lan diremehake sapadha-padha. Mula kanthi ambegan landhung, Ira mingset ang-

gone lungguh, awak dijejegake, wong wadon sing raine isih abang mangar-mangar mau dipandeng, lan kanthi perbawa sing nyoba ditamakake, aweh pitakon, "Banjur kersamu apa, Jeng?"

"Kersaku apa? Kok bisa temen pitakonmu. Mesthi wae aku njaluk baline bojoku aja digodha dioyak-oyak, aja dirusak kulawargaku!" sumature Rina kanthi sora.

Kaya ditampeg angin lesus raine Ira diwangsul kaya mengkonono, ananging Ira milih meneng amarga wis tau dikandhani Kris yen Rina kuwi sanajan wong wadon yen wis nesu ukarane elek banget kepara ngisin-isinke yen dirungu wong liya. Kanggo njaga kahanan tambah ora karuan, Ira mung muni

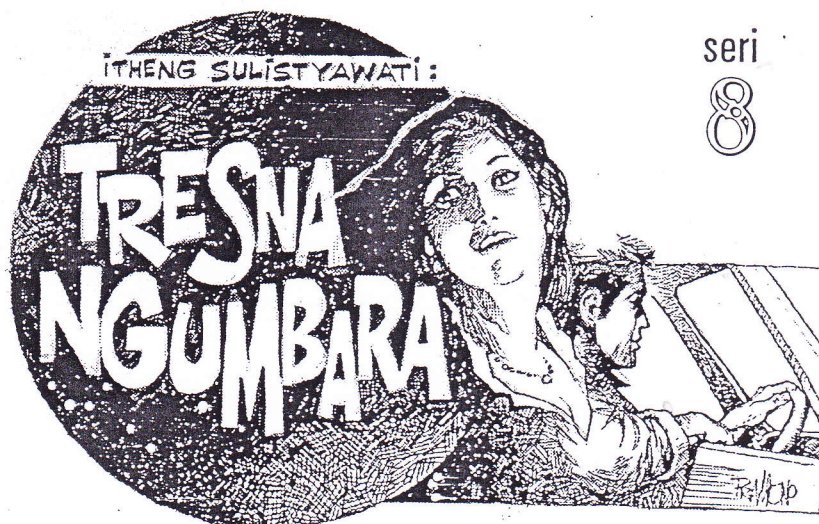
lirih, "Ya, aku wis ora bakal srawung maneh karo Mas Kris, saiki dak aturi kondur, aku arep rapat."

"Apa janjimu bisa tak percaya?" Rina isih nanting kanthi wengis.

"Aku wani mbok paeka apa wae, yen aku isih srawung karo bojomu," sumature Ira lirih.

Rina jane isih arep muni-muni maneh, ananging ngerti Ira lungguh anteng tanpa rasa wedi, ora nyaruwe dheweke, kapara malah nyambi nampa telpon saka kantor, wong wadon tamu aneh mau milih menyang, nggeblas lunga, ora let suwe krungu swara mobil ninggalake parkiran sekolah.

[Ana candhake]

Ira lungguh dheleg-dheleg, nyoba ngeleremake ati, nampa tamu sing banget ora diarep-arep tekane. Embuh kepriye kedadeane geneya kok Kris malah mbukak wadi sing kudune disimpen rapet, yen perlu suket godhong ora kena krungu. Ewon pitakon kang nyumpeli atine, sidane bisa diudhari lan antuk wangsulan ing sawijining sore, sesasi sawise Rina nemoni.

Ing dina Rebo nalika Ira lagi wae metu saka papan seminar ing gedung Wanita Utama sing mapan ana ing kutha Magelang. Lagi wae arep nyabrang dalan, saperlu ngendheg bis saka Semarang, ana swara nyeluk jenenge, "Ira ...!"

Kaget campur bingung Ira noleh, saiba kagete bareng ngerti sapa sing nyeluk. Wong lanang nganggo clana dawa Jeans biru, kaos biru, kacamata ireng, ngawe saka njero mobil elek, ora liya Krisnawan.

Ira mandheg mangu, antarane pengin nyedhak, uga wedi pengin ngadoh kuwatir yen anggone sapatemon kadenangan liyan.

"Cepet ta, mlebu sik, urusan liya pikir mengko!" pambengoke Kris.

Tinimbang malah ana sing meruhi, Ira enggal mlebu mobil, ora let suwe wis sapejangong ana jok ngarep, mobil mlaku alon-alon menggok ngiwa.

"Kok malah ngulon, omahku wetan, Mas!" Ira ngelingake.

"Sapa sing arep ngeterake kowe

mulih? Aku mung pengin ketemu kowe kok," wangsulane Kris ana niyat nggodha.

"Aku arep matur penting sithik, Mas," celathune Ira tanpa ngrewes guyone Kris.

"Ngomong apa? Urusan penting apa? Kanggoku ra ana sing luwih penting kajaba ketemu kowe maneh iki," wangsulane Kris.

Ira trima menang yen Kris wis metu guyonane ngono kuwi, tiwas kesel olehe ngethuprus ora bakal direwes. Sanajan atine ketir-ketir kuwatir yen olehe patemon iki kadenangan karo Rina apa mata pitane.

"Kowe kok kaya kaweden ketemu aku ta, Ir. Apa rupaku ala banget? Wis entuk ganti sing luwih gantheng ya?" Kris takon kanthi blaka.

Olehe takon mengkono jalaran pancen Ira katon olehe bingung, sedhela-sedhela noleh mburi kaya-kaya ana sing ngetutake.

"Aku wis kebacut janji karo Rina ora arep methuki njenengan, Mas," wangsulane Ira lirih.

"Lho, kowe rak pancen ora methuki aku, ta? genah sing methuki aku ngene kok. Ora usah digubris, apa meneh seminggu iki Rina lunga karo anake si Rani menyang Ciamis tilik sedulure," critane Kris.

Ana rasa ayem ing batine Ira, lan ndedonga muga-muga apa sing diomongake Kris pancen bener, ora mung gawe seneng atine wae.

Kris ngilirik Ira, ana rasa eman lan trenyuh nyawang raine sing katon aclum ora sumringah. Kanthi tulus, tangane digegem, dielus-elus, Ira mung meneng wae, nyimpen aboting rasa maneka warna kang kepengin disokke saka dhadhane.

"Wis anggep wae Rina kae wong ra waras, rasah digagas," celathune Kris.

"Ananging aku pancen salah, Mas. Nresnani bojone liyan, ngrusak hebrayan," wangsulane Ira wiwit mingseg-mingseg ngampet tangis.

"Ora ana tresna kok salah, be-brayanku wis rusak sadurunge ketemu kowe," Kris nyaut kanthi swara mantep.

"Wis rasah ngomongke bab sing ora nyenengke. Aku wis ngampet kangen pengin ketemu kowe, nganti meh rong wulan ora kabar-kabaran. HP ku disita Rina karo anakku mbarep Rani. Yen arep nelpen aku ndadak nyilih telpone Ndari. Aku wis tuku anyar, dibanting karo Rina, aku trima ra nyekel HP maneh wae," critane Kris lirih.

Ira nelangsa banget ngrungokke wadulane Kris, nganti ora krasa, tangane Kris sing isih nggegem dielus-elus genti, kaya kepengin aweh kekuwatan kanggo wong lanang sing banget ditresnani.

"Terus iki aku arep dijak menyang ngendi, Mas? Aku temen-temen wedi lho, yen nganti kadenangan, aku sing bakal ngundhuh perkarane," Ira takon alon.

"Wis rasah digagas sik ta. Aku kangen pengin ketemu, pengin andon asmara karo kowe, titik!" wangsulane Kris ethok-ethok nyentak. Ira mung meneng wae, sanajan atine bingung antarane seneng ananging uga bingung yen nganti Rina ngerti patemon iki.

Dalan jurusan kutha Semarang ora patia macet, sanajan kahanan uga ora laha banget, Ira wiwit ora jenjem, kok nganti tekan Bawen ora menggok utawa leren. Bareng mlebu kutha Ungaran Kris

Tresna ...
Sambung kaca 2

ngenggokke mobil mlebu plataran Hotel Ayu. Wewangunan tingkat lima warna cat ijo ing pinggir dalan.

"Mas, aku wedi tenan, lho," pambisike Ira.

Kris ora wangsulan, malah mung ngelus pipine Ira, mateni mobil lan mbukakake lawang mobil. Ira mung kaya kebo dikeluhi, wis ora bisa suwala maneh ngajak rembugan Kris.

Kamar nomer 126 ing tingkat telu kuwi ngelingake kabeh lelakon sing wis nate dilakoni kekarone ing sadhengah papan ing wektu-wektu kepungkur saben entuk kalodhangan kang mirunggan.

"Ir, aku njaluk ngapura tenan, ya?" Kris miwiti omong sawise kekarone lungguh ing kursi njero kamar. Ira kaget kok saiki malah Kris gelem rembugan sing samesthine ora mung guyonan kaya biasane.

"Mas Kris ora luput, aku sing salah," wangsulane Ira.

"Ora Ir. Merga aku tledhor ora mbusek SMS lan gambarmu ana

HP, aku ora njaga wewadi, kowe sing nemu wirang. Ananging aku banget ora ngira yen bojoku kok nekad nglabrak kowe ana kantormu. Wiwit bengi kuwi sawise Rina nyritakke olehe nemoni kowe, aku malah pengin nekad tetep neruske sesambungan karo kowe. Ora sudi aku urip mung dadi ingon-ingon terus," pangucap Kris. Kanthi nyuntak rasa sing sumimpen ing dhadha, Kris blaka kabeh larah-larahe Rina bisa ngonangi sesambungane karo Ira, lan uga bab anggane Rina mbayar wong sing dikon ngawasi menyang ngendi wae Kris lunga karo Ira. Ing pungkasan crita, Kris nganti kembang-kembang ngampet nanging, nalika nyritakake kepriye Rina kanthi rasa pongah ngaku yen sejatine Rani dudu anake Kris. Ira ora bisa kumecap, wong loro padha umyeg karo batine dhewe-dhewe. "Mula, welasana awakku ya, Ir. Apuranen kabeh luputku, kancanana aku ngentekke wektu nunggu mati, aja kok tinggal lunga aku," Kris celathu karo nyungsepake sirah ana pangkone Ira. Ira mung bisa katrem ing rasa trenyuh kang ora bisa diucapake,

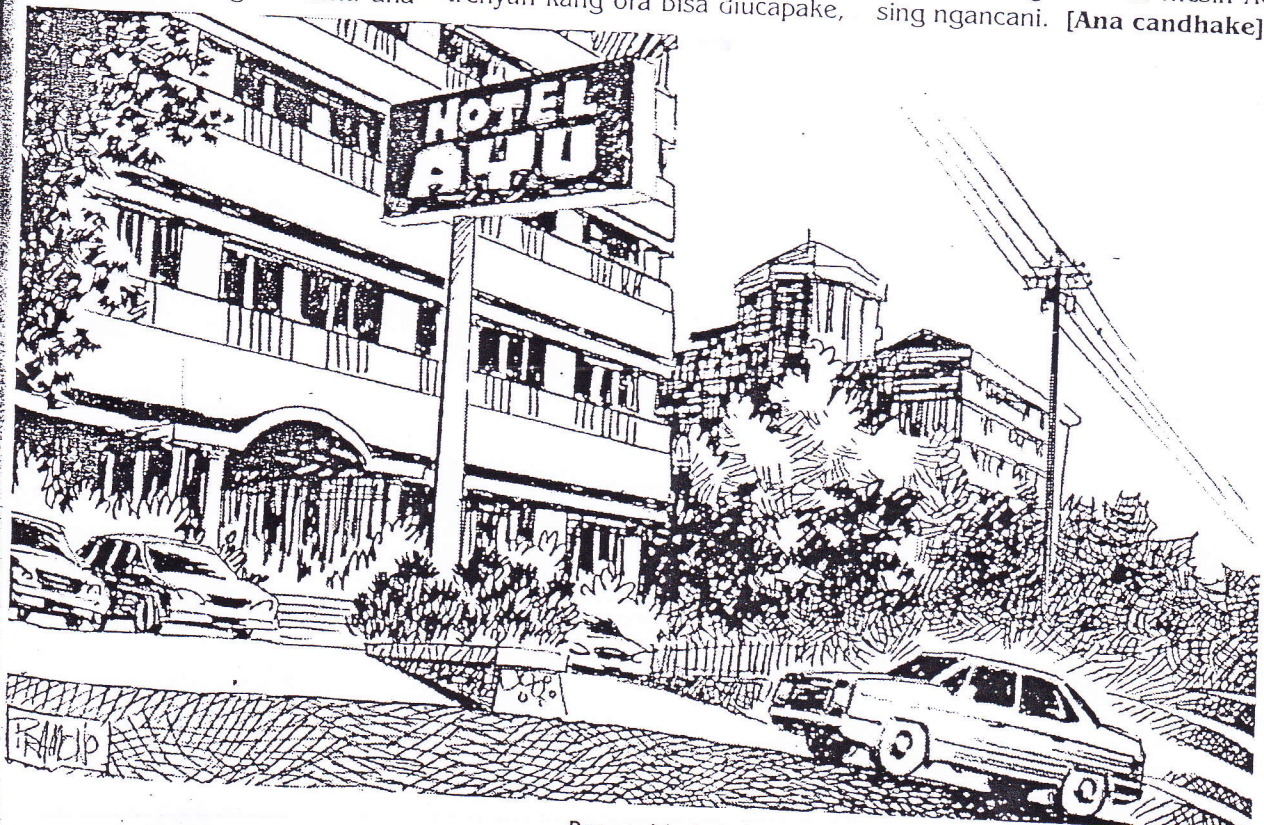
sirahe Kris dielus-elus karo luh dleweran nelesi pipine.

"Wis, Mas. Saiki sing susah-susah wis disuntak, muga-muga ing tembe kabeh bakal entuk dalan kang bener lan pener," ukarane Ira menahi panglipur.

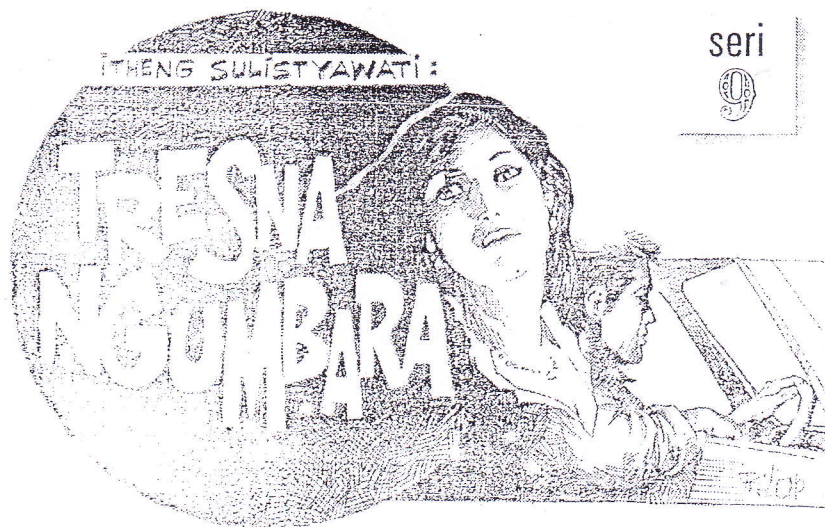
"Yen awake dhewe lunga iki uga diawasi cecunguke bojomu, piye Mas?" Ira takon alon-alon nalika Kris wis menyang saka pangkone.

"Wis ben. Aku wegah mikir, arep dikonangi, dilaporke, sakarepmu. Sing baku kowe wis ngerti apa isine atiku. Mrene, Ir!" wangsulane Kris mantep.

Ira marani peturon, Kris sing nglekar ganjelan tangan loro di- arasi pipine. Kris merem kaya kepengin ngrasakake asoking tresna sing wis mataun-taun ora nate di- rasakke ana ngomah. Ira trenyuh banget nyawang Kris, ora krasa luhe bali dleweran nelesi pipine. Ira banjur mapan melu-melu nglumahke awak ana sandhinge Kris, melu-melu ngeremke mripat nanging batin. Luwih sepuluh menit kamar sepi nyenyet, atine wong loro padha-padha rembugan dhewe, mung swarane mesin AC sing ngancani. [Ana candhake]

Bareng mlebu kutha Ungaran Kris ngenggokke mobil mlebu plataran Hotel Ayu.

"**Q** Ku kangen temenan karo kowe, Ir," guneme Kris isih karo merem.

Tadha, Mas. Aku malah ora ngerti, kowe dhewe bisa karo kowe. Dhewe ngene iki. Mas karo kowe, kowe medhot rembug tanpa mawa kaya ngapa laraning eliku, panyate Ira karo miring ngrangkul awake Kris.

"Kaleh wis tak critakke, kowe saiki kudu wis bisa nampa gencyr aku kudu ngedoh sawetara wektu karo kowe ing wektu samana. Sing jebul kaleh ora ana regane, malah nambahi risak tatanan bebrayanku karo Rina," panyaute Kris isih tetep karo merem.

"Wis, Mas. Saiki awake dhewe kudu nata laku lan pikiran kepriye ing wusanane, kudu diuwisi tekan kene, apa awake dhewe bisa ya, Mas?" pitakone Ira lila.

"Ora ana kang bisa nguwisi. Awake dhewe tetep ngentekke urip bebarengan! Kudul!" Kris nyana, genti nguket awake Ira.

Rasa kangen lan padha-padha lagibet banjur njalari katresnan sing padune di pantes bali ngrembaka, pyu-met nafsu sing wis diampet pirang-pirang dina.

Alon Kris lan Ira banjur kerem maneh ana segara madu, nggenepi gothanging ati kang padha-padha tatu. Kemrisiking angin sore kaya-kaya nawani kaswargan kang edi peni, gawe keyungyun uteg kang lagi ngabdi marang birahi.

Upama semut ireng sing mandheg jejer-jejer ana kusen cendhela iku bisa alok, kaya-kaya arep padha mbengok alok-alok yen patrap kang lagi dilakoni menungsa loro iku ora lok.

Nanging pambengoko semut mung kandheg ing sumilire angin sore, ilang kagawa mendhung sing ujug-ujug metu mbagekake sore manjing surup.

"Mulih saiki, Mas. Aku ora kandha yen arep nginep kek, karo anakku," kandhane Ira bareng wis rampung adus wong loro.

Kris mung mesem, melu-melu dandan, isih karo ngambungi pipine Ira.

Durung nganti rampung olehe dandan, isih kudu nganggo sepatu, dumadakan lawang kamar digedhor sero, wong loro njondhil kaget ora kinira. Kanthi gugup lawang dibukak, lan durung nganti ana caturan, wong lanang gagah nganggo jaket ireng, kacamata ireng, sepatu ireng kuwi wis jepret-jepret nganggo kamerane.

"He, sapa kowe?" Kris mbengok, arep ngrebut kamerane wong mau.

Kalah gesit, kamera ora bisa direbut, malah Kris dikampleng sirah, nganti tiba ndlosor kebentus lawang, njalari Ira njerit sero, banjur ambruk semaput.

Hotel Ayu bengi kuwi dadi geger, akeh polisi. Ira lan Kris ora ngerti yen bengi kuwi Rina

lan Rani anake wedok sengaja ngluru lungane Kris, nggawa bocah-bocah brandhalan sing sasuwene iki dibayar saperlu ngetutke menyang ngendi wae lungane Kris. Sadurunge polisi teka, grombolan wis minggat, Rina lan Rani isih kober ngidoni raine Kris lan Ira sing isih glangsan ana njabin ngarep kamar.

Kris ora bisa suwala, semono uga Ira:

Mbulan ing langit katon bruwet ketutup mendhung, angin bengi gawe tintrim kanti atis kang nunjem kulit, lintang ora sudi pamer kelipe.

Ing pojok papan penjagaan kantor Polsek Ungaran Ira lan Kris mung trima mbisu, anane mung njawab kanthi tembung Ya utawa Tidak. Malah luwih kerep anggone manthuk utawa gedheg. Sing baku kepriye carane ora kudu ditahan ana kantor polisi kareben bisa ngrampungake perkara kanthi dalan kang adil, jer kaleh ora ana saksi utawa bukti kang bisa kanggo ndakwa, anane mung perkara kulawarga.

Jam lima esuk, Ira lan Kris lagi bisa metu saka kantor polisi, kekarone malah bali golek hotel dhisik saperlu ngrancang lakon kanggo mungkasi kahanan. Salah cetha salah, luput pancen luput, ananging urusan tresna ora ana kang bisa disalahake, mula Kris tetep mantep bisa ngrampungake gawe.

Ira mung sesenggukan, tanpa guneman, malah telpone anake wae ora digubris, mung diwangsuli cekak, "Ibu sehat, mengko sore tekan ngomah."

Sauntara wektu wong loro rembugan kanthi temata, nyiapake awak lan ati kanggo ngrampungake lelakon, sing baku Kris mantep megat Rina, Ira uga kudu siap samangsa-mangsa bab iki kadenangan pimpinanane.

Sadurunge sore entek direbut bengi, Ira wis tekan ngarep omah, mbukak pager lan nglikir lakune mobil kang nggawa Kris lunga bali menyang penginepan ing kutha Magelang.

Tresna... Sambung Kaca 2

Anake katon kaget lan age-age methukake Ibune, ora ngrewes sapa sing mau ngeterake, enggal ngruket ibune karo padha tangisan.

"Ibu ki tindak ngendi? Kok ora pamit?" pitakone Lian.

"Aku sewengi muput ora turu, Bu. Ibu tindak ngendi ta? Kok Ibu pucet? Gerah ya, Bu?" pitakone Lian akeh-akeh

Ira ora bisa kumecap, siraha abot, miripate ora bisa ngampet tangis maneh, suwe-suwe awake krasa entheng lan mripate keblereung cahya putih wusanane pet ora eling apa-apa.

Dina Senin esuk minggu kapisan ing sasi Oktober iki minangka dina Senin pisanan Ira mlebu ana kantore sing anyar, ananging dudu kantor Kepala Sekolah SD Negeri.

Sing diarani kantore Ira nanging wujud papan men-per kelas, isine ana meja kursi wolung setel, ana rak kayu siji, komputer siji, lemari kayu cacah telu, sing siji wis bolong lawange.

Ira entuk meja kursi ing pojokan cedhak meja komputer. Mejane ora dipasang taplak, kursine wis rada hoyak yen dilungguhi, ing mejane kebak tumpukan stop map lan dhuwang.

Meja wolu iku ditata men-per huruf U, dadi kabeh bisa nyawang, dene ing tengah ana kursi cacah papat kanggo nyedhiyani yen pinuju ana sing pengin ngadhep babapan utawa perlu rembugan karo Pak Ismari Kepala Tata Usaha ing kantor iki.

Mejane Pak Is uga ora beda karo anak buahe, mung ana bedane sithik, ngarepe ana wadhah awujud kothak plastik kanggo ndelehake cap kantor dinas.

"Sugeng rawuh makarya ing kene Bu Ira, muga-muga kras-

an," ucape Bu Mus kanca anyare sing jarene bagian keuangan.

"Aku diparingi tugas apa, Bu Mus?" Ira takon sopan.

"Iki lagi arep dak aturke, Bu Ira," panyaute wong lanang ing sisih mejane Bu Mus.

Wong lanang setengah tuwa kang pakulitane sawo mateng kuwi menyat saka mejane, nggawa map isi cathetan sing kudu ditandangi Ira. "Matur nuwun, Pak Narta," ujure Ira. Jeneng Narta dingerteni Ira jalaran ing dhadhang wong lanang kuwi ana tulisane Junarta.

Ira rada bingung kok banjur padha ngguyu, apa meneh Bu

Sepisanan ngantor kanthi swasana sing ora kaku, gawe atine Ira ayem, bisa duweni tekad maneh kanggo urip sing luwih becik.

Kesel pikiran lan kesel awak sasuwene nem sasi ngumpulake urusan karo Rina lan Kris, saiki wis kudu dipupus kanthi nrima, sanajan laraning ati ora bisa ngono bae mari.

Putusane paugeran dhinas, Ira didakwa nglanggar tindak nerak susila, lalanyahan karo bojone liyan, uga nglanggar paugeran dhinas sok lunga nalika jam dhinas kanggo urusan sing ora samesthine. Ira kaanggep wus

ora pantes entuk sebutan Guru, ora pantes ngadeg ing ngarep kelas, apa meneh mimpin para Guru. Sidane Ira entuk pakuman, dicopot minangka Calon Kepala Sekolah, lan mung diwenahi jabatan staf tata usaha ing kantor UPT, ing Kecamatan Sidamulya, adoh saka omah.

Seminggu kepungkur atine njola entuk surat pindah tugas, malah prasasat ora kuwat nerusake urip nandhang wirang lan ati kedharang-dharang. Esuk tekan esuk maneh ora ana liya sing dilakoni mung nangis lan teturon ana kamar, ora mangau ora adus.

Yen mung kelangan jabatan minangka Calon Kepala Sekolah dheweke bisa nampa,

kepara malah seneng jalaran dadi Kepala Sekolah uga akeh cobane, ora sumbut karo tunjangane. Saben-saben kudu gawe laporan sing ana kalane ngapusi negara, gawe pawadan warna-warna supaya disenengi anak buahe, kurang bejane didakwa korupsi yen anggane laporan ora padha karo karepe pendhuwuran.

[Ana candhake]

Kalah gesit kamera ora bisa direbut malah Kris dikampleng siraha.

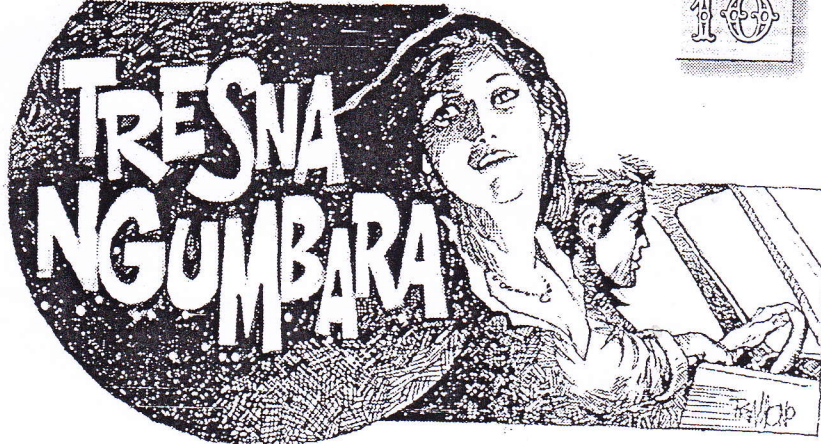
Mus nganti kepingkel-pingkel Ira dadi thingak-thinguk bingung.

"Rasah bingung, Bu. Aku ditimbali nganggo jeneng kuwi ya ra papa, koki?" Junarta celathu nyawang Ira sing bingung.

"Ing kantor iki piyambake diaturi kanthi asma Pak Jun, kok Bu Ira," kandhane Bu Mus isih karo ngguyu.

"Wah, nyuwun pangapunten Pak Jun, kula kok lancang caos aturan sanes," Ira nyaut ngampet isin.

ITHENG SULISTYAWATI:

seri
1

ing ndadekake nglokro, geneya dheweke ora entuk dadi Guru, ora bisa gojegan karo bocah-bocah, ora bisa rame-rame piknik karo Guru-guru lan kabeh paseduluran sing larang banget regane kanggone Ira. Pepenginan dadi Guru kuwi impene wiwit cilik, geneya saiki kudu dipupus. Ira banget nelangsa, genea urip pisan ora nate begja ing babagan tresna.

Biyen nglakoni bebrayan kanthi panandhang sing abot, sanajan bisa diumpetke marang sapa wae, nganti tumekane pepisahan amarga takdir pangeran. Bareng rumangsa nemu katresnan kang endah, jebul salah, amarga sing ditresnani duweke wong liya.

Salah sing njalari impene dadi Guru nganti tekan tuwa kudu dipunggel amarga laku nistha.

Kaya wis ora ana gunane maneh nerusake pakaryan, sanajan tetep entuk bayaran, ora ana paedahe nyambut gawe sing ora kaya pepenginane. Durung meneh abot ngadhepi kanca-kancane sing mesethi wae melu wirang, sanajan Ira dhewe sing kudu nyangga panandhang.

Mung bejane anake kanthi welas asih ora kendhat anggane ngerih-erih ibune, supaya tetep tabah lan kuwat.

"Kaya ngapa wae wong liya mbi-ji Ibu, aku tetep tresna lan kurmat marang Ibu. Ibu kudu kuwat lan yakin iki kabeh pacoban sing kudu kita lakoni, Bu. Ibu rak tansah ngandhani aku ta, yen urip iki kebak eri

sing bisa naton, kebak watu sing bisa nyandhung, ning yen kita ngati-ati bakal slamet. Ibu wingi mung kurang ngati-ati, mula saiki Ibu kudu luwih ngati-ati. Mesakke aku Bu. Aku kangen lbuku sing trengginas, kuwat, lan tansah mesem ngguyu, dikaya ngapa wae kena tatu," pangucap Lian kanthi titis.

Ira mandeng anake wadon sing lungguh ing ngarepe, ora kuwawa ngampet tangis, enggal wae bocah mau diruket kenceng ana dhadhane.

"Ibu suk Senin kersa tindak, ya?" panjaluke Lian.

Ira manthuk, wong loro bali tetangisan ing sore kang padhang, langit sumilak, angin sore ngelus-elus pipine Lian sing kebak eluh, campur bungah lan trenyuh.

Ora krasa Ira mesem dhewe ngeling-eling kedadean dhek Setu sore iku, sing bisa njalari dina Senin iki dheweke mantep ngayahi pagawean kanthi tekad luwih ngati-ati, ora kebrongot polahing nafsu.

Wis genep sesasi olehe makarya ana papan anyar, Ira sethithik mbaka sethithik bisa nglalekake perih lan lara sing isih sisa ing atine. Wewayangane Kris uga wis ora ngreridhu maneh, sanajan ing batin uga melas, krungu yen pepujaning ati kuwi saiki nandhang lara jalaran ora kuwat nampa sanggan urip sing ora entheng.

"Iku dudu urusanku maneh, selagine Kris isih bojone wong liya," jerit batine Ira.

Ananging jantraning lelakon kaya-kaya durung bisa dipupus

tekan semono wae. Ing esuk kang sepi, durung genep telung sasi, dina Minggu nalika Ira lagi dolan-dolan karo anake menyang Pantai Depok Ngayogyakarta, dumadakan ana pesen cekak seka nomer sing durung kecathet ing HP ne.

"Ira, aku wis resmi pegatan karo Rina. Ananging aku saiki mlarat, jalaran kabeh bandhaku kudu disyahke minangka duweke Rina, kanggo syarat dheweke gelem tak pegat. Kowe gelem nampa aku sing mlarat ya syukur, dene yen ora aku ya tak nyoba lila nampa. Kabeh tak lakoni minangka tumbaling rasa tresna." Kris.

Ira ora bisa kumecap, nalare cunthel olehe arep mangsuli. Wola-wali tulisan iku diwaca, ananging nganti tekan wancine awan gumanti sore, driji ora bisa nuliske apa sing dadi isi atine.

Ira mlaku ngetutke anake, batine polah rebutan pilihan, atine goreh nimbang sisa tresna sing isih ana lan rasa wedi nemoni eri lan bebondhotan sing luwih perih.

"Lho, Ibu kok ngalamun. Kudune liwat kene, Bu!" aloke Lian.

Ira gragapan, ora krasa lakune ngedoh saka anake, enggal-enggal dheweke mbenerake laku, Lian gumuyu meruhi lbune raine isin, pipine abang mbranang.

"Wah aja-aja Ibu gek ngalamunke cowok gantheng iki!" panggodhane Lian.

Ira kena godhane anake melu ngguyu lan playon ngimbangi anake wadon sing enggal-enggal mlayu ngendhani jiwitane ibune.

Langit ing Pantai Depok sore iku katon ayu, biru resik, disaput mega putih sing kena cahya kuning emas pratandha sore. Wis cepak saperlu ngganti dina tumeka kaning wengi.

Ananging teleng atine Ira isih goreh, durung bisa awesh wangsulan marang pitakone atine dhewe. Kala-kala wewayangane Kris kumleyang ana ngarepe, enggal dibuwang ben ilang kagawa mega ing angkasa.

Adoh saka Pantai Depok, ing desa Juwiring Klaten, omah cilik pinggir kali Gendhol katon lagi diresiki dening wong lanang, kanthi sengkut.

"Wis mantep arep dadi wong

Tresna ... Sambung kaca 2

tani meneh, Kris?" pitakone wong wadon sing rambute wis uwanen, lakune wis disangga teken.

"Wis. Aku wis mantep, Mbok." wangsulane Kris.

"Ora pengin dadi juragan maneh? Jare bisa keceh dhuwit," Mbokne nantang rembug.

"Ora, Mbok. Aku wis tau ngrasakke keceh dhuwit kasunyatan: ora bisa gawe tentrem," Kris sumaur karo nuntun mbokne lungguh lincak.

"Apa tenan kowe bisa nglakoni urip dadi tani kaya mbokmu iki?" Mbok Juki nanging mbaleni rembuge.

"Bisa. Aku mesthi bisa Mbok. Bapak biyen ya tani, Simbok tekan saiki isih tani. Apa aku ra bakal bisa nglakoni gawean sing ketok bisa didelok," wangsulane Kris mantep.

"Anak-anakmu apa ora isin, yen kowe dadi wong tani?" pitakone mbokne maneh.

"Rani dudu anakku, Mbok. Kae mung minangka tumbal kelakuane ibune. Yen bab Ndari aku yakin dheweke ora isin aku dadi tani. Seprana-seprene rak ya mung Ndari sing sregep niliki Simbok mrene, ta?" wangsulane Kris.

Mbok Juki mung unjal ambegan melu nyangga panandhange anak lanang. Katresnane marang anake ora suda, sanajan biyen sawise duwe bojo anak juragan malah ora tau niliki. Saiki kahanan anake malik grembyang, bali dadi wong desa ora duwe bandha. Ananging atine Mbok Juki malah bungah tan kinira, anake sing kaya-kaya wis ilang saiki bali ngancani sepi ngecaki umur embuh isih pirang wektu.

Kris leren sedhela anggone ngresiki galengan arep ditanduri kacang lanjaran.

"Iki degane wis dak kerok ana rantang, wis tak tambah gula Jawa, enggal diombe ben seger," kandhane mbokne.

Age-age Kris nampani degan ijo, lan ora gantalan suwe wis srupat sruput ngrasakake seger kang angel dijarwakake.

Degan wis kari separo, diselehake lincak, mengko arep dientekake.

Mbokne mesem, lan kanthi

kebak katresnan sirahe anak lanang sing lagi sesasi dadi dudha kuwi dielus-elus. Kris rumangsa entuk kekuwatan meneh, lan ana hawa adhem kang kepenak banget nyusup ing atine, nganti ora krasa suwe-suwe sirahe diselehake ing pangkone wong wadon sing ora tau jelah nresnani dheweke.

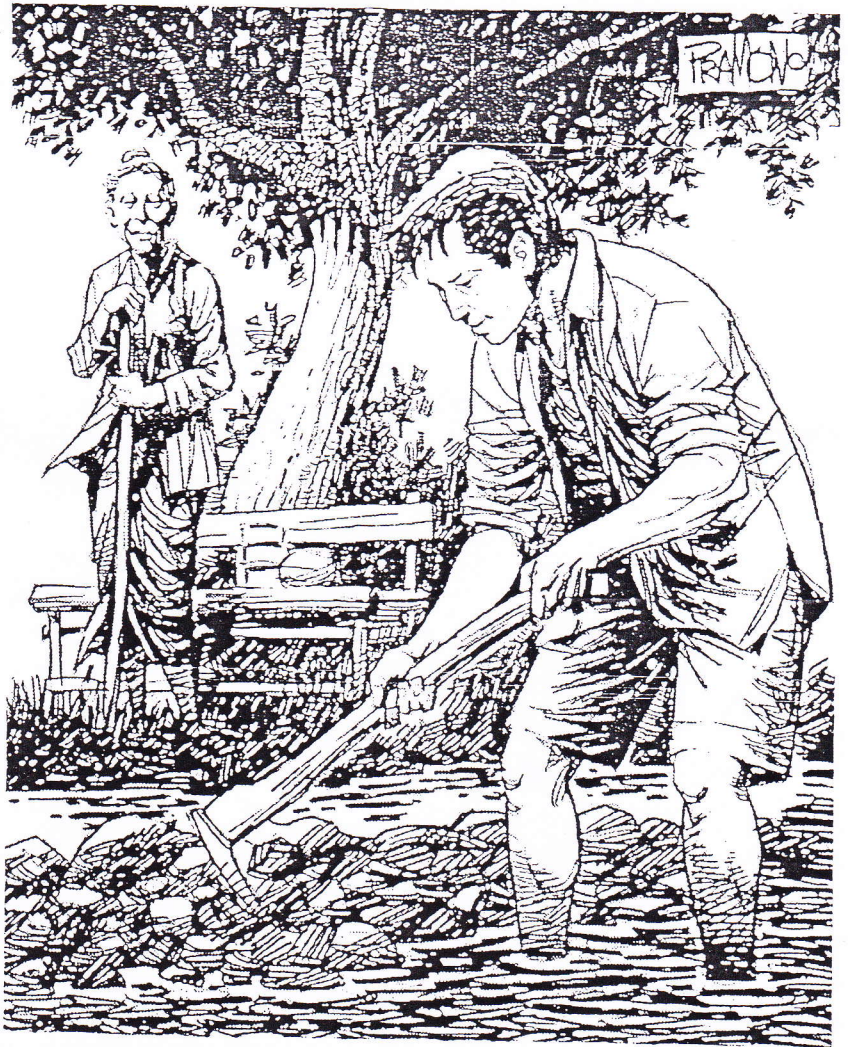
Wit waru sing ngrembuyung ing sandhing lincak, kaya melu seneng meruhi kahanan kuwi. godhonge ngipasi raine Kris. Hawa silir njalari suwe-suwe mripate Kris merem, turu nglempus ing pangkone Mbokne lan kaya wis ora ngrewes embuh Ira bakal nampa meneh dheweke apa ora.

Kris wis entuk tresna kang ora bakal suwala, ora bakal cidra, lan tanpa butuh janji, tanpa butuh seksi, yaiku tresnane biyung sing tansah bisa nampa kaya ngapa wae ala lan ora memper kelakuane anake.

Sesengguran ambegane Kris kaya-kaya ora maelu ana ya katresnan liya sing isih bisa digoleki.

Katresnan jebul aneh. Bisa njalari kaendahan swarga donya, ananging bisa njalari ontran-ontran yen mung nganggo pawadan nafsu tanpa maelu pranatan kang digariske Pangeran. Pancen bener yen tresna butuh pangorbanan, mung wae kok ora ana kang bisa awèh wangsulan, apa tresna kang kawiwitan tumindak cidra bakal bisa awèh kabecikan, kabèh isih sumimpèn ing pucuking impen.

Langit sore kang tambah bruwet katutup surup, ora bisa awèh wangsulan bakal tekan ngendi tresna kang ugumbara kuwi nemoni pungkasané. Gunung Merapi kang kemusus ngetokake kukuse uga ora ngerti, apa kang bakal dumadi mengko bengi, apa neneh sesuk esuk. [Cunthel]

"Wis mantep arep dadi wong tani meneh, Kris?" pitakone wong wadon sing rambute wis uwanen, lakune wis disangga teken.